

**ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ 12-17 ΕΤΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΥ
ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΙΣ ΠΑΡΕΧΟΜΕΝΕΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ**

ΜΕΤΕΧΟΥΣΑ ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ:

ΜΠΟΥΡΑ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ - ΑΛΚΗΣΤΙΣ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ:

ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ ΟΥΡΑΝΙΑ
Καθηγήτρια Εφαρμογών

Πτυχιακή εργασία για τη λήψη πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματίων Υγείας και Πρόνοιας του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Πάτρας.

ΠΑΤΡΑ 2003

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ.....	I
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	II
ΠΙΝΑΚΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ.....	III

ΚΕΦΑΛΑΙΟ I ΕΙΣΑΓΩΓΗ

- Το πρόβλημα.....1
- Σκοπός μελέτης.....2
- Ορισμοί.....3

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΑΝΑΦΟΡΩΝ

A. Γενικά χαρακτηριστικά εφηβείας.....	6
▪ Βιοσωματικός τομέας.....	6
α) Σωματική ανάπτυξη.....	7
β) Σεξουαλική ωρίμανση.....	7
▪ Γνωστικός τομέας.....	8
▪ Ψυχοσυναισθηματικός τομέας.....	8
▪ Κοινωνικός τομέας.....	10
α) Οικογένεια.....	10
β) Ομάδα συνομηλίκων – παρέα.....	10
γ) Σχολείο.....	11
B. Μορφές παραβατικότητας ανηλίκων.....	11
Γ. Παράγοντες που διαμορφώνουν την παραβατικότητα των εφήβων.....	12
1. Ατομικά χαρακτηριστικά.....	12
1. Γενετικοί παράγοντες.....	12
2. Παράγοντες σχετικοί με το Δείκτη Νοημοσύνης.....	14

3. Νευροφυσιολογικοί παράγοντες.....	15
4. Ιδιοσυγκρασιακοί παράγοντες.....	16
5. Κληρονομικότητα.....	17
6. Άλλες οργανικές δυσλειτουργίες.....	18
2. Περιβαλλοντικοί παράγοντες.....	19
1. Οικογένεια.....	19
2. Σχολείο.....	27
3. Ομάδα συνομηλίκων – παρέα.....	29
4. Μέσα μαζικής ενημέρωσης.....	32
5. Μετανάστευση.....	35
6. Κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες.....	37
Δ. Προφίλ ανήλικου παραβάτη.....	40
Ε. Συμπεράσματα.....	43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....45

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

A. Νομοθεσία για τους ανήλικους.....	46
B. Άλλοδαπές νομοθετικές ρυθμίσεις.....	48
Γ. Συμπεράσματα.....	52

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΟΝ ΑΝΗΛΙΚΟ ΠΑΡΑΒΑΤΗ

A. Τομέας καταστολής.....	54
1. Αστυνομία ανηλίκων.....	54
2. Δικαστήρια ανηλίκων.....	55
3. Υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων.....	55
4. Εισαγγελία ανηλίκων.....	57
5. Ιδρύματα αγωγής.....	57

6. Σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων.....	59
B. Τομέας πρόληψης.....	59
1. Αστυνομία και πρόληψη.....	60
2. Δικαστήρια ανηλίκων και πρόληψη.....	60
3. Υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων και πρόληψη.....	61
4. Εισαγγελία ανηλίκων και πρόληψη.....	61
5. Εταιρεία προστασίας ανηλίκων και πρόληψη.....	61
6. Πρόληψη σε άλλους τομείς.....	62
Γ. Συμπεράσματα.....	63

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

▪ Συμπεράσματα.....	65
▪ Εισηγήσεις.....	66

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

▪ Ποινικός κώδικας.....	69
▪ Ατομικό δελτίο υπηρεσίας επιμελητών.....	73

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

▪ Πίνακες - Σχεδιαγράμματα.....	78
▪ Εκθέσεις.....	88

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	98
--------------------------	-----------

Η τριμελής επιτροπή για την έγκριση της πτυχιακής εργασίας

Υπογραφή

Υπογραφή

Υπογραφή

Αναγνώριση

Με την ολοκλήρωση αυτής της μελέτης νιώθω την υποχρέωση αλλά και την ανάγκη να ευχαριστήσω ορισμένους ανθρώπους. Καταρχήν, θέλω να ευχαριστήσω την καθηγήτριά μου κ. Αλεξοπούλου Ουρανία που με τις γνώσεις και την εμπειρία της με καθοδήγησε με υπομονή και κατανόηση. Επίσης, ευχαριστώ την οικογένεια του πατήρ Αθανάσιου Φλώρου και την κ. Γκολφίνοπούλου Μαρία για τη βοήθεια που μου πρόσφεραν ώστε η μελέτη αυτή να πάρει την τελική της μορφή. Τέλος, ευχαριστώ τα άτομα του στενού μου οικογενειακού περιβάλλοντος δηλαδή την μητέρα μου Μπούρα Παναγιώτα, τον Μπούρα Θεόδωρο και τον Γιαννακούντζο Παναγιώτη. Η βοήθεια και η συμπαράστασή τους ήταν καθοριστική στην ολοκλήρωση της μελέτης.

Περίληψη μελέτης

Η εφηβεία αποτελεί μία αναπτυξιακή περίοδο του ατόμου, για την οποία πολλοί έχουν κάνει λόγο. Ιδιαίτερα όσο αφορά στην παραβατική συμπεριφορά των εφήβων, πληθώρα μελετών και ερευνών έχουν πραγματοποιηθεί.

Στην παρούσα μελέτη, η παραβατικότητα των ανηλίκων προσεγγίζεται από θεωρητικής πλευράς. Αναφέρονται οι αιτιολογικοί παράγοντες της εμφάνισης της παραβατικής συμπεριφοράς στον Ελλαδικό χώρο και η αντιμετώπιση του προβλήματος μέσα από τους τομείς της καταστολής και της πρόληψης.

Συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο πρόβλημα, το σκοπό και τους επιμέρους στόχους της μελέτης καθώς επίσης και στους ορισμούς των βασικών όρων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρονται επιγραμματικά τα στάδια της ανάπτυξης του εφήβου κατά τομείς. Οι τομείς που αναφέρονται είναι ο βιολογικός, ο γνωστικός, ο ψυχοσυναισθηματικός και ο κοινωνικός. Επίσης, παραθέτονται οι αιτιολογικοί παράγοντες της παραβατικής συμπεριφοράς των εφήβων που προκύπτουν από σχετικές έρευνες και μελέτες και περιλαμβάνουν τα ατομικά χαρακτηριστικά και το περιβάλλον.

Τα ατομικά χαρακτηριστικά αποτελούνται από τους γενετικούς παράγοντες, τους παράγοντες που είναι σχετικοί με το δείκτη νοημοσύνης, τους νευροφυσιολογικούς, τους ιδιοσυγκρασιακούς και την κληρονομικότητα. Οι παράγοντες που σχετίζονται με το περιβάλλον είναι η οικογένεια, το σχολείο, η ομάδα των συνομηλίκων, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τη μετανάστευση και το σύγχρονο τρόπο ζωής. Έπειτα, γίνεται αναφορά στο προφίλ του ανήλικου παραβάτη δηλαδή επισημαίνονται τα κοινά χαρακτηριστικά τους.

Στο τρίτο κεφάλαιο παραθέτονται οι Ελληνικές και κάποιες αλλοδαπές νομοθετικές ρυθμίσεις που αφορούν τον ανήλικο παραβάτη γενικά.

Το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρει τις υπηρεσίες που αφορούν τον έφηβο παραβάτη στους τομείς της καταστολής και της πρόληψης. Συγκεκριμένα,

παρουσιάζεται ο ρόλος της αστυνομίας ανηλίκων, των δικαστηρίων ανηλίκων, της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων, της εισαγγελίας ανηλίκων, των ιδρυμάτων αγωγής, των σωφρονιστικών καταστημάτων και των εταιρειών προστασίας ανηλίκων.

Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο γίνεται καταγραφή των συμπερασμάτων που προέκυψαν από τα παραπάνω καθώς και των προτάσεων που θα μπορούσαν ίσως να συμβάλλουν στην αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση της παραβατικότητας των εφήβων.

Πίνακας υπολογισμών

- Διαθέσεις της μητέρας και απροσαρμοστία.....	20
- Συναισθηματικές σχέσεις γονέων και παιδιών.....	21
- Θέματα βιβλίων που διαβάστηκαν από 1500 εφήβους.....	33
- Μερικά από τα προβλήματα που οι νεαροί έφηβοι τα βρίσκουν εύκολα ή δύσκολα να τα συζητήσουν με τους γονείς τους, σε σειρά δυσκολίας.....	78
- Σωματική και ψυχική υγεία – εγκληματικότητα γονέων και αδελφών του ανηλίκου.....	79
- Κατάλογος χαρακτηριστικών.....	80
- Τι αρέσει και το δεν αρέσει στους μαθητές στο σχολείο.....	81
- Αιτίες που αναφέρονται από τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς για την αποτυχία των μαθητών στα σχολεία.....	82
- Αρμόδια όργανα για τη μεταχείριση ανηλίκων παραβατών και το έτος ποινικής ενηλικιότητας σε επιλεγμένα Ευρωπαϊκά κράτη.....	82
- Διάγραμμα: το παρόβουνο των περιπτώσεων κακομεταχείρισης ανηλίκων...83	
- Διάγραμμα: αντιμετώπιση “ηθικής παρεκτροπής” ανηλίκων (πρόληψη).....84	
- Διάγραμμα: αντιμετώπιση ανηλίκων δραστών (καταστολή).....85	
- Κατάλογος δικαιωμάτων των νεαρών κρατουμένων.....86	
- Κοινωνικό ιστορικό των εφήβων της ομάδας μελέτης.....86	
- Κοινωνική βοήθεια / εργασία επίλυσης προβλημάτων.....87	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το πρόβλημα

Στις μέρες μας, γίνεται λόγος για αύξηση της εγκληματικότητας σε βαθμό ανησυχητικό. Πόσο μάλλον όταν αυτοί που παραβατούν είναι ανήλικοι.

Οι ανήλικοι “εγκληματούν” τα τελευταία χρόνια σε ποσοστό αυξημένο κατά 150%, τονίζουν σε άρθρο τους οι Γ. Παπαδάκου και Π. Χαραλαμπίδου στις 29/11/98 στην Κ. Ελευθεροτυπία σύμφωνα με στοιχεία που δόθηκαν από τον κ. Νόνη Βασίλη της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων.

Οι ληστείες αυξήθηκαν κατά 110%, οι κλοπές κατά 8,40% ενώ οι καταδικαστικές αποφάσεις για ναρκωτικά (από το δικαστικό έτος '90-'91 έως το '96-'97) αυξήθηκαν δραματικά αγγίζοντας το 3600%.

Αυτό που δυσκολεύει το πρόβλημα ακόμη περισσότερο είναι το γεγονός πως από το 1995 και μετά εμφανίζονται νέα αδικήματα, άγνωστα ως τότε στους ανθρώπους που ασχολούνται με την παραβατικότητα των ανηλίκων, όπως είναι η παραχάραξη νομισμάτων, η διατάραξη ασφάλειας σιδηροδρόμων, η άμεση συνέργεια σε καταδολίευση δανειστών, η εκβίαση κ.α.

Η πολιτεία εμφανίζεται ανεπαρκής να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις του προβλήματος αφού τα δικαστήρια ανηλίκων δικάζουν με (ως επί το πλείστον) πεπαλαιωμένη νομοθεσία ενώ οι επιμελητές ανηλίκων δηλώνουν, πως δεν έχουν λάβει την κατάλληλη εξειδίκευση.

Βέβαια, η Ελλάδα παραμένει μία χώρα με χαμηλά (σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης και τις Η.Π.Α.) ποσοστά εγκληματικότητας στους ανήλικους αλλά αυτό δεν πρέπει να αποτελεί στοιχείο καθησυχαστικό μιας και κατέχει έναν από τους μεγαλύτερους ρυθμούς του προβλήματος.

Σκοπός μελέτης

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι η μελέτη της παραβατικότητας των ανηλίκων ηλικίας 12-17 ετών, στον Ελλαδικό χώρο, καθώς και η παρουσίαση του υπάρχοντος νομοθετικού πλαισίου σε σχέση με την ποιότητα και ποσότητα των παρεχομένων προς τον ανήλικο υπηρεσιών.

Επιμέρους στόχοι:

α) Η παρουσίαση των γενικών χαρακτηριστικών της εφηβικής ηλικίας μέσα από τους διάφορους τομείς ανάπτυξης του εφήβου.

β) Ο εντοπισμός των αιτιολογικών παραγόντων της παραβατικότητας των ανηλίκων τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο.

γ) Η παρουσίαση του νομοθετικού πλαισίου που αφορά στον ανήλικο παραβάτη.

δ) Η μελέτη του ρόλου των εργαζομένων σε υπηρεσίες που αφορούν τον ανήλικο παραβάτη.

ε) Η αναφορά σε όλες οι υπηρεσίες που σχετίζονται με τον ανήλικο παραβάτη στους τομείς της αντιμετώπισης, της προστασίας και της πρόληψης.

στ) Η συσχέτιση μεταξύ της υπάρχουσας νομοθεσίας και της εφαρμογής της μέσα από τις αρμόδιες υπηρεσίες.

Ορισμοί

Στην παρούσα εργασία θα γίνει αναφορά σε όρους που σχετίζονται με την παραβατικότητα των ανηλίκων. Ειδικότερα, αναφέρονται όροι όπως ανήλικος, εγκληματικότητα, και παραβατικότητα.

α) Εγκληματικότητα - Έγκλημα

Κατά τον Ν. Γαλάνη (1989, σελ.232), η εγκληματικότητα καθορίζεται συνήθως από κοινωνικές διαδικασίες ποινικοποίησης ή αποποινικοποίησης και την εδραίωση στη συνείδηση των μελών της κοινωνίας των κανόνων περί Δικαίου.

Σύμφωνα με τους Θ. Α. Βασιλείου και Ν. Σταματάκη (1992, σελ.112-113) η εγκληματικότητα αποτελεί μορφή κοινωνικής παθογένειας. Σχετίζεται με την συχνότητα και τη φύση των εγκλημάτων, των πράξεων δηλαδή εκείνων που συνιστούν σοβαρές παραβιάσεις των κοινωνικών κανόνων που αποδέχεται ένα κοινωνικό σύνολο και οι οποίες χαρακτηρίζονται ανεπίτρεπτες.

Σύμφωνα πάντα με τους Βασιλείου Θ. Α. και Σταματάκη Ν. το έγκλημα θεωρείται μια "ακραία μορφή αποκλίνουσας συμπεριφοράς η οποία προσβάλλει τους κοινωνικούς κανόνες και τις αξίες που η κοινωνία θεωρεί θεμελιώδεις για τη διατήρηση και τη συνοχή της".

Η Μπεζέ Α. αναφέρει πως "η νεανική εγκληματικότητα ή παραβατικότητα των ανηλίκων είναι φαινόμενο σύνθετο με πολλές όψεις: φαινόμενο ατομικό, φαινόμενο διατομικό και φαινόμενο κοινωνικό. Παρουσιάζει μια πολυμορφία που δεν μπορεί να περιοριστεί σε καμία ενιαία θεωρία ή μεθοδολογία". Αναφέρει επίσης πως από όποια σκοπιά και να δούμε τον ανήλικο παραβάτη (κοινωνιολογική, νομική, ψυχολογική) πάντα ενυπάρχει η σχέση μεταξύ ατόμου και κοινωνίας "μια σχέση διαλεκτική, στη σύνθεση της οποίας οι προσδοκίες, οι δυνάμεις συντήρησης και αμφισβήτησης έρχονται σε μια διαρκή σύγκρουση και μια διαρκή σύμπνοια." (1985, σελ.11) Στην παρούσα μελέτη υιοθετείται η παραπάνω άποψη της Μπεζέ Α. διότι αγγίζει το φαινόμενο αυτό όχι μονοδιάστατα αλλά πολυπαραγοντικά.

β) Παραβατικότητα-παραβάτης

Οι Ε. Γεωργιάδη, Α. Καπετανάκη, Θ. Παπαφλέσσα ορίζουν την παραβατικότητα των νέων ως την συμπεριφορά εκείνη που παραβαίνει τα κοινωνικά

παραδεκτά όρια, τους κοινωνικούς κανόνες (1996, σελ 55).

Σύμφωνα με τις Π. Παπαμιχαήλ και Α. Σαμουρίδου, εν δυνάμει παραβάτες είναι όλοι οι έφηβοι που ζουν κάτω από δυσμενείς κοινωνικές συνθήκες και έχουν τις ίδιες ακάλυπτες ανάγκες με τους παραβάτες. (1998, σελ.666).

γ) Εφηβεία – Έφηβος - Ανήλικος

Σύμφωνα με τον Ι. Παρασκευόπουλο εφηβεία είναι "η τελευταία φάση της ανάπτυξης, το τελευταίο στάδιο στην πορεία του ατόμου προς την ωριμότητα". Είναι μια "μεταβατική περίοδος" με ιδιαίτερα όμως χαρακτηριστικά (1985 τομ.4,σελ.11).

Ο Hadfield J.A. αναφέρει πως ο όρος αυτός αφορά άτομα ηλικίας 12 έως 18 ετών.

Επίσης, υποδιαιρεί την εφηβεία σε 3 στάδια: α) Την περίοδο της ενήβωσης (12-14), όπου κυριαρχεί το "συμμοριακό πνεύμα" ενώ ταυτόχρονα παρουσιάζεται και ραγδαία ανάπτυξη των οργανικών σεξουαλικών χαρακτηριστικών, β) τη μεταβατική περίοδο (γύρω στα 15) όπου ο έφηβος μεταπηδά από την ομοφυλόφιλη στην ετεροφυλόφιλη φάση και γ)την κυρίως εφηβεία (16-18) όπου κύριο χαρακτηριστικό είναι η ετεροφυλοφιλία και ο ιδεαλισμός (1994, σελ.244).

Κατά τις Α. Χουντουμάδη και Λ. Πατεράκη ως εφηβεία ορίζεται η περίοδος ανάπτυξης του ατόμου ανάμεσα στην ήβη και την ωριμότητα. Οι ίδιες θέτουν τα 12 χρόνια ως ηλικία έναρξης της εφηβικής περιόδου και τα 21 χρόνια σαν ηλικία τερματισμού της. Στη φάση αυτή αλληλεπιδρούν οι συναισθηματικές, οι ηθικές, οι νοητικές και οι σωματικές αλλαγές και γι' αυτό η περίοδος αυτή αποκτά ξεχωριστή ψυχολογική σημασία.(1997, σελ.19).

Από Νομικής πλευράς κατά το άρθρο 121 του Ελληνικού Ποινικού Κώδικα, οριοθετούνται ως "έφηβοι" οι ανήλικοι ηλικίας 12-17 ετών. Διευκρινίζεται πως τα 12 και τα 17 έτη θα πρέπει να είναι συμπληρωμένα. Στο ίδιο άρθρο ως ανήλικοι προσδιορίζονται εκείνοι οι οποίοι βρίσκονται στην ηλικία των 7 έως 17 ετών. Εκείνοι οι οποίοι βρίσκονται σε ηλικία κάτω των 7 ετών, καλούνται "παίδες".

Η Κ. Παπαιωάννου αναφέρει πως η εφηβεία είναι η περίοδος των αντιδράσεων, των αναδιαρθρώσεων, της αναζήτησης και της σύγχυσης (2000, σελ.69).

Στην παρούσα μελέτη, η εφηβεία αποτελεί ένα "σύμπλεγμα σωματικών, ψυχολογικών, ρελατιβιστικών και κοινωνικών παραγόντων" στους οποίους οφείλεται η "βαθμιαία μεταβολή της προσωπικότητας" του εφήβου (Εγκυκλοπαίδεια "Το παιδί μας", σελ.22). Η μελέτη αυτή αναφέρεται σε εφήβους ηλικίας 12 έως 17 ετών οπότε όλες οι θεωρίες που περιέχονται αφορούν τους ανήλικους της συγκεκριμένης ηλικιακής περιόδου.

δ) Δίκαιο ανηλίκων

Σύμφωνα με την Κ. Σπινέλλη (1992, σελ.19) το δίκαιο ανηλίκων με γενική, ευρεία έννοια "είναι ένα σύνολο κανόνων δικαίου που ρυθμίζουν τα δικαιώματα, τις υποχρεώσεις και την προστασία των ανηλίκων αλλά και της κοινωνίας γενικότερα, στο μέτρο που η διατήρηση και εξέλιξή της συναρτάται με τη διαφύλαξη των νεότερων μελών της. Με αυτή την ευρεία έννοια το δίκαιο ανηλίκων περιλαμβάνει κανόνες τόσο ιδιωτικού όσο και δημοσίου δικαίου".

Στην παρούσα μελέτη, χρησιμοποιείται η στενή, ειδική έννοια του όρου "δίκαιο ανηλίκων" το οποίο "περιλαμβάνει το σύνολο των κανόνων ουσιαστικού και δικονομικού ποινικού δικαίου οι οποίοι αναφέρονται κυρίως στα ανήλικα άτομα δράστες, αλλά και στις ποινικές και αστικές ρυθμίσεις που προστατεύουν τα ανήλικα θύματα εγκλημάτων" (ο.π. σελ.26-27).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΩΝ

A. Γενικά χαρακτηριστικά εφηβείας

Το άτομο που διανύει την εφηβική ηλικία και ειδικότερα εκείνο που η ηλικία του εκτείνεται από το 12ο έως το 17ο έτος παρουσιάζει ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που αναπτύσσονται ταχέως τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά.

Κατά τον J. Hadfield (1994, σελ.238) κάποια από τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τον έφηβο είναι η τάση του για ανεξαρτητοποίηση, η αγάπη για περιπέτεια, η επιθυμία να κάνει ουσιαστικά πράγματα για τη ζωή.

Η Hurlock (Κ. Μάνος, 2000, σελ.99) αναγνωρίζει στην εφηβεία μια περίοδο συνεχών αλλαγών, έντονου συναισθηματισμού, αστάθειας, προβλημάτων και ανησυχίας.

Ο έφηβος αναπτύσσεται, εξελίσσεται και τελικά με το πέρας της εφηβείας διαμορφώνει τα χαρακτηριστικά του. Οι αλλαγές που επισυμβαίνουν θεωρούνται καθοριστικές για το μέλλον του και γιγαντιώδεις και για να μπορέσουν να εξετασθούν από τους επιστήμονες ταξινομούνται σε τομείς.

Ειδικότερα, στην παρούσα μελέτη οι τομείς αυτοί είναι: ο Βιοσωματικός, που περιλαμβάνει τη σωματική ανάπτυξη και τη σεξουαλική ωρίμανση. Ο Γνωστικός τομέας, ο Ψυχοσυναισθηματικός και τέλος ο Κοινωνικός τομέας που περιλαμβάνει την οικογένεια, την παρέα των συνομήλικων και το σχολείο.

Βιοσωματικός τομέας:

α) Σωματική ανάπτυξη

Οι βιοσωματικές αλλαγές που συντελούνται κατά τη διάρκεια της εφηβικής ηλικίας διαφέρουν από άτομο σε άτομο ως προς το χρόνο έναρξης των αλλαγών, τη διάρκειά τους, την ένταση και το ρυθμό πραγμάτωσής τους.

Σύμφωνα με τον Ι. Παρασκευόπουλο (1985, σελ.50) "κύριο αναπτυξιακό γνώρισμα της εφηβείας είναι η ραγδαία αύξηση και η καθολική μεταλλαγή στη δομή και τη λειτουργία όλων των μελών και οργάνων του σώματος".

Αλλάζουν οι αναλογίες και το σχήμα του προσώπου. Για παράδειγμα, στα αγόρια, το πρόσωπο αποκτάει γωνίες ενώ στα κορίτσια παίρνει σχήμα ωοειδές (ο.π.σελ.52).

Η ραγδαία αυτή ανάπτυξη των σωματικών διαστάσεων, το λεγόμενο "αυξητικό τίναγμα της εφηβείας" πραγματώνεται στα πρώτα χρόνια της εφηβικής ηλικίας. Η αλλαγή αυτή συνδέεται με απότομη αύξηση του βάρους (κατά 50%) και του ύψους (κατά 25%).

Σαφής αρχίζει να γίνεται και ο σωματότυπος παίρνοντας στην εφηβεία την οριστική του μορφή (ο.π. σελ.53).

Αλλαγές επίσης συντελούνται σε όλα τα οργανικά συστήματα με διαφορετικό όμως ρυθμό στο καθένα. Το νευρικό σύστημα, το κυκλοφορικό, το αναπνευστικό, το πεπτικό, αναπτύσσονται ώστε να αποκτήσουν την τελική τους μορφή στο τέλος της εφηβείας (ο.π. σελ.53).

Άλλες μεταβολές που υφίσταται ο έφηβος σχετίζονται με την αύξηση της σωματικής δύναμης και τη διαφοροποίηση της φωνής η οποία γίνεται πιο μπάσα, ιδιαίτερα στα αγόρια. Επίσης, έντονα χαρακτηριστική είναι η αδεξιότητα στις κινήσεις του εφήβου γεγονός που δημιουργεί δυσφορία και αισθήματα μειονεξίας (Κ. Γκαρμπάρ – Φ. Τεοντορ, 1996, σελ.28).

β) Σεξουαλική ωρίμανση

Σύμφωνα με τις Κ. Γκαρμπάρ και Φ. Τεοντόρ, κατά την εφηβεία, τη λεγόμενη "ήβη", αναπτύσσονται τα γεννητικά όργανα και τα δευτερεύοντα σεξουαλικά χαρακτηριστικά τα οποία διαφοροποιούν έναν άνδρα και μια γυναίκα (1996, σελ.105).

Τα αγόρια παρουσιάζουν τις πρώτες τους εκσπερματίσεις στην ηλικία των 15 περίπου ετών οπότε στα 15-16 κατακτούν τη σεξουαλική ωρίμανση χωρίς όμως να μπορούν να σηκώσουν το βάρος μιας σεξουαλικής εμπειρίας (ο.π. σελ.106).

Επίσης εμφανίζεται τρίχωμα με την τυπική ανδρική κατανομή (Εγκυκλοπαίδεια

"Το παιδί μας", σελ. 6).

Στα κορίτσια παρατηρείται ανάπτυξη του στήθους, εμφάνιση τριχώματος στο εφηβαίο και τις μασχάλες, πλάτυνση της λεκάνης, δηλαδή η απόκτηση γυναικείων χαρακτηριστικών στο σώμα και τέλος εμφανίζεται η πρώτη εμμηναρχή (ο.π. σελ.6) στην ηλικία των 13 ετών (Κ. Γκαρμπαρ – Φ. Τεοντορ, 1996, σελ.105).

Γνωστικός τομέας:

Μια επιπλέον δεξιότητα που αποκτά ο έφηβος είναι η εμβάθυνση στην αφηρημένη σκέψη. Θέτει υπαρξιακά ερωτήματα και προβληματίζεται με έννοιες όπως ελευθερία, η αλήθεια και η δικαιοσύνη (Κ. Γκαρμπαρ - Φ.Τεοντορ, 1996, σελ.108).

Ο Ι. Παρασκευόπουλος αναφέρει πως ο έφηβος μπορεί για πρώτη φορά να διατυπώσει υποθέσεις και να χρησιμοποιήσει τη σκέψη του με την επιστημονική-πειραματική μέθοδο. Επίσης, ο έφηβος αναπτύσσεται στον γλωσσικό τομέα όπου παρατηρείται αύξηση του λεξιλογίου του και της ικανότητάς του να κατανοεί λέξεις. Ο λόγος του αποκτά το προσωπικό του χαρακτήρα και γίνεται περισσότερο επικοινωνιακός (1996, σελ.138,139,144).

Σύμφωνα με τον Μ. Herbert "στην εφηβεία οι γνωστικές δεξιότητες ολοκληρώνονται και γίνονται πιο ευέλικτες, καθώς καινούριες δυνάμεις αφαιρετικής και λογικής σκέψης κάνουν τη λύση των προβλημάτων ευκολότερη από ότι ήταν στην παιδική ηλικία" (1997, σελ.146-147).

Ψυχοσυναισθηματικός τομέας:

Οι Κ. Γκαρμπαρ και Φ. Τεοντορ αναφέρουν πως οι αλλαγές που συντελούνται στον έφηβο στο βιολογικό τομέα συνοδεύονται με ψυχολογική αναστάτωση. Ο έφηβος αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στην εσωστρέφεια και την εξωστρέφεια (1996, σελ.106).

Επιδιώκει να συγκροτήσει μια σαφή εικόνα του εαυτού του και προκειμένου να το πετύχει γίνεται επικριτικός (ο.π.σελ.106),προσπαθεί να διεκδικήσει την ανεξαρτησία του ενώ παράλληλα διακατέχεται από ναρκισσισμό και μεγαλομανία για τον εαυτό του (Μπερτ Ρειμόν - Ριβιέ, 1989, σελ.30).

Οι έφηβοι νιώθουν πως οι μεγάλοι δεν τους καταλαβαίνουν, γι' αυτό αισθάνονται πικρία και τους δημιουργείται η εντύπωση πως είναι διαφορετικοί από τους άλλους (ο.π. σελ.27). Κυριεύονται συχνά από το αίσθημα του κενού που τους προκαλείται από την απώλεια της παιδικότητάς τους και το άγνωστο μέλλον. Έτσι, φθάνουν να διακατέχονται από έντονο άγχος (Κ. Γκαρμπάρ-Φ. Τεοντορ, 1996, σελ.108).

Η Μόζες Λόφερ (1992, σελ.17) υποστηρίζει πως η περίοδος της εφηβείας είναι περίοδος μοναξιάς αφού κυριαρχεί το αίσθημα της αποτυχίας, η σύγχυση και η απομόνωση. Γι' αυτό το λόγο κάνει την προσωπική του επανάσταση απορρίπτοντας, υποτιμώντας και προσβάλλοντας (Μπέρτ Ρειμόν - Ριβιέ, 1989, σελ.25).

Όσο αφορά στη σχέση του εφήβου με τον γονέα του ίδιου φύλου κυριαρχεί η επιθετική διάθεση από την πλευρά του πρώτου ενώ παράλληλα διακατέχεται από έλξη γι' αυτόν του αντίθετου φύλου. Αυτό συμβαίνει γιατί ο έφηβος "βιώνει με επώδυνο τρόπο την οιδιπόδεια σύγκρουση την οποία όμως είχε ξεπεράσει στην παιδική του ηλικία (Κ. Γκαρμπάρ - Φ. Τεοντόρ, 1996, σελ.107).

Σύμφωνα με την εγκυκλοπαίδεια "Το παιδί μας", η εφηβεία αποτελεί μια περίοδο όπου το άτομο υιοθετεί συμπεριφορές και στάσεις "μεγάλου" αλλά και "μικρού" γεγονός που προκαλεί ασυνεννοησίες και συγκρούσεις. Επίσης, συνυπάρχει η συνειδητοποίηση της μεταβολής της σωματικής εικόνας καθώς και η ύπαρξη πληθώρας συναισθημάτων (σελ.24).

Για να καταφέρει να ισορροπήσει ο έφηβος, θα πρέπει να μπορεί να βάλει σε εφαρμογή την εσωτερική διεργασία της "εξατομίκευσης" που προϋποθέτει την επεξεργασία όλων των εξωτερικών ερεθισμάτων αλλά και της εσώτερης δικής του πραγματικότητας ώστε να κατακτήσει το μέγιστο, την εξέλιξη της προσωπικότητάς του. Ο έφηβος αδυνατεί, λόγω της ανωριμότητάς του, να κάνει "αυτοπαρατήρηση". Αντίθετα, παραμένει εγκλωβισμένος σε μια άλυτη εσωτερική σύγκρουση και αυτός είναι ο λόγος που συνήθως δεν καταφέρνει να εκφράσει τα συναισθήματά του. Έτσι, πολλές φορές δρα χωρίς να κατανοεί την βαθύτερη αιτία της πράξης του αυτής (ο.π.σελ.24).

Κοινωνικός τομέας:

α) Οικογένεια

Η εφηβεία είναι αναμφισβήτητα η περίοδος των συγκρούσεων. Αυτές οι συγκρούσεις δεν θα μπορούσαν να μην έχουν αντίκτυπο εκτός από τον ίδιο τον εαυτό του εφήβου και στους γονείς του. Ψάχνοντας να βρει τα όριά του, πειραματίζεται με την ψυχική δύναμη των γονιών του (Κ. Γκαρμπάρ - Φ. Τεοντόρ, 1996, σελ.109-110). Δοκιμάζει τις αντοχές τους και προσπαθεί να επιβάλει τις ιδέες του. Μέσα στο αναστατωμένο αυτό κλίμα, οι γονείς, καλούνται να ισορροπήσουν τη σχέση με τα παιδιά τους (ο.π. σελ.110).

Παρά τις συγκρούσεις μεταξύ εφήβου - γονέα, είναι σημαντικό να αναφερθεί πως ο έφηβος επηρεάζεται καθοριστικά από τη γνώμη που έχουν οι γονείς του γι' αυτόν (Μ. Herbert, 1997, σελ.143).

Η τάση του εφήβου για κατάκτηση ψυχολογικής ελευθερίας από τους γονείς, που βρίσκει εφαρμογή σε όλες τις εκφράσεις της καθημερινής ζωής του νέου, κάνει τους δεύτερους να επιδιώκουν να βρουν τη "χρυσή τομή" ώστε να αποφευχθούν οι υπερβολικές στάσεις και συμπεριφορές (ο.π. σελ.146).

β) Ομάδα συνομήλικων - Παρέα

Προηγουμένως αναφέρθηκε πως δύο από τα επικρατέστερα χαρακτηριστικά του εφήβου όσο αφορά στην ψυχοσυναισθηματική του ανάπτυξη, είναι η σύγχυση και το αίσθημα της μοναξιάς (Μπέρτ Ρειμόν - Ριβιέ, 1989, σελ.63). Παράλληλα, εμφανίζεται και η τάση του εφήβου να αποκολληθεί από τους γονείς του και να αναζητήσει πρότυπα έξω από την οικογένειά του (Κ. Γκαρμπάρ - Φ. Τεοντόρ, 1996, σελ.109). Προκειμένου λοιπόν να ισορροπήσει μέσα του ο έφηβος επιδιώκει να αποκτήσει φιλίες και να συναναστραφεί με την ομάδα των συνομήλικων (Μ. Ρ. Ριβιέ, 1989, σελ.63).

Μέσα από την ομάδα ο έφηβος ζητά επιβεβαίωση, επιδιώκει την ταύτιση με τους ομοίους του και του δίνεται η ευκαιρία να αποδείξει στον εαυτό του και τους γύρω του ότι αξίζει (ο.π. σελ.64,68).

Έτσι, ο αρνητισμός του εφήβου για συναναστροφή με το άλλο φύλο παύει σιγά

σιγά να υπάρχει μιας και αυτό αποτελεί χαρακτηριστικό της παιδικής ηλικίας, οπότε ο έφηβος αρχίζει να γίνεται μέλος μικτών ομάδων (Κ. Παπαιωάννου, 2000, σελ.70).

Η ομάδα των συντρόφων του εφήβου είναι πρωταρχικής σημασίας γι' αυτόν διότι "επηρεάζει τις απόψεις του, τα ιδανικά του, τα πρότυπα συμπεριφοράς του, τη διαγωγή του και τους ρόλους που πρέπει να παίζει στην κοινωνία" (Εγκυκλοπαίδεια "Το παιδί μας", σελ.103).

γ) Σχολείο

Η αρχή της εφηβείας συνοδεύεται με την είσοδο του εφήβου στο Γυμνάσιο. Η πρώτη εμπειρία με το καινούριο σχολικό κλίμα καθορίζει την μελλοντική του στάση μέσα στην τάξη των συνομήλικων.

Ο έφηβος, έχει τη δυνατότητα να αναπτύξει την κοινωνικότητά του παγιώνοντας σχέσεις με τους συμμαθητές του και αποκτώντας σχέσεις με αξιόπιστα ενήλικα πρόσωπα εκτός των γονιών, δηλαδή με τους καθηγητές του (Εγκυκλοπαίδεια "Το παιδί μας", σελ.29).

Σύμφωνα με τον Κ. Μάνο (2000, σελ.243),ο έφηβος μπορεί να βοηθηθεί μέσα από τη συναναστροφή με τους εκπαιδευτικούς ώστε να αποκτήσει σαφέστερη εικόνα για τον εαυτό του και αυτό γιατί οι καθηγητές είναι περισσότερο αντικειμενικοί από τους γονείς του.

Β. Μορφές παραβατικότητας ανηλίκων

Είναι σημαντικό να αναφερθούν οι τρόποι με τους οποίους ο έφηβος παραβαίνει το νόμο, δηλαδή ποιες είναι οι ενέργειες των ανηλίκων που κρίνονται ως αξιόποινες.

Για το 1996, η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, κατέγραψε 848 ανηλίκους, ηλικίας 13-17 ετών οι οποίοι είχαν καταδικαστικές αποφάσεις εις βάρος τους. Από αυτούς, οι 563 καταδικάστηκαν για παραβάσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, οι 113 για κλοπές πάσης φύσεως, οι 39 για πρόκληση σωματικών βλαβών, οι 38 για λαθραία είσοδο, έξοδο ή για παραμονή στη χώρα και 10 για χρήση ναρκωτικών. Στα υπόλοιπα

αδικήματα αντιστοιχούν λιγότεροι ανήλικοι.

Σύμφωνα με τον Κ. Μάνο.(2000,σελ. 235) οι Έλληνες ανήλικοι παραβάτες επιδίδονται συνήθως σε πράξεις όπως οι κλοπές, η υπεξαίρεση, η παράβαση του Κ.Ο.Κ. και άλλων αστυνομικών διατάξεων όπως λ.χ. η δημιουργία θορύβων. Επίσης παρατηρείται συμμετοχή σε τυχερά παιχνίδια, η πρόκληση σωματικών βλαβών σε άλλα πρόσωπα, η εξύβριση, η απειλή, η απάτη, η αποπλάνηση και η καταστροφή ξένης ιδιοκτησίας.

Σύμφωνα όμως με στοιχεία της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων Αθηνών, κατά τη δεκαετία του '90, "ο αριθμός των ανηλίκων που διαπράττουν αδικήματα, οδηγούνται στο εδώλιο και καταδικάζονται είναι αυξητικός με ιδιαίτερη έμφαση στη χρήση ναρκωτικών ουσιών και τις κλοπές" (Ι. Δρίτσας, 2003, σελ.8).

Γ. Παράγοντες που διαμορφώνουν την παραβατικότητα των εφήβων

1) Ατομικά χαρακτηριστικά

1. Γενετικοί παράγοντες

Ο Λομπρόζο, ανέπτυξε τη θεωρία του "εκ γενετής εγκληματία" ή αλλιώς "αταβιστική θεωρία" έπειτα από εκτεταμένες έρευνες σε εκατοντάδες εγκληματίες νεκρούς και ζωντανούς, τα αποτελέσματα των οποίων σύγκρινε με μη εγκληματίες. Η εγκληματική συμπεριφορά οφείλεται στο σταμάτημα της εξέλιξης κατά την εμβρυακή ζωή με συνέπεια να παραμένουν στο άτομο χαρακτηριστικά προγενέστερων ειδών τα οποία τον αφήνουν πίσω και τον διαφοροποιούν συγκριτικά με τους άλλους (Ιακ. Φαρσεδάκης, 1990, σελ.195).

Ο άνθρωπος που περιγράφει ο Λομπρόζο, διακρίνεται εύκολα γιατί έχει εξωτερικά χαρακτηριστικά βιολογικής κατωτερότητας μερικά από τα οποία συναντώνται στα πιθηκοειδή. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι τα εξής: ασυμμετρία κρανίου, αγριωπό βλέμμα, εμπορικά αυτιά, σαρκώδη και προεξέχοντα χείλη, χνουδωτό μέτωπο και έλλειψη από γένια. Η ύπαρξη των 5 από τα παραπάνω 6

χαρακτηριστικά σε κάποιο άτομο, σημαίνει πως το άτομο αυτό ανήκει στην κατηγορία των ανθρώπων που ο Λομπρόζο ονομάζει "εκ γενετής εγκληματίες" (Α. Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, 1984, σελ.89).

Αλλά και νεότερες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν με βάση τη θεωρία του Λομπρόζο και κατέληξαν σε παρόμοια συμπεράσματα, τελικά χρησιμοποιήθηκαν για την προσπάθεια νομικής απόδειξης του ακαταλόγιστου (Σ. Γεωργούλας, 2000,σελ.53).

Στο φυλετικό ζεύγος χρωμοσωμάτων του άνδρα και ιδιαίτερα στις ανωμαλίες που προκαλούνται από την ύπαρξη ενός επιπλέον χρωμοσώματος (το λεγόμενο σύνδρομο Klinefelter ή σύνδρομο XXY) στράφηκαν οι έρευνες με σκοπό να αποδειχθεί ότι ένας μεγάλος αριθμός εγκλειστών έχει σχέση με αυτή την ανωμαλία. Τελικά όμως αποδείχθηκε πως το σύνδρομο XXY είναι χαρακτηριστικό των ανδρών που είναι επιρρεπείς στην ομοφυλοφιλία και τον αλκοολισμό (Σ. Γεωργούλας, 2000, σελ.53).

Η έρευνα όμως των Moore, Jacobs και Μαρσανιώτη στο Νοσοκομείο Αγία Σοφία έδειξε πως ένα σημαντικό ποσοστό ανήλικων παραβατών (σε σύγκριση με τους μη παραβατικούς) είχαν το σύνδρομο XYY, ήταν δηλαδή "υπεράρρενες".

Οι άνδρες αυτοί, σύμφωνα και με άλλες έρευνες (των Sardin, Miller, Hunter, Fox, Rosenthal, Davison, Neale και Witkin) φαίνεται να έχουν μεγάλη σωματική διάπλαση και μικρό δείκτη ευφυΐας (ο.π. σελ.53 - 54).

Οι Jacobson James και Alan, (2001, σελ.310) αναφέρουν πως οι διαταραχές διαγωγής οφείλονται σε παράγοντες ενδογενείς ή εξωγενείς. Οι ενδογενείς περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων και τους γενετικούς. Η γενετική επιρροή στη διαταραχή διαγωγής είναι τεράστια αφού ευθύνεται για το 70% των περιπτώσεων (το υπόλοιπο 30% οφείλεται σε περιβαλλοντικές επιδράσεις).

Τέλος, σε γενετικές επιρροές μπορεί να οφείλεται η ύπαρξη στο άτομο της "μεθοριακής διαταραχής προσωπικότητας" η οποία χαρακτηρίζεται από συναισθηματική αστάθεια, αστάθεια στις διαπροσωπικές σχέσεις και στην ταυτότητα του εαυτού και συνοδεύεται από ανάρμοστη, έντονη οργή ή δυσκολία ελέγχου της οργής π.χ. συχνές σωματικές συμπλοκές (ο.π.σελ.191 - 192).

2. Παράγοντες σχετικοί με το Δείκτη Νοημοσύνης

Στην έρευνά της η Μπεζέ Α. (1985,σελ.85), διαπιστώνει πως από τους 20 ανηλικούς παραβάτες που συμμετείχαν στην έρευνά της, οι δυο είχαν αποφοιτήσει από το Ειδικό Σχολείο ενώ ένας πήγε δυο χρονιές στο Ειδικό Σχολείο, γεγονός που αποδεικνύει ότι οι έφηβοι αυτοί είχαν μειωμένη νοημοσύνη.

Ο Γεωργούλας Σ. αναφέρει πως ένας διανοητικά καθυστερημένος ανήλικος θεωρείται "προπαραβατικός" διότι δεν έχει επίγνωση του περιβάλλοντος στο οποίο ζει οπότε είναι απρόβλεπτος λόγω των βλαπτικών του εκδηλώσεων και αποτελεί πηγή φόβου για τους υπόλοιπους (2000, σελ.67).

Ο ίδιος τονίζει πως οι σχετικές έρευνες που έχουν γίνει επιβεβαιώνουν τη θετική συσχέτιση ανάμεσα στη διανοητική καθυστέρηση και την παραβατική συμπεριφορά αλλά συνυπολογίζουν και άλλους παράγοντες όπως τη σχολική αποτυχία, τις μαθησιακές δυσκολίες, την κοινωνική και οικογενειακή κατάσταση αλλά και τον ίδιο τον χαρακτήρα των ανηλίκων (ο.π. σελ.66).

Σύμφωνα με τον Κ. Μάνο(2000, σελ.234-235) οι απροσάρμοστοι και εγκληματίες έφηβοι έχουν μικρότερη νοημοσύνη, δηλαδή έχουν κατά μέσο όρο Δείκτη Νοημοσύνης 92 (με κατώτερο φυσιολογικό όριο το 80 και ανώτερο το 120). Επίσης, αναφέρει πως τα παραπτώματα των εφήβων οφείλονται στις επιθετικές διαθέσεις που έχει λόγω των συνεχών ματαιώσεων. Τέτοιες ματαιώσεις δέχονται συνήθως οι μαθητές χαμηλής νοημοσύνης στο σχολείο, μετά από πολλές αποτυχίες (ο.π. σελ. 237).

Σύμφωνα με την Α. Χάιδου δεν πρέπει να ξεχνάμε και τη "συναισθηματική καθυστέρηση δηλαδή μια διαταραγμένη συμπεριφορά η οποία παρουσιάζει στοιχεία που χαρακτηρίζουν τους απαθείς ή τους ευερέθιστους" (Γεωργούλας Σ.2000,σελ.66). Ειδικά η κατηγορία των ευερέθιστων περιλαμβάνει και άτομα υψηλού κινδύνου όσο αφορά την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς διότι αυτά σπάνια προσχεδιάζουν ένα έγκλημα.

Ο Goleman D. που έχει ασχοληθεί εκτενέστερα με τη "συναισθηματική νοημοσύνη" την ορίζει ως την ικανότητα "να μπορείς να βρίσκεις κίνητρα για τον εαυτό σου και να αντέχεις τις απογοητεύσεις, να ελέγχεις την παρόρμηση και να

χαλιναγωγείς την ανυπομονησία σου, να ρυθμίζεις σωστά τη διάθεσή σου και να εμποδίζεις την απογοήτευση να καταπνίξει την ικανότητά σου για σκέψη, να έχεις ενσυναίσθηση και ελπίδα" (1995, σελ.67).

Ο ίδιος εξιστορεί ένα περιστατικό δολοφονικής επίθεσης όπου ο δράστης και τα θύματα ήταν ανήλικοι. Ο συγγραφέας, θεωρεί πως αυτό το γεγονός αποδεικνύει την ανάγκη που έχουν οι άνθρωποι να μάθουν να χειρίζονται τα συναισθήματά τους, να ρυθμίζουν ειρηνικά τις διαφορές τους και να συμβιώνουν (ο.π. σελ.321). Με άλλα λόγια, υποστηρίζει πως η αιτία - ή μια από τις αιτίες - της πράξης αυτής ήταν το χαμηλό επίπεδο της συναισθηματικής νοημοσύνης (ή αλλιώς νοημοσύνης της καρδιάς) του δράστη. Ανάλογα παραδείγματα αναφέρονται και σε άλλα σημεία του βιβλίου.

Η διανοητική ανεπάρκεια αποτελεί για τον J. Hadfield "ιδιοσυστασιακή διαταραχή", η οποία όμως ευθύνεται συχνά για την παραβατική συμπεριφορά των ατόμων. Έτσι, ένας διανοητικά καθυστερημένος, εύκολα και χωρίς ντροπή κλέβει, διότι δεν έχει μέσα του τις έννοιες του καλού και του κακού (1994,σελ.320).

Πάντως, ο Hadfield J. αναφέρει πως και οι μεγαλοφυΐες είναι συχνά προσωπικότητες μη ισορροπημένες και άσχημα προσαρμοσμένες στο περιβάλλον τους (1991, σελ.77).

Γενικά, φαίνεται να υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στο Δείκτη Νοημοσύνης και στην παραβατική συμπεριφορά. Πάντως, η χαμηλή νοημοσύνη δεν μπορεί να αποτελεί αυτόνομη αιτία για την εμφάνιση της παραβατικής συμπεριφοράς των εφήβων. Σίγουρα συντρέχουν και άλλοι λόγοι (κυρίως οικογενειακοί κ.α.). Από τα παραπάνω, γίνεται σαφές και ο καθοριστικός ρόλος της συναισθηματικής νοημοσύνης των εφήβων.

3. Νευροφυσιολογικοί παράγοντες

Τα ερευνητικά στοιχεία σχετικά με την απόδειξη κάποιας συγκεκριμένης νευροχημικής ανωμαλίας στη διαταραχή διαγωγής, ολοένα και αυξάνονται. Έτσι, οι ανωμαλία της σεροτονίνης και ειδικότερα το χαμηλό της επίπεδο, έχει βρεθεί ότι ευθύνεται για τις διαταραχές συμπεριφοράς από την παιδική κιόλας ηλικία. Η χαμηλή

σεροτονίνη συνδέεται με την πρώιμη έναρξη παρορμητικής, βίαιης συμπεριφοράς, την χρόνια παρορμητικότητα, την επιθετικότητα και την χρήση και κατάχρηση ουσιών.

Μεταξύ των διαταραγμένων στη συμπεριφορά νέων παρατηρούνται επίσης κατάθλιψη και αυτοκτονικότητα που οφείλονται στη σεροτονίνη (J-A Jacobson, 2001, σελ.148 - 313).

Εκτός της σεροτονίνης, βρέθηκε πως επηρεάζουν την εμφάνιση της βιαιότητας και άλλες ουσίες όπως η τεστοστερόνη, η νορεπινεφρίνη και η ντοπαμίνη.

Μελέτες που πραγματοποιήθηκαν σε ζώα, υποστηρίζουν τη σύνδεση της επιθετικής συμπεριφοράς με βλάβες του μέσου κροταφικού λοβού, του υποθαλάμου και του διαφανούς διαφράγματος του εγκεφάλου (ο.π. σελ.443).

Ο Σακελλαρόπουλος (1991, σελ.266, 269) αναφέρει πως υπάρχει μια κατηγορία ψυχικών διαταραχών που έχει σαν βασικό της γνώρισμα την αντικοινωνικότητα και την παρορμητικότητα. Κατά τη διάρκεια της εφηβείας τα άτομα αυτά αναζητούν ανθρώπους με ανάλογη ψυχοσύνθεση και σχηματίζουν ύποπτες ομάδες ή επιθετικές συμμορίες. Στρέφονται στην αλητεία, την αισχροκέρδεια, το εμπόριο ναρκωτικών, τη σωματεμπορία ή την πορνεία. Τα βαθύτερα αίτια αυτής της διαταραχής - συμπεριφοράς αναζητούνται και σε παράγοντες όπως τα κατάλοιπα εγκεφαλίτιδας ή στην ύπαρξη κρανιακών τραυμάτων.

4. Ιδιοσυγκρασιακοί παράγοντες

Πολλά παιδιά, σύμφωνα με τον M. Herbert διαμορφώνουν μια “διαταραγμένη συμπεριφορά” που χαρακτηρίζεται από την ανικανότητά τους να δείξουν αυτοσυγκράτηση και την επίμονη άρνηση της αυθεντίας. Αυτή η συμπεριφορά, με το πέρασ του χρόνου ξεπερνά τα όρια της οικογένειας και του σχολείου οπότε ο έφηβος γίνεται παραβάτης του νόμου. Ο Herbert υποστηρίζει πως αυτή η κατάληξη έχει την αιτία της σε ιδιοσυγκρασιακούς λόγους (1997, σελ.155).

Ο Freud τονίζει πως “με την εμφάνιση της ψυχανάλυσης παγιώθηκε η αντίληψη ότι οι ορμητικές τάσεις και οι ισχυρές συναισθηματικές πιέσεις είναι εκείνες που κυρίως επιδρούν στη δραστηριότητα του ατόμου και πολύ περισσότερο στην εκδήλωση εγκληματικής συμπεριφοράς” (Σ. Γεωργούλας, 2000, σελ.68).

Την “ιδιοσυγκρασία” την ορίζει ο Hadfield ως “την επίδραση του σώματος πάνω στο νου” οπότε “ τα ιδιοσυγκρασιακά γνωρίσματα του χαρακτήρα αποτελούν δυνατότητες αντίδρασης, καθορισμένες από τη φυσιολογία του οργανισμού”. Η εφηβεία είναι μία περίοδος που είναι επιρρεπής σε ιδιοσυγκρασιακή αστάθεια χαρακτηριστικό της οποίας είναι η αντικοινωνική συμπεριφορά. Έτσι, ο έφηβος αυτός χαρακτηρίζεται από έλλειψη κοινωνικότητας και ηθικής, γεγονός που δεν οφείλεται σε κακή ανατροφή αλλά “σ’ ένα έμφυτο ιδιοσυγκρασιακό ελάττωμα που κάνει το άτομο ανίκανο να εκτιμήσει τις κοινωνικές επιταγές” (1994, σελ.73–75).

5. Κληρονομικότητα

Το αν η κληρονομικότητα μπορεί να θεωρηθεί ένας από τους παράγοντες που συντελούν ώστε να διαπράξει στο μέλλον ο ανήλικος αξιόποινη πράξη, είναι ένα από θέματα που βρίσκουν τους μελετητές αντίθετους. Η διαφωνία τους εστιάζεται κυρίως στο βαθμό της επιρροής που ασκούν στο άτομο τα κληρονομικά χαρακτηριστικά.

Σύμφωνα με την Ριβιέ (1989, σελ.80) σημειώνει πως “η ήβη λειτουργεί σαν καταλύτης : όλες οι ελλείψεις της προσωπικότητας που οφείλονται σε κληρονομικούς παράγοντες και στέρησεις στην ανατροφή βγαίνουν στην επιφάνεια. Είναι η περίοδος κατά την οποία θα εκδηλωθούν οι νευρώσεις, οι ψυχώσεις και η εγκληματικότητα σε όσους έχουν κάποια προδιάθεση”. Έτσι, αυτόματα, η Ριβιέ, αναγνωρίζει τον καθοριστικό ρόλο των κληρονομικών χαρακτηριστικών και τα θεωρεί συνυπεύθυνα για την εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών στους εφήβους.

Ο Γεωργούλας αναφέρει μια έρευνα των Hutching και Mednick που πραγματοποιήθηκε το 1977 σε 14.427 υιοθετημένα παιδιά. Σύμφωνα με τα αποτελέσματά τους, τα παιδιά που είχαν φυσικούς πατέρες με βεβαρημένο παρελθόν (και χωρίς να τους έχουν γνωρίσει), είχαν περισσότερες πιθανότητες να διαπράξουν ένα αδίκημα σε σχέση με τα παιδιά των οποίων οι θετοί γονείς είχαν ποινικό μητρώο, χωρίς να έχουν οι φυσικοί τους γονείς (2000, σελ.52). Η έρευνα αυτή δέχθηκε πολλές κριτικές γιατί προέκυψε πως έχει μεγαλύτερη επίδραση στο άτομο η κληρονομική του προδιάθεση παρά το περιβάλλον στο οποίο αναπτύσσεται, συμπεριλαμβανομένης και της οικογένειας.

Ο ίδιος τονίζει πως σειρά ερευνών (των Lange, Newman, Freeman, Holzinger, Legras, Rosanoff, Stumpfl, Kranz, Borgstrn, Slater, Yoshimasu και Christiansen) σε μόνο ζυγωτικά και διζυγωτικά δίδυμα, έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα πως "στις περιπτώσεις των μονοζυγωτικών διδύμων, όταν ο ένας αδερφός είναι παραβατικός, τότε ο άλλος έχει περισσότερες πιθανότητες να εγκληματήσει απ' ό,τι στα διζυγωτικά δίδυμα" (ο.π. σελ.52).

Ο Κ. Μάνος (2000, σελ.235) φαίνεται να έχει διαφορετική άποψη αφού διευκρινίζει πως "κανείς δε γίνεται κλέφτης αν το περιβάλλον δεν του προσφέρει τη δυνατότητα γι' αυτό". Δεν αποκλείει όμως και την επιρροή της κληρονομικής προδιάθεσης.

Από τα παραπάνω διαφαίνεται ότι η κληρονομικότητα είναι ένας από τους παράγοντες που διευκολύνουν την εμφάνιση της παραβατικότητας. Όταν παράλληλα συντρέχουν και άλλοι παράγοντες τότε οι πιθανότητες για εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς αυξάνονται.

6. Άλλες οργανικές δυσλειτουργίες

Ο Γ. Γεωργούλας επισημαίνει πως "οι ορμονικές διαταραχές, κυρίως ενδοκρινικής φύσεως, χρησιμοποιούνται να εξηγήσουν μέσω βιοχημικών θεραπειών, την υιοθέτηση μιας μελλοντικής εγκληματικής συμπεριφοράς" (2000, σελ.54).

Οι Schlapp, ο Smith και ο Bermon, μέσα από τις έρευνές τους απέδειξαν πως ένας μεγάλος αριθμός εγκληματιών (μεγαλύτερος από τους μη εγκληματίες) έχει δυσλειτουργία ενδοκρινικών αδένων".

Επίσης, έρευνες έδειξαν ότι οι ανήλικοι που στη συνέχεια εξελίχθηκαν σε παραβάτες είχαν χαμηλά επίπεδα δερμικής αγωγιμότητας ή είχαν καθυστερημένη ανάπτυξη δερμικής αγωγιμότητας. Το συμπέρασμα αυτό όμως δεν μπορεί να γενικευθεί λόγω του χαμηλού αριθμού του δείγματος.

Ο Kinberg εξάλλου είχε δηλώσει πως "κάθε άτομο αντιδρά στα ερεθίσματα του εξωτερικού περιβάλλοντος ανάλογα με τη δική του βιολογική δομή" (Φαρσεδάκης, ο.π. σελ.55).

Άλλες έρευνες, στηρίζουν τη σχέση μεταξύ της παραβατικότητας των ανηλίκων

και μιας μη φυσιολογικής εγκεφαλικής λειτουργίας. Έτσι, σύμφωνα με έρευνες των Ellenberber, Mednick, Volavka και άλλων φάνηκε πως τα ανώμαλα εγκεφαλογραφήματα ήταν περισσότερα στους ανήλικους παραβάτες από ό,τι στους μη παραβατικούς (ο.π. σελ.55 - 56).

Πάντως, πλήθος γενικών ιατρικών καταστάσεων μπορεί να οδηγήσουν στη βιαιότητα μεταβάλλοντας την προσωπικότητα ή τη διάθεση όπως οι λοιμώδεις παθήσεις, οι αβιταμινώσεις, οι όγκοι του εγκεφάλου και άλλες παθήσεις (Jacobson James and Alan, 2001, σελ.442).

2) Περιβαλλοντικοί παράγοντες

1. Οικογένεια

Είναι κοινά παραδεκτό πως η ζωή αποτελεί μια εμπειρία που μοιραζόμαστε με άλλους ανθρώπους. Όμως στα πρώτα χρόνια της ζωής οι περισσότερες εμπειρίες προέρχονται από την συμβίωσή με τα μέλη της οικογένειάς του ατόμου. Η οικογένεια αποτελεί την πρώτη κοινωνική ομάδα στην οποία εντάσσεται το άτομο και μέσα από αυτή βιώνει αλληπάλληλες εμπειρίες ώστε να ωριμάσει βιολογικά, κοινωνικά και ψυχολογικά. Μέσα από την οικογένεια καλύπτονται οι βασικές ανάγκες του ατόμου (Θ. Δραγώνα, 1995, σελ.164). Αυτές οι ανάγκες, σύμφωνα με τον Maslow, ιεραρχούνται ως εξής:

- Βιολογικές ανάγκες (τροφή, νερό, ύπνος κτλ.)
- Ανάγκη για ασφάλεια και προστασία.
- Ανάγκη για αγάπη και την αίσθηση του ανήκειν.
- Ανάγκη για εκτίμηση και αυτοεκτίμηση.
- Ανάγκη για αυτοπραγμάτωση.

Οι πρώτες δυο αποτελούν τις "βασικές ανάγκες", χωρίς την ύπαρξη των οποίων ο άνθρωπος αδυνατεί να ζήσει. Οι άλλες τρεις θεωρούνται από τον Maslow ως "ανώτερες ανάγκες" δηλαδή ανάγκες για ανάπτυξη και εξέλιξη (ο.π. σελ.101).

Στις περισσότερες περιπτώσεις των εφήβων παραβατών παρατηρείται μη κάλυψη ορισμένων από τις ανάγκες που αναφέρθηκαν κατά τη παιδική κυρίως ηλικία.

Η Ριβιέ Μ.Ρ. αναφέρει πως η πλειοψηφία των εφήβων που έχουν τάση προς την εγκληματικότητα, έζησαν κατά την πρώιμη παιδική ηλικία σε μη φυσιολογικές οικογενειακές συνθήκες και δεν κάλυψαν πλήρως τις συναισθηματικές τους ανάγκες (1989, σελ.80). Επίσης, κατά την ίδια ηλικιακή περίοδο έζησαν την μητρική στέρηση ή την απόρριψη της μητέρας (ο.π. σελ.81).

Σύμφωνα πάντα με την Ριβιέ αυτό που έχει ανάγκη το παιδί δεν είναι μόνο η αγάπη αλλά και τα πρότυπα τα οποία θα πρέπει να είναι σταθερά και αρμονικά. Το παιδί ζητά να ταυτιστεί με τα πρότυπα αυτά και την ανάγκη του αυτή μπορεί να την ικανοποιήσουν μόνο ένα ζευγάρι φυσιολογικών και ισορροπημένων γονιών. Αναφέρεται πως εννέα στους δέκα εφήβους που ρέπουν προς την εγκληματικότητα, δεν είχαν τέτοια πρότυπα στην παιδική τους ηλικία. (ο.π. σελ.82).

Πίνακας: Διαθέσεις της μητέρας και απροσαρμοστία

Τύπος μητέρας	Εκατοστιαία αναλογία (με εγκληματία γιο)	Εκατοστιαία αναλογία (με απροσάρμοστο γιο)
Μητέρα που αγαπά, που ενδιαφέρεται	27	73
Αγαπά αλλά είναι αγχώδης	34	66
Υπερπροστατεύει	37	63
Αγαπά αλλά είναι νευρωτική	43	57
Σκληρή	45	55
Απουσιάζει πολύ χρόνο από το σπίτι	50	50
Παθητική και δεν παρεμβαίνει	57	43
Αδιαφορεί για τα παιδιά της	72	28

Κ. Μάνος, Ψυχολογία του Εφήβου, 2000, σελ. 236

Όπως φαίνεται και από τον παραπάνω πίνακα, οι “εγκληματίες” ανήλικοι είχαν σε ποσοστό 72% μητέρα που αδιαφορούσε για τα παιδιά της, κατά 57% ήταν παθητική και δεν επενέβαινε ενώ μόλις το 27% των μητέρων αγαπούσαν και ενδιαφέρονταν για τα παιδιά τους.

Ένας άλλος παράγοντας διαμόρφωσης παραβατικής συμπεριφοράς των εφήβων είναι το γεγονός πως ορισμένοι γονείς υιοθέτησαν αρχές σύμφωνα με τις οποίες επέτρεπαν στα παιδιά τους να κινούνται ελεύθερα, χωρίς περιορισμούς, καταλήγοντας έτσι στη διαμόρφωση παιδιών "κακοαναθρεμμένων, χαϊδεμένων, χωρίς σεβασμό για τον άλλο, ανίκανων να υποφέρουν και την παραμικρή ματαίωση, αδύναμων και αναποφάσιστων". Αυτοί οι έφηβοι αναζητούν να ενταχθούν σε συμμορίες για να βρουν καταφύγιο και αναπλήρωση (ο.π. σελ. 83).

Ο Winnicott αναφέρει πως η "συναισθηματική κακοποίηση" των παιδιών από τους γονείς τους μπορεί να διαπιστωθεί. Συγκεκριμένα, η έλλειψη ενός ή περισσότερων από τα παρακάτω χαρακτηριστικά-ανάγκες διαμηνύουν την ύπαρξη συναισθηματικής κακοποίησης:

- Σωματική φροντίδα και προστασία.
- Στοργή και επιδοκίμασία.
- Προσφορά ερεθισμάτων και διδασκαλία.
- Πειθαρχία και έλεγχος, ανάλογα με την ηλικία του παιδιού και την ανάπτυξή του.
- Ευκαιρίες και ενθάρρυνση ώστε το παιδί να αποκτήσει σταδιακά αυτονομία, να αποκτήσει δηλαδή τον έλεγχο της ζωής του (ο.π. σελ.178).

Πίνακας: Συναισθηματικές σχέσεις γονέων και παιδιών

Χαρακτηρισμός σχέσης	α.α. ανηλίκου
Σχέσεις γονέων καλές	
Σχέσεις με παιδί καλές	3,11,13,17
Σχέσεις γονέων καλές	
Σχέσεις με παιδί διαταραγμένες	7, 10, 18, 19
Σχέσεις γονέων διαταραγμένες	
Σχέσεις με παιδί καλές	9
Σχέσεις γονέων διαταραγμένες	1, 2, 4, 5, 6, 8, 12, 14
Σχέσεις με παιδί διαταραγμένες	15, 16, 20

Μπεζέ Λουκία Ανήλικοι παραβάτες, 1985, σελ. 50

Ο ίδιος αναφέρει πως υπάρχουν τέσσερις τύποι επιβλαβούς συμπεριφοράς των γονέων μέσα από τους οποίους ασκείται στα παιδιά "συναισθηματική κακοποίηση":

- Τιμωρία θετικής "δραστηκής" συμπεριφοράς (όπως το χαμόγελο, η κινητικότητα και το άγγιγμα).
- Αποθάρρυνση δημιουργίας δεσμού ανάμεσα στους γονείς και στο παιδί (για παράδειγμα, οι γονείς σπρώχνουν το παιδί κάθε φορά που εκείνο τους πλησιάζει γιατί αναζητά στοργή και παρηγοριά).
- Προσβολή της αυτοεκτίμησης (για παράδειγμα, οι γονείς επικρίνουν συνέχεια το παιδί).
- Τιμωρία των διαπροσωπικών σχέσεων (π.χ. της φιλικότητας) οι οποίες έχουν καθοριστική σημασία ώστε να αποκτήσει το παιδί κοινωνική παρουσία, να κοινωνικοποιηθεί (ο.π. σελ.179).

Ο Ι. Παρασκευόπουλος κάνει αναφορά στο σύνδρομο "αντικοινωνικής συμπεριφοράς" που χαρακτηρίζεται από επιθετικότητα, αρνητισμό, ανυπακοή, πρόκληση καυγάδων καταστροφική διάθεση. Τα αίτια της παθολογικής αυτής συμπεριφοράς είναι εκτός από οργανικά και ψυχολογικά. Δηλαδή σχετίζονται με τις προσωπικές εμπειρίες του ατόμου μέσα στο οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον. Τονίζει όμως πως κάθε θεωρία σχετική με την προσωπικότητα του ατόμου ορίζει και διαφορετικά αίτια που προκαλούν παθολογικές αποκλίσεις. Για παράδειγμα, ο Freud "θεωρεί ως αίτιο της παθολογικής συμπεριφοράς τις διάφορες άλυτες συγκρούσεις, ψυχοσεξουαλικής κυρίως υφής, που ανάγονται στα πρώτα χρόνια της ατομικής ζωής. Ο Adler θεωρεί ως αίτιο της παθολογικής συμπεριφοράς το συναίσθημα μειονεξίας που δημιουργείται από την παρεμπόδιση της ορμής για επικράτηση" (1988,σελ.28-32).

Σύμφωνα με έρευνα της Μπεζέ Α. που πραγματοποιήθηκε σε 20 εφήβους παραβάτες ηλικίας 15-17 ετών, "στο 65% των περιπτώσεων υπήρχε πλήρης εγκατάλειψη (υλική, παιδαγωγική, συναισθηματική) του παιδιού από τους γονείς του", "σε ποσοστό 80% οι σχέσεις, είτε ενδογονεϊκές, είτε μεταξύ γονέων και παιδιού, είτε και οι δυο ήταν διαταραγμένες". Επίσης στο 40% των οικογενειών "υπήρχε κάποιο πρόβλημα ψυχικής υγείας ή δυσκοινωνικής συμπεριφοράς άλλων μελών της οικογένειας" (1985, σελ.115).

Ένας άλλος παράγοντας που συντελεί στην εμφάνιση παραβατικής συμπεριφοράς των εφήβων είναι αυτός που αναφέρει ο Χ. Δεσποτέλλης δηλαδή η εγκληματικότητα των ίδιων των γονέων (2003,σελ.29). Εξάλλου, σύμφωνα με τον Trade, "η μίμηση είναι ο βασικός παράγοντας που ενισχύει την εγκληματικότητα, καθώς όλες οι σημαντικές πράξεις τελούνται κάτω από την επίδραση του κακού παραδείγματος.

Μάλιστα η μίμηση γίνεται πιο έντονη όσο περισσότερο συνδεδεμένο είναι το υποκείμενο με το αντικείμενο της μίμησης. Πρότυπα επιθετικότητας και ασυνέπειας αποκτώνται στον έφηβο και στις περιπτώσεις εκείνες που οι γονείς χωρίζουν διατηρώντας όμως ένα κλίμα ενδοοικογενειακής σύγκρουσης (που συνοδεύεται με "αυξανόμενη αναποτελεσματικότητα της γονικής επίβλεψης και τη μη επιβολή πειθαρχίας") έχοντας ως αιτία της σύγκρουσης την επιμέλεια του παιδιού (ο.π.σελ.29).

Πολλές φορές οι γονείς μπροστά στο φόβο της εφηβείας αδυνατούν να ελέγξουν τις ανησυχίες τους και "πνίγουν" τους εφήβους με διάφορα "μη" και άλλες μορφές ελέγχου (V. Satir, 1989, σελ.360). Όμως, όπως φαίνεται πιο κάτω αυτή η συμπεριφορά επιδρά αρνητικά στον έφηβο.

Ο Χ. Δεσποτέλλης αναφέρει 5 τύπους γονιών των παραβατικών ανηλίκων:

- Ο υπερβολικά αυστηρός με σκληρή πειθαρχία.
- Ο υπερβολικά ανεκτικός με χαλαρή ή ακόμα και ανύπαρκτη πειθαρχία.
- Ο ψυχρός, άκαμπτος, περιοριστικός και καταπιεστικός ή ο υπερβολικά υπερπροστατευτικός, χαλαρός στη γονική επίβλεψη.
- Εκείνος που κακοποιεί ή παραμελεί τα παιδιά του.
- Εκείνος που εντάσσει το παιδί σε ένα "σιδηρό" πρόγραμμα σχολικής ή εξωσχολικής δραστηριότητας (ο.π. σελ.30-33).

Ο ίδιος συμπληρώνει πως στη σύγχρονη κοινωνία η γυναίκα υποδύεται τρεις ρόλους: είναι σύζυγος, μητέρα αλλά και επαγγελματίας. Στην προσπάθειά της να αντεπεξέλθει σε όλους τους ρόλους, αναγκαστικά, μειώνει το χρόνο της ασχολίας της με την οικογένεια και τα παιδιά της. Τότε η γυναίκα νιώθει ανεπαρκής, αγχωμένη και κουρασμένη οπότε δημιουργείται ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας ένα κλίμα

εχθρότητας και αποξένωσης που μπορεί με τη σειρά του να ευθύνεται για την εμφάνιση μιας μελλοντικής παραβατικής συμπεριφοράς από τα παιδιά.

Ο Φαρσεδάκης (Σ. Γεωργούλας 2000, σελ.89) συμπληρώνει πως τα χαρακτηριστικά εκείνα των γονιών που προμηνύουν μια πιθανή μελλοντική παραβατική συμπεριφορά των παιδιών (κατά την εφηβική ηλικία) είναι:

- Εφαρμόζουν συχνά τιμωρίες.
- Δίνουν μεγαλύτερη σημασία σε περίπτωση παραβατικής συμπεριφοράς, αλλά συγχρόνως.
- Δεν αντιλαμβάνονται έγκαιρα ενδεχόμενη παραβατική συμπεριφορά.
- Εμπλέκονται σε διαρκέστερες φάσεις καταναγκαστικών αρνητικών ανταλλαγών με τα παιδιά τους.
- Δίνουν πιο ασαφείς και αόριστες εντολές
- Είναι λιγότερο αποτελεσματικοί στην ανάσχεση της παραβατικής συμπεριφοράς των παιδιών τους.

Πάντως, η άποψη του Σ. Γεωργούλα (ο.π.σελ.88) είναι πως σε όλες τις περιπτώσεις των ανηλικών παραβατών "δομείται η εικόνα του "προπαραβατικού" ανηλικού, η οποία και φέρει την ευθύνη για την υιοθέτηση παραβατικής συμπεριφοράς από το παιδί και η οποία χαρακτηρίζεται από προβλήματα είτε στις διαπροσωπικές σχέσεις των γονιών, που είναι ασταθείς και ανεύθυνες, είτε στις γονικές τους ευθύνες, καθώς συχνά παραμελούν ή κακοποιούν τα παιδιά τους, αγνοούν τις βασικές συναισθηματικές τους ανάγκες και αναθέτουν εύκολα τη φροντίδα τους σε άλλους". Ένα παράδειγμα σχετικό με το πώς δημιουργείται ένας "προπαραβατικός" ανήλικος είναι αυτό όπου το μωρό κλαίει στην κούνια και γι' αυτό εισπράττει από τους γονείς το ξύλο. Όταν το παιδί ενηλικιωθεί, δημιουργήσει οικογένεια και βρεθεί μπροστά στο παιδί του που κλαίει, βιώνει συναισθήματα θυμού και απογοήτευσης, νιώθει υπερένταση και καταλήγει να επαναλάβει την ίδια συμπεριφορά, δηλαδή το ξύλο. Έτσι το παιδί αισθάνεται ότι αδικήθηκε και "αντιδρά με κακή διαγωγή και διαταραχές συμπεριφοράς". Αυτός ο φαύλος κύκλος δικαιολογεί τη δημιουργία "προπαραβατικών" ανηλικών από κακοποιημένους ή παραμελημένους ως παιδιά γονείς (ο.π. σελ.91)

Μια διαφοροποιημένη άποψη σχετικά με το πώς συμβάλλει η οικογένεια στη δημιουργία ανηλίκων παραβατών είναι αυτή της Χ. Κατάκη (1990, σελ.71). Σύμφωνα με την ίδια, "θα μπορούσε να πει κανείς ότι η αυξανόμενη χαοτική συμπεριφορά των εφήβων - ναρκωτικά, ψυχιατρικά προβλήματα, νεανική εγκληματικότητα κλπ. εκφράζουν την αύξηση των δυσλειτουργικών αντιλήψεων, συναισθημάτων και ενεργειών που αφορούν στη σύγχρονη οικογένεια" και που σχετίζονται με την αλληλεπίδραση και την σύγκρουση διαφορετικών οικοθεωριών που αναγκαστικά συνυπάρχουν στις σύγχρονες κοινωνίες.

Η Παναγιωτοπούλου – Β. Παπαβασιλείου τονίζει πως η ενότητα μεταξύ των γονέων είναι "το Α και το Ω της παιδαγωγικής". Οι γονείς όταν συγκρούονται ξεχνούν την ύπαρξη των παιδιών τους, τα οποία παρατηρούν και καταγράφουν. Τότε το είδωλο που έχουν μέσα τους γκρεμίζεται και αρχίζουν να επιζητούν την περιπέτεια, τη φυγή, και τα ναρκωτικά για να παρηγορηθούν (2002, σελ.60).

Σύμφωνα με την Α. Τζόνσον (1998, σελ.32) "ωρίμανση" είναι "μία εξελικτική διαδικασία μέσω της οποίας τα άτομα διαφοροποιούνται και αποχωρίζονται συναισθηματικά από την αρχική τους οικογένεια, ενώ εξακολουθούν να διατηρούν κάποια συναισθηματική επαφή μαζί τους και με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνουν μία σχετική διαφοροποίηση, αυτονομία ή εξατομίκευση". Το πόσο καλά κατορθώνει το άτομο να πετύχει τη διαφοροποίηση του Εαυτού, εξαρτάται από την ψυχολογική του ωριμότητα.

Ο Stern (ο.π. σελ.43-48) ορίζει την ψυχολογική ωριμότητα ως "μία διαδικασία που χαρακτηρίζεται από αλλαγές που γίνονται μέσα σε πεδία". Τα πεδία αυτά είναι τα παρακάτω:

1. *Αναδυόμενος Εαυτός* που αναφέρεται στα πρώτα στάδια της ζωής του βρέφους και σχετίζεται με τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται το βρέφος τους γύρω του και τη συμπεριφορά του.

2. *Εαυτός πυρήνας* που αναφέρεται στην "ανάπτυξη νοητικών εννοιών ή συνειρμών σχετικά με τη μητέρα που εσωτερικεύονται από το βρέφος και διαμορφώνουν τον πυρήνα του Εαυτού, με την προϋπόθεση ότι η μητέρα ή το

υποκατάστατο της είναι άτομο συμβιβαστικό, εύκαμπτο και που αποδέχεται το βρέφος”.

3. *Υποκειμενικός Εαυτός* όπου “το βρέφος αρχίζει να αναπτύσσει ένα συναίσθημα διαφοροποίησης από τη μητέρα και σκόπιμα προσπαθεί να μοιραστεί τις εμπειρίες του γύρω από πράγματα και γεγονότα”.

4. *Επίπεδο του λόγου* όπου το βρέφος αναπτύσσει τη δυνατότητα για “συμβολική επικοινωνία”.

Σύμφωνα με την Mahler η ανάπτυξη του σεβασμού προς τον Εαυτόν “είναι βασικός παράγοντας στην ψυχολογική ωρίμανση και η ιδέα που έχει κανείς για τον εαυτό του είναι άμεσα συνδεδεμένη με εκείνο το βρεφικό δεσμό με το μητρικό πρόσωπο δηλαδή το πώς αντιμετώπισε η μητέρα την προσπάθεια του βρέφους για αποχωρισμό και εξατομίκευση”.

Ο Bowen (ο.π. σελ.33-36) αναφέρει πως οι βασικές έννοιες της ψυχολογικής ωριμότητας είναι εκτός από τη διαφοροποίηση του Εαυτού και η συγχώνευση δύο ή περισσότερων ερεθισμάτων σε μία μάζα δηλαδή σε κάτι που δεν μπορεί το βρέφος να τα ξεχωρίσει. Όσο περισσότερη συγχώνευση υπάρχει στις σχέσεις ενός ανθρώπου τόσο λιγότερη εξατομίκευση έχει, άρα βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα ψυχολογικής ωριμότητας.

Οι παραπάνω θεωρίες και στάδια ανάπτυξης (των Τζόνσον, Bowen, Stern & Mahler) που αφορούν στο βρέφος το επηρεάζουν καθοριστικά στη μετέπειτα ζωή του και στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς κατά τη διάρκεια της εφηβείας. Συγκεκριμένα, αυτά τα στάδια αποτελούν ανάγκη του βρέφους ώστε να αναπτυχθεί ομαλά. Έχει παρατηρηθεί πως οι γονείς που δεν διευκολύνουν τη διαφοροποίηση του παιδιού τους αλλά παραμένουν ασφυκτικοί και περιοριστικοί, τα παιδιά αυτά στην εφηβεία γίνονται συχνά παραβάτες του νόμου.

Επίσης, συχνή είναι η συσχέτιση της μειωμένης ανάπτυξης του σεβασμού προς τον εαυτό, άρα και της χαμηλής ψυχολογικής ωριμότητας με τη χρήση και εξάρτηση από ουσίες.

Ως προς τη στάση της μητέρας, αν εκείνη δεν κάνει το βρέφος να νιώσει σιγουριά, ενθάρρυνση και συμπαράσταση, τότε αργότερα ενδεχομένως το άτομο να

αντιμετωπίζει με φόβο τις καταστάσεις που του είναι διαφορετικές από τις γνώριμες. Έτσι, γίνεται άκαμπτος (Mahler, ο.π. σελ.36-41) πράγμα που μπορεί να τον οδηγήσει στην απομόνωση. Όμως, σύμφωνα με μελέτες, ένα από τα χαρακτηριστικά των εφήβων παραβατών που εντάσσονται σε συμμορίες είναι να νιώσουν ασφάλεια, σιγουριά και ότι ανήκουν κάπου.

Από τα παραπάνω, διαφαίνεται το πόσο άρρηκτα συνδεδεμένος είναι ο παράγοντας της οικογένειας με τη διαμόρφωση παραβατικής συμπεριφοράς από τους εφήβους. Οι έφηβοι που ως παιδιά είχαν ακάλυπτες ανάγκες, που κακοποιούνταν, που ζούσαν σε μη φυσιολογικές οικογενειακές συνθήκες ή που είχαν αυστηρούς ή αδιάφορους γονείς, συχνά, υιοθετούν παραβατική συμπεριφορά. Αντίθετα, τα παιδιά που ανατράφηκαν σωστά μπαίνουν στην εφηβεία με υγεία και ευτυχία χωρίς διαταραχές και αστάθειες (Hadfield, 1991, σελ.314). Επίσης, καθοριστικό ρόλο στην εμφάνιση παραβατικής συμπεριφοράς αλλά και στη διαιώνιση του στίγματος του ανήλικου παραβάτη διαδραματίζει το επίπεδο ψυχολογικής ωριμότητας του εφήβου αλλά και των γονιών του.

2. Σχολείο

Η παρουσία του εφήβου στο σχολικό περιβάλλον και η συναναστροφή του με τους συμμαθητές και τους καθηγητές του δεν μπορεί να αποτελέσει αιτία της παραβατικής του συμπεριφοράς.

Μπορεί όμως το σχολείο, η εκπαίδευση και γενικά η παιδεία να συμβάλλει στη μείωση της εγκληματικότητας, αφού η απουσία παιδείας "εμποδίζει την άσκηση σωστής αγωγής και την κοινωνική προπαρασκευή του παιδιού" (Σ. Γεωργούλας, 2000, σελ.98).

Στα αποτελέσματα της έρευνάς της, η Μπεζέ, αναφέρει πως μόνο το 10% των ανηλικών παραβατών είχαν τελειώσει την υποχρεωτική 9χρονη εκπαίδευση οπότε το σχολείο μπορεί να παίζει έναν ρόλο περισσότερο προληπτικό (1985, σελ.14).

Η έλλειψη παρακολούθησης των σχολικών μαθημάτων προκαλεί ελλιπή μόρφωση και είναι γνωστό πως οι παραβατικοί έφηβοι είναι στο μεγαλύτερο ποσοστό τους χαμηλού μορφωτικού επιπέδου (ο.π. σελ.101).

Τελευταία, επιχειρείται ο συσχετισμός της παραβατικής συμπεριφοράς και των μαθησιακών δυσκολιών. Έτσι, το παιδί που στα πρώτα χρόνια του σχολείου παρουσιάζει "κακή ως μέτρια σχολική επίδοση, μαθησιακά κενά και μαθησιακές δυσκολίες (δηλαδή δυσλεξία, δυσγραφία, δυσανάγνωση, δυσαριθμησία, λάθη οπτικού τύπου και εννοιολογικά λάθη)" βρίσκεται σε μειονεκτική θέση ανάμεσα στους συμμαθητές του γιατί αδυνατεί να τους συναγωνιστεί. Στη συνέχεια, του προκαλούνται αρνητικά συναισθήματα και αρχίζει να αντιδρά πράγμα που συνεπάγεται τον χαρακτηρισμό του ως "δυσπροσάρμοστου" και "ταραχοποιού". Απορρίπτεται από την ομάδα των συνομήλικων και τότε απαντά με επιθετική συμπεριφορά, καταστροφικές τάσεις, τάσεις φυγής, φοβίες, κατάθλιψη και άλλες αντιδραστικές συμπεριφορές (ο.π. σελ.103-104).

Οι ανήλικοι που στο σχολείο είναι ανυπάκουοι, κινητικοί, απείθαρχοι, επιθετικοί, αντιγράφουν ή κάνουν σκασιαρχείο οδηγούνται ευκολότερα σε εξωσχολικές παραβατικές δραστηριότητες (ο.π. σελ.104).

Σχετικά με το σκασιαρχείο, η Νομικού Χ. (2002,σελ.34) αναφέρει πως αποτελεί τρόπο ζωής σε ορισμένους εφήβους και συνδέεται με τις μαθησιακές δυσκολίες, το φόβο της αποτυχίας, τα οικογενειακά προβλήματα και το άγχος. Αν δεν αντιμετωπιστεί έγκαιρα προκαλούνται προβλήματα στη σχολική, κοινωνική και συναισθηματική ζωή του εφήβου. Με την συνέχιση αυτής της συμπεριφοράς εμφανίζονται συχνά και δευτερεύοντα προβλήματα όπως ψέματα, μικροκλοπές, επιθετικότητα κ.α.

Τα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας αποδεικνύουν πως υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στην παραβατικότητα των εφήβων και στο χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσής τους. Ειδικότερα, για τη χρονιά 1996, οι καταδικασθέντες ηλικίας 13 - 17 ετών ήταν στο σύνολό τους 5.384. Από αυτούς, οι 283 ήταν αγράμματοι, οι 4.997 είχαν λάβει στοιχειώδη εκπαίδευση και μόνο οι 104 είχαν παρακολουθήσει τη μέση εκπαίδευση. Σύμφωνα με την ηλικία τους θα έπρεπε να φοιτούν στο Γυμνάσιο ή το Λύκειο αλλά η συντριπτική τους πλειοψηφία είχαν παρακολουθήσει μόνο το Δημοτικό.

Οι κυριότερες μορφές της σχολικής βίας είναι σύμφωνα με την Β. Αρτινοπούλου (2001, σελ.12-13) η σεξουαλική, σωματική, ψυχολογική και λεκτική

κακοποίηση καθώς επίσης και ο βανδαλισμός. Η σχολική βία, μεταξύ μαθητών αλλά και από τους μαθητές προς τους καθηγητές τους, σχετίζεται με την ύπαρξη βίας στην ευρύτερη κοινωνία και με το χαμηλό ποιοτικά επίπεδο εκπαίδευσης που παρέχεται στους μαθητές.

Σημαντικό είναι να αναφερθεί πως όσο μεγαλύτερη είναι η βαθμολογία ενός μαθητή τόσο λιγοστεύουν οι πιθανότητες να εμπλακεί σε βιαιότητες είτε ως θύμα είτε ως θύτης. Επί του προκειμένου, μόνο το 10% των άριστων μαθητών έχει συμμετάσχει σε βίαια γεγονότα ενώ οι το ποσοστό στους μαθητές με μέτρια βαθμολογία ανέρχεται στο 33,6% (ο.π.σελ.87).

Βάσει των παραπάνω προσεγγίσεων, οι μαθητές με μέτρια ή άσχημη σχολική απόδοση επιδίδονται συχνότερα σε παραβάσεις εντός και εκτός σχολείου. Επίσης, πολλοί είναι εκείνοι οι έφηβοι που έχουν παραμπωματική συμπεριφορά και εγκατέλειψαν το σχολείο ή δεν παρακολούθησαν καμία τάξη.

3. Ομάδα συνομήλικων - Παρέα

Υποστηρίζοντας τη θεωρία των προτύπων (δηλαδή την τάση του εφήβου για μίμηση) ο E. Sutherland (Σ. Γεωργούλας 2000,σελ. 133) αναφέρει " ότι η εγκληματική συμπεριφορά" μαθαίνεται" μέσα από τον συγχρωτισμό με άτομα και ομάδες που την αξιολογούν ευνοϊκά και μέσω της ταυτόχρονης απομόνωσης από τα άτομα και τις ομάδες που την αξιολογούν αρνητικά". Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, μπορεί η συναναστροφή του εφήβου με συμμορίες και άτομα που εκδηλώνουν παραβατική συμπεριφορά, να αποτελέσει μια από τις αιτίες που γεννούν την εφηβική παραβατικότητα.

Στην εγκυκλοπαίδεια "Το παιδί μας" (σελ. 95-96), στόχος του εφήβου - μέλους μιας συμμορίας είναι η αναζήτηση μιας ταυτότητας και η δυνατότητα αυτοεπιβεβαίωσής του μέσα από την ταύτιση - αντιπαράθεσή του με τον κόσμο των μεγάλων. Η ταύτισή τους οδηγεί στο να επαναλαμβάνουν στην παρέα τις ίδιες ιεραρχίες, που όμως αρνούνται στον κόσμο των μεγάλων ενώ η αντιπαράθεση τους οδηγεί, αντίστροφα, στο να αποξενώνονται από τον κόσμο αυτό και να δημιουργούν

έναν άλλο κόσμο, παράλληλο, μεταξύ των συνομηλίκων τους. Αυτή η ιδιαίτερη δυναμική εξηγεί την απόλυτη αφοσίωση του εφήβου στη συμμορία, την αυστηρή ιεραρχία, τις ιεροτελεστίες μύησης, τις συγκρούσεις, τις εκδηλώσεις βίας, τον αχαλίνωτο ανταγωνισμό και την απομάκρυνση από τους μεγάλους. Οι έφηβοι των συμμοριών νοιώθουν πως η κοινωνία στην οποία ζουν τους αποκρούει και τους καταδικάζει οπότε αναπτύσσουν μηχανισμούς καταδιωκτικού τύπου και προβάλλουν πάνω στους άλλους τις συγκρούσεις, τους φόβους και τις αγωνίες τους.

Από ψυχολογικής άποψης, "το πλημμελώς κοινωνικοποιημένο παιδί, που τελεί σε σχέση μειονεκτικότητας με τους συνομήλικους του, οι οποίοι πληρούν το στερέοτυπο του κοινωνικά προσαρμοσμένου, σε συνδυασμό με το χαμένο κοινωνικό κύρος και την έλλειψη συναφούς ρόλου, θα ενταχθεί στις συμμορίες για να διαμορφώσει ένα Υπερεγώ και να αποκτήσει μια κοινωνική νομιμοποίηση και μια προσωπική αναφορά." (ο.π.σελ.135).

Από οικογενειακής άποψης "επειδή ο φόβος του παιδιού για απώλεια της αγάπης είναι δυνατός, το παιδί ακολουθεί δουλικά την παραπτωματική ηθική των νέων με την ίδια προσαρμογή που ακολουθήθηκε με τους γονείς του. Άλλωστε, πριν το παιδί ενταχθεί σε παραπτωματική ομάδα, χαρακτηρίζεται από υπερβολική συμμόρφωση και συμφωνία με τις απόψεις του περιβάλλοντός του", τονίζουν οι Δ. Παπαντωνίου – Σ. Ζούκας (ο.π.σελ.135).

Από κοινωνικής άποψης, ο M. Brake αποδίδει στα κύματα εισροής μεταναστών τη δημιουργία συμμοριών σύγκρουσης, ενώ οι J. και H. Schwendinger στην αυξητική τάση φαινομένων όπως οι μονογονεϊκές οικογένειες, τα προβληματικά σχολεία, την ανυπαρξία δραστηριοτήτων ελεύθερου χρόνου και τέλος στην "αντίδραση των σημερινών νέων στις αξίες των γονιών τους, οι οποίοι θέτουν σε αμφισβήτηση την προαγωγή του ατόμου σε βάρος της συλλογικής ζωής, οπότε στρέφονται προς τους ομοίους τους και συμμετέχουν σε συμμορίες" (ο.π. σελ.135).

Σχετικά με τους χούλιγκαν ο E. Κάτσης (ο.π. σελ.136) αναφέρει πως είναι νέοι που δεν γνωρίζονται μεταξύ τους αλλά ενώνονται σχηματίζοντας μια ομάδα έχοντας ως κοινό στόχο "τη βία για τη βία". Τα παιδιά αυτά χαρακτηρίζονται από μια ηθική και συναισθηματική πάρωση και την αδυναμία ή άρνηση να ιεραρχήσουν τις

ανθρώπινες αξίες.

Η συμμορία, παρέχει στον έφηβο την ασφάλεια πως μπορεί να εκφράζεται ελεύθερα χωρίς να εισπράττει αποδοκιμασία και ειρωνεία σε αντίθεση με την στάση που έχουν οι ενήλικοι απέναντί του. Στόχος του εφήβου είναι μέσα από τη συμμορία και τις πράξεις του να αποδείξει στο εαυτό του και στον κόσμο (κυρίως τους γονείς του) ότι αξίζει. Όσο λιγότερο σίγουρος είναι για τον εαυτό του, τόσο μεγαλύτερη γίνεται η αγάπη του για τον κίνδυνο και την απερισκεψία (Ρεϊμόν - Ριβιέ, 1989, σελ.68).

Γύρω στην ηλικία των 16 ετών, ο έφηβος, επιθυμεί να επιβεβαιωθεί με πιο προσωπικό τρόπο, αναλαμβάνοντας εκείνος την ευθύνη για τη ζωή του και γι' αυτό αρχίζει να ξεπερνά το "στάδιο της ομάδας". Κάποιοι έφηβοι όμως που είναι δειλοί και εξαρτημένοι, παραμένουν προσκολλημένοι στον κόσμο της παιδικής ηλικίας και διατρέχουν έναν σοβαρό κίνδυνο : "ή να μην τολμήσουν να επιβεβαιωθούν ή στην ηλικία ακριβώς που ο φυσιολογικός έφηβος παίρνει τις αποστάσεις του από την ομάδα, να τους δούμε να πλαισιώνουν κάποια συμμορία ανηλίκων" . Από αυτό το σημείο και μετά η ομάδα αποτελεί εμπόδιο για την αυτονομία του εφήβου αφού τον βάζει στη διαδικασία να αναζητά πάντα εξωτερική βοήθεια, στήριξη και ασφάλεια οπότε τον κρατάει σε μια κατάσταση ανωριμότητας. Με αυτόν τον τρόπο "η ομάδα μπορεί να σταθεί εμπόδιο στην ψυχολογική, κοινωνική και πολιτισμική ωρίμανση και στην προοδευτική ενσωμάτωση του νέου στη ζωή των ενηλίκων".(ο.π. σελ.68-70).

Ο Μάνος Κ. αναφέρει πως το κοινό χαρακτηριστικό των εφήβων που έχουν ενταχθεί σε συμμορίες είναι το γεγονός πως δεν έχουν προσαρμοστεί ικανοποιητικά στο σχολικό περιβάλλον και γι' αυτό έχουν και περιορισμένο αριθμό φίλων. Επίσης, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει ο αρχηγός της συμμορίας. Σε περιπτώσεις που αυτός είναι αυταρχικός, αυστηρός και βίαιος, το μέλος χάνει "την προσωπικότητά του και τη δυνατότητα για αυτόβουλη έκφραση με κίνδυνο να καταντήσει ένα άτομο άβουλο, που ξέρει μόνο να εκτελεί εντολές χωρίς να αναλαμβάνει καμία αξιόλογη πρωτοβουλία. Τέλος, ο Μάνος, θεωρεί φυσικό επακόλουθο την απόκτηση συνηθειών από τον έφηβο (ποτό, ναρκωτικά, τάση για κλοπές κλπ) εφόσον ο αρχηγός ή κάποια από τα μέλη της ομάδας έχουν τις συνήθειες αυτές (2000, σελ. 212,213,220).

Συμπερασματικά, ο έφηβος έχει την ανάγκη να γίνει μέλος της ομάδας των συνομήλικων και να λειτουργήσει συλλογικά. Εκείνος όμως που έχει ακάλυπτες ανάγκες, που ζητά επιβεβαίωση, που δεν χαρακτηρίζεται από συναισθηματική ισορροπία ή που δεν έχει κοινωνικοποιηθεί επαρκώς, συχνά, εντάσσεται σε συμμορίες και δρα παραβατικά μέσα από αυτές. Υπάρχουν παρόλ' αυτά και οι έφηβοι που αποκτούν παραβατική συμπεριφορά επηρεαζόμενοι από τις πράξεις της συμμορίας στην οποία είναι ενταγμένοι.

4. Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας

Το κοινό των ανηλίκων, έχει χαρακτηριστεί ως ευάλωτο κοινό και εκεί είναι που στηρίζονται οι περισσότερες θεωρίες που ασχολούνται με την υιοθέτηση παραβατικών συμπεριφορών μέσω των μέσων μαζικής επικοινωνίας.

Σύμφωνα με τον Γ. Γαλάνη(1989, σελ.229, 232) τα ΜΜΕ αποτελούν βασικές πηγές δημιουργίας ή σταθεροποίησης της εγκληματολογικής γνώσης ενός ατόμου. "Η εγκληματικότητα καθορίζεται συνήθως από κοινωνικές διαδικασίες ποινικοποίησης ή αποποινικοποίησης και την εδραίωση στη συνείδηση των μελών της κοινωνίας των κανόνων περί Δικαίου. Σ' αυτό παίζουν αποφασιστικό ρόλο τα ΜΜΕ γιατί συγκεντρώνουν και ερμηνεύουν εγκληματικές πληροφορίες".

Η Ριβιέ (1989, σελ.64-65), συμφωνεί και υπογραμμίζει πως τα "ΜΜΕ διευκολύνουν σε μεγάλο βαθμό τον κομφορμισμό των εφήβων" οι οποίοι αναζητούν να ταυτιστούν με νέα πρότυπα. Η ίδια, αναφέρει πως οι διαφημιστές και οι έμποροι απευθύνονται στις χειρότερες πλευρές του χαρακτήρα του εφήβου, δηλαδή στην έλλειψη ωριμότητας, στην τάση του για οκνηρία και εύκολη ζωή και στην αποφυγή κάθε προσπάθειας.

Η Μ. Καζάζη (1995, σελ.133,140) τονίζει πως τα ΜΜΕ επιδρούν στον δέκτη και έτσι επιτυγχάνεται η τροποποίηση της συμπεριφοράς του. Σύμφωνα με την ίδια, τα αποτελέσματα αυτής της τροποποίησης χωρίζονται σε πρωτογενή (βραχυπρόθεσμες επιδράσεις) και έμμεσα ή γενικά (μακροπρόθεσμες επιδράσεις). Τα πρωτογενή αποτελέσματα περιλαμβάνουν την τροποποίηση της άποψης (δηλαδή την αλλαγή της γνώμης) ενώ τα έμμεσα την διαρρύθμιση του ελεύθερου χρόνου και την επιρροή σε διάφορους τομείς της συμπεριφοράς (π.χ. επιθετικότητα, πνευματικά

ενδιαφέροντα κα.).

Ακόμη και στα Δελτία Ειδήσεων παρατηρείται το φαινόμενο της βίας αφού "ο τηλεοπτικός φακός εστιάζεται στις πιο τραγικές διαστάσεις κοινωνικών θεμάτων όχι για να τις προβάλλει πληρέστερα αλλά για να αναδείξει τις βίαιες πλευρές τους". Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στις σκηνές εκείνες όπου τα υποκείμενα της προβαλλόμενης βίας είναι ανήλικοι είτε ως μάρτυρες είτε ως θύματα τραγικών κοινωνικών καταστάσεων (Β. Τσεκούρα 1996, σελ.39).

Ο Σ. Γεωργούλας (2000, σελ.113) αναφέρει πως τα βίαια κόμικς καθώς και τα περιοδικά πορνογραφικού περιεχομένου έχουν κατηγορηθεί "ότι διαταράσσουν τη διαδικασία κοινωνικής ωρίμανσης, εξαπατούν τα πάθη και οδηγούν τους ανήλικους στην υιοθέτηση στερεοτύπων που δικαιολογούν τον μισογυνισμό και την άσκηση βίας".

Πίνακας: Θέματα βιβλίων που διαβάστηκαν από 1500 εφήβους

Θέματα	Ηλικίες 14-15 εκατοστ.	Αγοριών 16-18 αναλογ.	Ηλικίες 14-15 αναλογ.	Κοριτσιών 16-18 αναλογ.
Περιπέτεια, πόλεμος, έγκλημα	52	32	15	14
Αγάπη, φαντασία	11	18	27	32
Τεχνική	5	7	1	1
Σύγχρονη παγκόσμια λογοτεχνία	12	25	17	35
Επιστήμη	8	12	3	7
Βιβλία εφηβείας	9	2	27	5
Ιστορίες για νεράιδες	1	0	4	1
Μη αναγνώστες	2	4	6	5

Κ. Μάνος, ψυχολογία του εφήβου, 2000, σελ.150

Σχετικά με την διαφήμιση, ο Γεωργούλας, τονίζει πως αυτή, μέσα από τη συμβολική λειτουργία αντικειμένων, εμπορευμάτων ή μηνυμάτων για κοινωνικούς υποτίθεται ρόλους συμβάλλει στην υιοθέτηση αντικοινωνικών στερεοτύπων και

προτύπων και στη δημιουργία τεχνητών αναγκών για καταναλωτικά αγαθά. Έτσι, για παράδειγμα, ο έφηβος, που επιθυμεί την αγορά ενός προϊόντος αλλά δεν του φτάνει το χαρτζιλίκι του, οδηγείται σε μικροκλοπές και άλλες αντικοινωνικές συμπεριφορές (ο.π. σελ.114).

Στον ευάλωτο χαρακτήρα των ανηλίκων βασίζονται και οι θεωρίες που τονίζουν τον αρνητικό ρόλο της τηλεόρασης. Ο Φαρσεδάκης, αναφέρει πως η τηλεόραση έχει κατηγορηθεί ότι συμβάλλει στη "δημιουργία και επαύξηση των ανομικών συναισθημάτων στους νέους, τα οποία προέρχονται από τη δυσαναλογία μεταξύ της εικόνας ενός εξωπραγματικού κόσμου και της αδυναμίας εξεύρεσης των μέσων για την κατάκτησή του" (ο.π.σελ.115).

Εξάλλου, όταν ο ανήλικος θεατής αντιληφθεί ότι κάποια χαρακτηριστικά του συμπίπτουν με αυτά ενός ήρωα προβάλλει (στον ήρωα) αυτό που θα ήθελε εκείνος να είναι. Ενώ όμως αρχικά "το αντικείμενο εμφανίζεται ως εκδήλωση της προσωπικότητας, στη συνέχεια η προσωπικότητα εκμηδενίζεται". Τρία είναι τα πρότυπα που προβάλλονται μέσω της τηλεόρασης από τα οποία ο ανήλικος καλείται να διαλέξει : "το

πρότυπο του κακού - δυναμικού, που είναι βίαιος και επιτυχημένος, το πρότυπο του καλού αλλά παθητικού και τέλος ο καλός - δυναμικός που λειτουργεί εκτός νόμου με σκοπό την εκδίκηση και τη χρησιμοποίηση της βίας για τη βία. Η αλόγιστη χρήση βίας για το καλό είναι ένα συνηθισμένο μοτίβο στις παραγωγές των ΜΜΕ που απευθύνονται σε νέους" (ο.π.σελ.115-116).

Οι ταινίες εκείνες που προβάλλουν βιαιότητες και κερδίζουν βραβεία σε κινηματογραφικούς διαγωνισμούς, καταφέρνουν να πλάθουν ήρωες (το πρότυπο του "καλού" ήρωα που σώζει τον κόσμο) και να μεταφέρουν τις σκληρές βίας στα σπίτια ολόκληρου του κόσμου. Έτσι, όσο περνάει ο καιρός, τόσο μεγαλύτερη είναι η προτίμηση του κοινού σε βίαιες εκπομπές και ακόμα πιο αυξημένη είναι η δυνατότητα επιρροής των νέων (Ι. Παναγόπουλος, 2001, σελ.7).

Η Α. Γκιουρτζίδου (Σ. Γεωργούλας 2000, σελ.116) συμπληρώνει πως οι προτιμήσεις των ανηλίκων στις βιντεοταινίες είναι οι περιπέτειες "όπου όμως η ηθική νοσηρότητα ή η υπερβολική πολυτέλεια και η εύκολη ζωή διαποτίζουν τα

περισσότερα θεάματα που προσφέρονται αφειδώς". Η ταύτιση των νέων με τους υποτιθέμενους ήρωες τους ωθεί στο να κάνουν βίωμά τους την ηρωοποίηση του κακού. Δεύτερη προτίμησή τους είναι οι σεξοκωμωδίες οι οποίες "θήγουν ηθικές αξίες, θεσμούς, κανόνες και πολλές τείνουν στη διακωμώδηση όλου του φάσματος της κοινωνικής ζωής. Επομένως ελάχιστα βοηθούν στη σμίλευση υγιών χαρακτήρων, αξιών πολιτών και καλλιεργημένων ατόμων".

Σχετικά με τη μουσική, η Α. Παναγιώτου (ο.π. σελ.118-119) αναφέρει πως η ένταση του ήχου στις ροκ συναυλίες (περίπου 80 ντεσιμπέλ), έχει διαπιστωθεί πως "δημιουργεί στα άτομα συναισθήματα καταπίεσης, μελαγχολίας, οργής, επαναστατικής και επιθετικής διάθεσης". Σύμφωνα με μελέτες, το άτομο που ακούει ροκ μουσική, εκείνη την ώρα παρατηρούνται "αλλαγές στο σφυγμό, αυξημένη έκκριση των ενδοκρινών αδένων, αυξομείωση στο ποσοστό γλυκόζης του αίματος, ψευδαισθητικά φαινόμενα και μια αξιοσημείωτη επίπτωση στο εγκεφαλονωτιαίο υγρό". Η επίπτωση αυτή σχετίζεται άμεσα με την εγκληματική συμπεριφορά διότι μέσα από διάφορες διεργασίες μειώνονται ή ακόμη και εξουδετερώνονται οι ορμόνες που ελέγχουν τις ηθικές αναστολές.

Τα ΜΜΕ αποτελούν βασικό μέσο πληροφόρησης των εφήβων και είναι σε θέση να τους επηρεάσουν καθοριστικά. Όσο αφορά στη μουσική, αυτή δεν αποτελεί ΜΜΕ αλλά είναι ένας τρόπος με τον οποίο επικοινωνούν και συνεννοούνται οι έφηβοι.

5. Μετανάστευση

Η Ελλάδα είναι μια χώρα με υψηλό αριθμό μεταναστών σε σχέση με τον πληθυσμό της. Από πολλούς μελετητές έχει υποστηριχθεί ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ μετανάστευσης και παραβατικής συμπεριφοράς.

Ο Α. Ζωγράφου (1997, σελ.259-260) καταγράφει τις βασικότερες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι αλλοδαποί εργάτες που παρευρίσκονται στη χώρα μας. Μερικές από αυτές είναι :

- Έχουν άνιση μεταχείριση από τους εργοδότες τους.
- Αντιμετωπίζουν δυσκολίες ανεύρεσης κατοικίας και εχθρική στάση από

τους ιδιοκτήτες.

- Απομονώνονται και περιθωριοποιούνται.
- Αντιμετωπίζουν την αρνητική στάση του εντόπιου πληθυσμού.
- Τα παιδιά τους δεν έχουν τη δυνατότητα εκμάθησης της μητρικής τους γλώσσας.

Σε πολλές περιπτώσεις, η πολιτιστική διαφορετικότητα αποτελεί αιτία της εδραίωσης του στερεοτύπου του προεγκληματικά επικίνδυνου μετανάστη. Ακόμα και όταν ο μετανάστης επιθυμεί να ενταχθεί στην κοινωνία και να αποδεχθεί τους θεσμούς της, τότε βρίσκεται αντιμέτωπος με την "πολιτισμική σύγκρουση" δηλαδή με τη διαφορά ανάμεσα στις πολιτισμικές αξίες με τις οποίες γαλουχήθηκε στη χώρα του και στην κουλτούρα της χώρας στην οποία βρίσκεται. Το πολιτιστικά διαφορετικό άτομο εξελίσσεται σε περιθωριακή προσωπικότητα όταν αδυνατεί να υιοθετήσει το νέο τρόπο ζωής. Στη συνέχεια, έρχεται η παραβίαση του νέου κοινωνικού κανόνα (Σ. Γεωργούλας, 2000, σελ. 24-125).

Ο Φαρσεδάκης (ο.π.σελ.126) αναφέρει πως "όσοι μετανάστευσαν ως παιδιά εμφανίζουν μεγαλύτερη παραβατικότητα, ενώ η δεύτερη γενιά των μεταναστών εμφανίζουν μεγαλύτερη εγκληματικότητα από τους γονείς τους και από τους συνομηλίκους τους που είναι αυτόχθονες αλλά και έναν τύπο εγκληματικότητας που διαφέρει από αυτόν των γονιών τους και μοιάζει με εκείνον των αυτοχθόνων. Παράλληλα, εμφανίζουν προβλήματα κοινωνικής προσαρμογής και κατά την επιστροφή τους στη χώρα καταγωγής.

Σύμφωνα με τον Ι. Παναγόπουλο (2001, σελ.6), το βασικότερο χαρακτηριστικό των παραβατικών μεταναστών είναι οι ανύπαρκτοι οικονομικοί τους πόροι.

Με την παραπάνω άποψη συμφωνεί και ο Baldwin - Edwards M. προσθέτοντας όμως πως το παράνομο καθεστώς στο οποίο βρίσκονται οι μετανάστες αποτελεί άλλον ένα λόγο για τον οποίο εκδηλώνουν παραβατική συμπεριφορά (2001,σελ.443).

Η Μ. Δημοπούλου – Λαγωνίκα διαπιστώνει ότι οι έφηβοι πρόσφυγες έχουν αυξημένες πιθανότητες να εμφανίσουν προβλήματα ψυχικής υγείας, τα οποία εξαρτώνται από "το βαθμό της τραυματικής εμπειρίας που είχαν στην πατρίδα τους, το βαθμό της πολιτισμικής συνοχής της ομάδας τους στη χώρα υποδοχής, την

πολιτισμική διαφοροποίηση στην οποία έχουν εκτεθεί, την ένταση και έκταση του πολιτισμικού σοκ, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους και τις ευκαιρίες και δυνατότητες που προσφέρει η χώρα υποδοχής για την κάλυψη βασικών αναγκών και αξιοπρεπούς διαβίωσης". Τα προβλήματα ψυχικής υγείας περιλαμβάνουν τη "διαταραχή μετατραυματικού στρες" βασικά χαρακτηριστικά της οποίας είναι οι εφιάλτες, η απόσυρση, η εχθρότητα και η εκδήλωση αντικοινωνικότητας στις διάφορες μορφές της (1999, σελ.63).

Αναφερόμενη στη σύνθεση του μαθητικού πληθυσμού, η Β. Αρτινοπούλου (2001, σελ. 90-91) τονίζει πως αυτός έχει υποστεί σημαντικές διαφοροποιήσεις λόγω της εισροής μεταναστών στη χώρα μας, κυρίως από τη γειτονική Αλβανία. Οι αλλοδαποί μαθητές παρουσιάζουν συχνά μαθησιακές δυσκολίες κυρίως λόγω της γλώσσας. Ταυτόχρονα απομονώνονται στο οικογενειακό, σχολικό και κοινωνικό τους περιβάλλον. Έτσι, οι μαθητές βιώνουν την "διαπολιτισμική σύγκρουση" που προκύπτει από την απομόνωση, το στιγματισμό και την περιθωριοποίηση. Η σχολική αποτυχία των αλλοδαπών συμβάλλει στην εκδήλωση βίας στο χώρο του σχολείου.

Κάποιες από τις παραπάνω προσεγγίσεις αφορούν ενηλίκους μετανάστες οι οποίοι διαπράττουν εγκλήματα. Η σπουδάστρια όμως, ασπαζόμενη τη θεωρία της μίμησης και των προτύπων (που αναφέρονται στην υποενότητα της οικογένειας) θεωρεί πως οι έφηβοι με παραβατικούς γονείς ακολουθούν συχνά την ίδια πορεία και γίνονται και αυτοί παραβάτες.

5. Κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες

Πολλοί είναι εκείνοι που συνδέουν την εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών από ανηλίκους με την εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνιών. Το βασικότερο χαρακτηριστικό των "μοντέρνων" κοινωνιών είναι η συγκέντρωση του πληθυσμού στις πόλεις με ό,τι αυτό συνεπάγεται.

Ο λόγος για τον οποίο δημιουργήθηκαν οι πόλεις ήταν, αρχικά, για να προστατεύεται ο άνθρωπος από την εξωτερική εγκληματικότητα. Τώρα όμως, εξελίχθηκαν σε χώρους όπου η εγκληματικότητα έχει εγκατασταθεί μόνιμα (Ι. Παναγόπουλος, 2001, σελ.6).

Η Ριβιέ (1989, σελ.72-73) αναφέρει πως οι συμμορίες ανηλίκων είναι προϊόν των βιομηχανικών μεγαλουπόλεων. Στην επαρχία, δεν υπάρχει η υποδομή και η οργάνωση ώστε να μπορέσει να δράσει μια συμμορία. Σύμφωνα με την ίδια, ο βασικότερος υπεύθυνος για τον πολλαπλασιασμό των συμμοριών από ανηλίκους είναι οι αλλαγές που έχει επιφέρει στη ζωή το περιβάλλον της πόλης.

Η καθημερινότητα των ανθρώπων έχει αλλάξει αφού πλέον ο καλούνται να κινηθούν σε εξαιρετικά γρήγορους ρυθμούς. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να αποξενώνονται από τους συνανθρώπους τους αλλά και από τον ίδιο τους τον εαυτό. Ανάμεσα στο πλήθος επικρατεί ανωνυμία και μοναξιά. Το αίσθημα της μοναξιάς υπάρχει ακόμα και μέσα στις οικογένειες. Έτσι το παιδί, αδυνατεί να προσαρμοστεί στην κοινωνία μιας και ούτε οι γονείς του έχουν καταφέρει να ενσωματωθούν σε αυτή (ο.π. σελ.73-74).

Το ζευγάρι διακατέχεται από κούραση, νευρικότητα και έλλειψη ικανοποίησης οπότε υπάρχει ο κίνδυνος να διευκολυνθούν οι εκδηλώσεις μνησικακίας, εριστικότητας και ασυμφωνίας, γεγονός που με τη σειρά του δεν προωθεί την ψυχική και ηθική υγεία του παιδιού (ο.π. σελ.76).

Ο νέος είναι γνώστης των κοινωνικών συνθηκών και γι' αυτό αυξάνεται συνεχώς ο αριθμός των εφήβων που αναζητά καινούριες πνευματικές αξίες ακόμα και αν "η αναζήτηση συνεπάγεται παράβαση κάποιων αρχών και αυτοκαταστροφή όπως συμβαίνει στην περίπτωση των ναρκωτικών". Με τον τρόπο αυτό προσπαθούν να καταγγείλουν τον αλλοτριωτικό χαρακτήρα της κοινωνίας μας. Στις περιπτώσεις που οι έφηβοι διαπράττουν κάποιο αδίκημα αλλά δεν έχουν ζήσει σε κοινωνικό περιβάλλον που να περιλαμβάνει χώρους αποκλειστικά για αυτούς (π.χ. γήπεδα, βιβλιοθήκες, χώροι ψυχαγωγίας κ.α.), τότε μπορούμε να πούμε πως "η ευκαιρία κάνει τον κλέφτη". Οι έφηβοι αυτοί δεν είναι οι λεγόμενοι "απροσάρμοστοι" αλλά έφηβοι που δεν έχουν πώς αλλιώς να διοχετεύσουν τη δίψα τους για τη ζωή (Ρεϊμον - Ριβιέ Μ.1989, σελ.78-79).

Η "πολιτισμική νεύρωση" είναι μια έννοια που συναντάται στις επιστήμες της ψυχιατρικής και της κοινωνιολογίας και έχει σχέση με την προσπάθεια του ατόμου να ξεφύγει από τη μοναξιά και το άγχος και να εξομοιωθεί με τους άλλους ώστε να

νοιώσει πως ανήκει κάπου. Αυτό όμως δεν επιτυγχάνεται ποτέ αφού το μόνο που καταφέρνει είναι να αλλοτριώνεται ακόμη περισσότερο και να γίνεται πιο εξαρτημένος, πιο αδύναμος και πιο ανασφαλής (ο.π. σελ.76-77).

Ο Σ. Γεωργούλας (2000, σελ.110-111) αναφέρει πως στις μεγαλουπόλεις, ο κοινωνικός έλεγχος είναι μικρότερος από ό,τι στην επαρχία και αυτό ωθεί τα άτομα της επαρχίας που έχουν διάφορα προβλήματα, να εγκατασταθούν εκεί. Παρατηρείται όμως διαφοροποίηση και στη συχνότητα εμφάνισης παραβατικών συμπεριφορών ανάμεσα σε περιοχές των μεγαλουπόλεων. Έτσι, οι "ζώνες υψηλής εγκληματικότητας" μέσα στην ίδια πόλη, οφείλονται στην ύπαρξη υποβαθμισμένων εργατικών περιοχών σε βιομηχανικές ζώνες, στις υποβαθμισμένες κατοικίες με χαμηλά ενοίκια, στην έλλειψη κέντρων ψυχαγωγίας, πάρκων, χώρων πρασίνου και νεόδμητων κατοικιών. Σε αυτά προστίθεται η μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα καθώς και η έλλειψη εργασιακής ασφάλειας, η ανυπαρξία φίλων και οι γενικότερα προβληματικές ανθρώπινες σχέσεις.

Στις περιπτώσεις που οι έφηβοι μιας μεγαλύτερης ηλικίας (14-18 ετών) συνδυάζουν περιορισμένη αγωγή από το σπίτι και έλλειψη οικονομικών πόρων διαβίωσης (κυρίως επειδή μπορεί να είναι ορφανοί) τότε αυτοί οι έφηβοι οδηγούνται συχνά σε παραβατική συμπεριφορά (Χ. Δεσποτέλλης, 2003,σελ.28-29).

Τη σχέση φτώχειας - απροσαρμοστίας υποστηρίζει και ο Μάνος Κ. (2000, σελ.235). Σύμφωνα με αυτόν, το μεγαλύτερο ποσοστό απροσαρμοστίας και εγκληματικότητας παρατηρείται στις γειτονιές των μεγαλουπόλεων όπου οι κάτοικοι ζουν κατά από δυσμενείς ή ακόμη και άθλιες συνθήκες.

Η Π. Κρέμπς (2001, σελ.494), συμπληρώνει πως τα παιδιά που προέρχονται από οικογένειες χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου αισθάνονται αδύναμα βλέποντας τον έξω κόσμο ως "δυνατό και τρομερό". Γι' αυτό αποκτούν μια στάση αναμενόμενης αποτυχίας ενώ ταυτόχρονα προσπαθούν να αποφύγουν μια πιθανή αποτυχία. Έτσι, δεν επιχειρούν να τολμήσουν καινούρια πράγματα. Σύμφωνα πάντα με την Κρέμπς, οι οικογένειες χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, συχνά αποτυγχάνουν στο να αναπτύξουν την προσαρμοστική συμπεριφορά των παιδιών τους (η έλλειψη προσαρμοστικής ικανότητας έχει αποτελέσει αιτία της εμφάνισης

παραβατικής συμπεριφοράς στους εφήβους).

Από τα πιο πάνω διαφαίνεται το πόσο σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι κοινωνικές συνθήκες και το χαμηλό οικονομικό επίπεδο στη ζωή του εφήβου. Η ζωή στις μεγαλουπόλεις (όπου η αβεβαιότητα, η μοναξιά και το άγχος κυριαρχούν) με την ταυτόχρονη ύπαρξη οικονομικών δυσκολιών στην οικογένεια ή την φτώχη και εγκαταλελειμμένη συνοικία ωθούν τον έφηβο σε πράξεις παράνομες.

Δ. Προφίλ ανήλικου παραβάτη

Σύμφωνα με έρευνα της Λ. Μπεζέ που πραγματοποιήθηκε σε 20 εφήβους παραβάτες του νόμου, ηλικίας 15-17 ετών, προέκυψε πως οι περισσότεροι γεννήθηκαν σε μεγάλο αστικό κέντρο (1985, σελ.21). Οι 17/20 προήλθαν από νόμιμο γάμο, οι περισσότεροι έζησαν και με τους 2 γονείς τους και οι μισοί προέρχονταν από πολυμελείς οικογένειες.

Σε 11 περιπτώσεις οι σχέσεις μεταξύ των γονιών ή μεταξύ γονιών-εφήβου χαρακτηρίζονται ως διαταραγμένες (περιλαμβάνονται έντονες διαφωνίες, καυγάδες, εγκατάλειψη οικογενειακής στέγης από έναν από τους δυο γονείς και διαζύγια). Μόνο σε 4 περιπτώσεις παρατηρείται φυσιολογική-ομαλή οικογενειακή κατάσταση. Σε 6 εφήβους αναφέρονται ομοφυλοφιλικές τάσεις και μόνον σε 3 χρήση τοξικών ουσιών. Οι 10 έφηβοι έζησαν αρκετό διάστημα της ανήλικης ζωής τους εκτός της οικογένειάς τους. Όσο αφορά στο επίπεδο της εκπαίδευσής τους, 7 έφηβοι κατάφεραν να τελειώσουν μόνο το Δημοτικό, στο Γυμνάσιο πήγαν 5 άτομα (αποφοίτησαν τα 2) ενώ οι 5 θεωρείται ότι έχουν ανεπαρκείς σχολικές γνώσεις.

Ο Κ. Μάνος διακρίνει πως οι απροσάρμοστοι και εγκληματίες έφηβοι παρουσιάζουν σχετικά χαμηλό δείκτη νοημοσύνης δηλαδή 92 κατά μέσο όρο και πως η παιδική τους ηλικία ήταν προβληματική. Επίσης, αναφέρει πως είναι υπερκινητικοί, δεν έχουν αυτοέλεγχο, είναι εξωστρεφείς, τους αρέσει η περιπέτεια, υποβάλλονται εύκολα, έχουν ισχυρό μυϊκό σύστημα, συναισθηματική αστάθεια, αλλαγή διαθέσεων, έντονη τάση ονειροπόληση, τάση απαισιοδοξίας, ανεπάρκειας, ενοχής, μειονεξίας και ανησυχιών (2000, σελ.235).

Σε έρευνα των Healy και Bronner διαπιστώθηκε πως οι απροσάρμοστοι έφηβοι

έδειξαν περισσότερες από μια από τις παρακάτω συναισθηματικές διαταραχές:

α) Έντονη αίσθηση απόρριψης, αποστέρησης, ανασφάλειας, μη κατανόησης και μη ύπαρξης αγάπης.

β) Αίσθηση πως δεν τους έχουν συμπεριφερθεί στοργικά.

γ) Αίσθηση ανεπάρκειας και κατωτερότητας στην οικογένεια, το σχολείο και τις παρέες.

δ) Αίσθηση δυσφορίας για τις διαφωνίες στο σπίτι, για την άσχημη συμπεριφορά των γονιών τους, για τις οικογενειακές συνθήκες ζωής, για σφάλματα των γονιών σε θέματα πειθαρχίας και τάξης.

ε) Αίσθηση ζήλιας για τα άλλα αδέρφια αδέρφια ή αίσθηση ότι παραγκωνίζονται από την οικογένεια για χάρη άλλων μελών που ευνοούνται.

στ) Αίσθηση συγκεχυμένης δυστυχίας που οφείλεται σε μια εσωτερική πάλη που συνήθως είναι αδικαιολόγητη.

ζ) Συνειδητή ή ασυνείδητη αίσθηση ενοχής για προηγούμενες ενέργειες απροσαρμοστίας (ο.π. σελ.238).

Σε έρευνα των Παν/μίων Θεσ/νίκης, Γερμανίας και Ολλανδίας που παρουσιάζει η Κ. Παπαιωάννου αναφέρεται πως ο παραβάτης έφηβος είναι συνήθως πολύ χαμηλού μορφωτικού επιπέδου αφού το 63% αυτών εγκαταλείπουν το σχολείο και πως με την εισαγωγή τους στην αγορά εργασίας υφίστανται όλων των ειδών τις κακοποιήσεις, σωματικές, ψυχολογικές, σεξουαλικές (2000, σελ.84,86).

Σύμφωνα με στοιχεία της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης που προέκυψαν από την συμμετοχή ανηλίκων αποφυλακισμένων (15-19 ετών) σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, η πλειοψηφία τους γεννήθηκε στην περιοχή της πρωτεύουσας και όλοι σχεδόν ήταν άγαμοι. Όσο αφορά στο επάγγελμα των γονέων, οι περισσότεροι είχαν οικονομικά ενεργό πατέρα ενώ ο μεγαλύτερος αριθμός των μητέρων ήταν νοικοκυρές δηλαδή οικονομικά μη ενεργές.

Ο Sheldon (Σ. Γεωργούλας, 2000, σελ.47), σε έρευνα που διεξήγαγε σε τέσσερις χιλιάδες νέους και σε διακόσιες χιλιάδες ανήλικους παραβάτες, προσπάθησε να επιβεβαιώσει την ύπαρξη τριών βασικών μορφολογικών τύπων (παραβατικών ανηλίκων). Ειδικότερα, υπάρχει :

α) Ο σπλαγχοτονικός τύπος, ο οποίος διακρίνεται για τη νωθρότητα, την αγάπη προς τις ανέσεις, την κοινωνικότητα, την τάση για ευθυμία και ευζωία.

β) Ο σωματοτονικός τύπος, στο οποίο επικρατεί η επίδειξη μυϊκής ισχύος.

γ) Ο εγκεφαλοτονικός τύπος, στον οποίο δεσπόζει η επιφυλακτικότητα, η διστακτικότητα και η αποφυγή επίδειξης και αυτοπροβολής.

Κατά τις Α. Σαμουρίδου και Π. Παπαμιχαήλ τρία είναι τα σημαντικά χαρακτηριστικά του ανήλικου παραβάτη:

α) Η ύπαρξη πολύ χαμηλού μορφωτικού επιπέδου.

β) Η ανύπαρκτη επαγγελματική του εκπαίδευση.

γ) Η ύπαρξη ενός προβληματικού έως ανύπαρκτου οικογενειακού περιβάλλοντος (1998, σελ.66).

Σε άρθρο της Τσαγκάρη Μ. αναφέρονται δυο κατηγορίες ανηλίκων που κάνουν χρήση βίας και επιθετικότητας με θύματα συνομήλικους τους:

- Ο παραχαϊδεμένος, κακομαθημένος, υπερπροστατευμένος, του οποίου οι γονείς αισθάνονται ότι το παιδί τους δεν μπορεί να κάνει κανένα λάθος. Είναι άτομο συνήθως εγωκεντρικό που επιτίθεται εάν κάποιος σταθεί εμπόδιο στον τρόπο ζωής, τις επιθυμίες και τα σχέδιά του.

- Αυτό που έχει υπάρξει και ο ίδιος θύμα κάποιας μορφής κακοποίησης ή παραμέλησης.

Συνακόλουθα, ο νεαρός-θύτης αισθάνεται ανεπαρκής, βλάκας και υποτιμημένος (2003, σελ.29).

Τα κοινά χαρακτηριστικά που παρουσιάζουν οι έφηβοι αλλά και τα παιδιά οι οποίοι εκδηλώνουν επιθετική συμπεριφορά είναι σύμφωνα με την Τσαγκάρη Μ. τα παρακάτω :

- Αισθάνονται ανεπάρκεια και μειονεξία ως προς την αντιμετώπιση γεγονότων της καθημερινής ζωής.

- Πιθανότατα, έχουν υποστεί ανάλογη συμπεριφορά τα ίδια, μέσα στο οικογενειακό ή το ευρύτερο περιβάλλον τους.

- Προέρχονται από οικογένειες οι οποίες "εκθειάζουν" τις "αρετές" και τα "οφέλη" τέτοιων συμπεριφορών.

- Είναι τα ίδια "θύματα" κάποιας μορφής κακοποίησης.
- Δεν ξέρουν πώς να εξωτερικεύσουν / εκφράσουν τα συναισθήματά τους, ή δεν τους "επιτρέπεται" να το κάνουν.
- Δεν επιτυγχάνουν "επιθυμητές" σχολικές επιδόσεις.
- Δεν έχουν συναίσθηση της αυτοεκτίμησής τους, ή της αξίας για τον εαυτό.
- Είναι ίσως άτομα που έχουν μάθει "να γίνεται πάντα το δικό τους", θεωρούν τα πάντα αυτονόητο δικαίωμά τους, ενώ κάθε τι και καθένας που δεν ανταποκρίνεται ανάλογα, θα υποστεί τις οδυνηρές συνέπειες.
- Κάποια άλλα, απλά ικανοποιούνται να είναι "αρχηγοί" και "εδραιώνουν" το "status" τους μέσω τέτοιων εκφοβιστικών/ παραβατικών συμπεριφορών προς τους "ανυπάκουους". Είναι άτομα με "αυτοπεποίθηση", αλλά έντονα ενοχλητικά και αντιπαθητικά για τους συνομηλίκους τους, που δεν τους θεωρούν "ισότιμους".
- Υπάρχουν, τέλος, οι ανήλικοι "περιστασιακοί" θύτες, αυτοί δηλαδή που εκδηλώνουν τέτοιες συμπεριφορές μόνο εάν ή όταν κάποιο στρεσογόνο ή τραυματικό γεγονός συμβαίνει στους ίδιους ή το οικείο περιβάλλον τους στο οποίο αδυνατούν να αντεπεξέλθουν εποικοδομητικά (ο.π. σελ 34-35).

Συμπερασματικά, τα χαρακτηριστικά εκείνα που διαμορφώνουν το προφίλ του ανήλικου παραβάτη, όπως προκύπτουν από τις παραπάνω μελέτες, είναι κυρίως η ύπαρξη χαμηλού μορφωτικού επιπέδου και η παρουσία ενός δυσλειτουργικού οικογενειακού περιβάλλοντος.

Ε. Συμπεράσματα

Στο κεφάλαιο αυτό αναφέρθηκαν τα γενικά χαρακτηριστικά της εφηβικής ηλικίας κατά τομείς, οι τρόποι με τους οποίους παραβαίνουν το νόμο οι έφηβοι, οι παράγοντες που διαμορφώνουν την παραβατικότητα των ανηλίκων τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο ενώ στο τέλος έγινε αναφορά στο προφίλ του ανήλικου παραβάτη.

Διαφάνηκε, πως για να περάσει ομαλά ο έφηβος το στάδιο της εφηβικής ηλικίας, θα πρέπει να αναπτυχθούν επαρκώς όλοι οι τομείς (βιολογικός, γνωστικός, ψυχοσυναισθηματικός, κοινωνικός) και να ισορροπήσει, να βρει τον εαυτό του, ως

μέλος της οικογένειας, της ομάδας των συνομηλίκων και του σχολείου.

Όμως, κάποιοι έφηβοι δεν καταφέρνουν να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνία και καταλήγουν να δρουν παραβατικά. Στην Ελλάδα, οι πιο συχνές παραβάσεις είναι αυτές του Κ.Ο.Κ. Ακολουθούν με μεγάλη διαφορά η χρήση ναρκωτικών, οι κλοπές κ.α.

Το φαινόμενο της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων είναι πολυπαραγοντικό. Ατομικά χαρακτηριστικά και περιβαλλοντικές συνθήκες επηρεάζουν το νέο και επιδρούν συνδυαστικά. Οι θεωρητικοί δεν έχουν καταλήξει σε μία και μόνο αιτία η οποία είναι υπεύθυνη για την εκδήλωση τέτοιων συμπεριφορών. Σίγουρα, το μεγαλύτερο βάρος έχει πέσει στην οικογένεια του ανηλίκου χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ευθύνεται αποκλειστικά.

Πάντως, εξετάζοντας τα χαρακτηριστικά εκείνα που διαμορφώνουν το προφίλ του ανήλικου παραβάτη, φαίνεται ότι τα δύο πιο σημαντικά κοινά σημεία μεταξύ τους είναι το πολύ χαμηλό μορφωτικό τους επίπεδο και η παρουσία ενός δυσλειτουργικού οικογενειακού περιβάλλοντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η εργασία αυτή αποτελεί βιβλιογραφική μελέτη θεωριών και ερευνών και σχετίζεται με την παραβατικότητα των ανηλίκων ηλικίας 12-17 ετών. Προκειμένου αυτή να έλθει εις πέρας ήταν απαραίτητη η συλλογή του κατάλληλου υλικού.

Ειδικότερα, κρίθηκε απαραίτητη η επίσκεψη σε αρμόδιες υπηρεσίες προκειμένου να συλλεχθούν τα στοιχεία της μελέτης. Οι υπηρεσίες αυτές είναι οι εξής:

1. Υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων – δικαστηρίων Καλαμάτας.
2. Υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων – δικαστηρίων Τρίπολης.
3. Υπουργείο Δικαιοσύνης.
4. Εθνική στατιστική υπηρεσία.

Επίσης, για τη συλλογή του βιβλιογραφικού υλικού χρειάστηκε η επίσκεψη στις παρακάτω βιβλιοθήκες:

1. Εθνική βιβλιοθήκη της Ελλάδος.
2. Δημοτική βιβλιοθήκη Καλαμάτας.
3. Δημοτική βιβλιοθήκη Πατρών.
4. Βιβλιοθήκη ΤΕΙ Πατρών.
5. Βιβλιοθήκη ΤΕΙ Καλαμάτας.
6. Βιβλιοθήκη Παντείου σχολής.
7. Βιβλιοθήκη Νομικής σχολής Αθηνών.

Η παρούσα μελέτη μπορεί να αποτελέσει θεωρητική βάση για τη διεξαγωγή έρευνας σχετικής με την παραβατικότητα των εφήβων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

A. Νομοθεσία για τους ανηλίκους

Η Κ. Σπινέλλη (1992, σελ.19), αναφέρει πως "το δίκαιο ανηλίκων είναι ένα σύνολο κανόνων δικαίου που ρυθμίζουν τα δικαιώματα, τις υποχρεώσεις και την προστασία των ανηλίκων αλλά και της κοινωνίας γενικότερα, στο μέτρο που η διατήρηση και εξέλιξή της συναρτάται με τη διαφύλαξη των νεότερων μελών της". Με την έννοια αυτή το δίκαιο ανηλίκων περιλαμβάνει κανόνες ιδιωτικού και δημοσίου δικαίου.

Σύμφωνα με το άρθρο 121 "ανήλικοι εννοούνται αυτοί που διατρέχουν από το 7ο έτος της ηλικίας τους έως το 17ο έτος συμπληρωμένο. Από αυτούς όσοι έχουν ηλικία έως το 12ο έτος τους συμπληρωμένο ονομάζονται παιδιά, και οι υπόλοιποι έφηβοι. Οι ανήλικοι υποβάλλονται σε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα ή σε ποινικό σωφρονισμό (Τρωιάνου - Λουλά, 1995, σελ.34).

Συγκεκριμένα, το άρθρο 122 διευκρινίζει πως **αναμορφωτικά μέτρα** είναι :

α) Η επίπληξη του ανηλίκου που γίνεται προφορικά από το δικαστή ανηλίκων. Σκοπός της είναι να κατανοήσει ο ανήλικος την ανάγκη σεβασμού στους νόμους της πολιτείας. Εφαρμόζεται μόνο σε ελαφρά παραπτώματα και έχει την έννοια της συμβουλής, της σύστασης και της ενημέρωσης για τις συνέπειες μιας παράνομης πράξης. Η επίπληξη, θεωρείται πως έχει μειωμένη παιδαγωγική επιρροή και συχνά παρεξηγείται από τους ανηλίκους γιατί εκλαμβάνεται ως απαλλαγή. Γι' αυτό, η Υπηρεσία Επιμελητών ανηλίκων παρακολουθεί την διαπαιδαγωγική και αναμορφωτική επίδραση του μέτρου αυτού.

β) Η ανάθεση της ευθύνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, τους επιτρόπους, ή τους κηδεμόνες του η οποία δίνεται στο έναν και όχι και στους δυο γονείς. Με το μέτρο αυτό_δεν μεταβάλλεται η ζωή του ανηλίκου, απλά επιτείνεται η προσοχή και ευθύνη του ανθρώπου που τον έχει αναλάβει.

γ) Η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρίες ή σε ιδρύματα ανηλίκων ή σε ειδικούς επιμελητές ανηλίκων που είναι το συνηθέστερο και συχνότερο αναμορφωτικό μέτρο. Σύμφωνα με αυτό το μέτρο, παρέχεται η δυνατότητα στον ανήλικο να παραμείνει στο οικογενειακό του περιβάλλον επιτηρούμενος όμως από πολιτειακά όργανα. Το άτομο περνά μια φάση δοκιμασίας και επιβλεπόμενης ελευθερίας ώστε να αποφεύγεται όσο το δυνατό περισσότερο η τοποθέτησή του σε ίδρυμα αγωγής. Η επιμέλεια μπορεί να πάρει μορφή υποστηρικτική (ή προστατευτική), εξουσιαστική και προστατευτική.

δ) Η τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινοτικό ή και ιδιωτικό κατάστημα αγωγής. Το μέτρο αυτό διατάσσεται όταν έχουν προηγουμένως εφαρμοστεί αναποτελεσματικά τα υπόλοιπα μέτρα. Ο Ποινικός Κώδικας αναφέρει πως η εισαγωγή του ανηλίκου θα πρέπει να γίνεται σε κατάλληλο ίδρυμα αγωγής. Η Τρωιάνου - Λουλά αναφέρει πως τα "μέτρα αυτά δεν είναι τιμωρητικού αλλά διαπαιδαγωγικού και κοινωνικοπρονοιακού χαρακτήρα" (ο.π. σελ.39).

Τα **θεραπευτικά μέτρα** εφαρμόζονται στις περιπτώσεις όπου "η κατάσταση του ανηλίκου απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση, ιδίως αν πάσχει από ψυχική ασθένεια ή άλλη διατάραξη των πνευματικών του λειτουργιών ή είναι τυφλός, κωφάλαλος, επιληπτικός, ή του έχει γίνει έξη η χρήση οιοπνευματωδών ποτών ή εμφανίζει ανώμαλη καθυστέρηση στην πνευματική και ηθική του ανάπτυξη" .

Εφόσον το δικαστήριο ερευνήσει τις περιστάσεις κάτω από τις οποίες τελέστηκε η πράξη καθώς επίσης και την όλη προσωπικότητα του δράστη τότε τον καταδικάζει σε **περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα** εφόσον κρίνει πως αυτό θα τον βοηθήσει να συγκρατηθεί από την τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων (άρθρο 127, ο.π. σελ.52)

Ως προς το χώρο κράτησης, στο άρθρο 130 αναφέρεται πως κατά γενικό κανόνα οι ανήλικοι κατάδικοι "κρατούνται χωριστά από άλλους ενηλίκους κατάδικους" (ο.π. σελ.64).

Πάντως, σε περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα μπορούν να καταδικαστούν οι ανήλικοι ηλικίας 13 έως 17 ετών.

Βέβαια "αν η πράξη που τέλεσε ο ανήλικος συνιστά πταίσμα, εφαρμόζονται μόνο τα αναμορφωτικά μέτρα του άρθρου 121, εκτός από την τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάστημα αγωγής (άρθρο 128, ο.π. σελ.57).

B. Αλλοδαπές Νομοθετικές Ρυθμίσεις

Στη **Γερμανία**, έφηβοι είναι τα άτομα ηλικίας 14 έως 18 ετών. Ένας έφηβος είναι ποινικά υπεύθυνος "όταν κατά τον χρόνο της πράξης σύμφωνα με την ηθική και πνευματική του ανάπτυξη ήταν αρκετά ώριμος ώστε να αντιληφθεί το άδικο της πράξης (ικανότητα αντίληψης) και να ενεργήσει σύμφωνα με αυτή την αντίληψη (ικανότητα δράσης)" . Αντίθετα, στο Ελληνικό ποινικό Δίκαιο Ανηλίκων δεν προβλέπεται σχετική ρύθμιση (Α. Πιτσελά, 2001, σελ.307).

Για τους ανήλικους παραβάτες προβλέπονται τρία είδη κυρώσεων :

α) Μέτρα αγωγής ή διαπαιδαγώγησης που περιλαμβάνουν :

- Την παροχή οδηγιών δηλαδή την υποβολή του ανηλίκου σε θεραπευτική αγωγή από έναν ειδήμονα ή την υποβολή του σε θεραπεία απεξάρτησης.
- Την παραμονή του ανηλίκου σε ίδρυμα αγωγής καθ' όλη τη μέρα και τη νύχτα ή σε μια διαφορετική μορφή διαβίωσης υπό επιμέλεια.

β) Μέτρα σωφρονισμού που περιλαμβάνουν :

- Την επίπληξη.
- Την επιβολή όρων ή υποχρεώσεων όπου ο δικαστής μπορεί να επιβάλλει στον ανήλικο να επανορθώσει τη ζημιά που προξένησε η πράξη του, να ζητήσει συγγνώμη από το θύμα, να επιδοθεί σε εργασίες ή να πληρώσει ένα χρηματικό ποσό.
- Την εφηβική κράτηση δηλαδή την κράτηση ελεύθερου χρόνου, τη βραχεία κράτηση ή τη διαρκή κράτηση. Η εφηβική κράτηση πραγματοποιείται σε ειδικά ιδρύματα κράτησης εκτός του κοινού σωφρονιστικού συστήματος.

γ) Εφηβική ποινή δηλαδή η κράτηση του ανηλίκου σε σωφρονιστικό κατάστημα.

Πάντως, όταν η πράξη είναι κακούργημα, η μεγαλύτερη ποινή που μπορεί να

επιβληθεί είναι δέκα έτη κράτηση σε σωφρονιστικό κατάστημα σε αντίθεση με το Ελληνικό Δίκαιο ανηλίκων που έχει ως ανώτατο όριο περιορισμού τα είκοσι έτη (ο.π σελ.313 - 319).

Η πιο βασική και κεντρική ιδέα του ποινικού Δικαίου Ανηλίκων είναι η διαπαιδαγώγηση δηλαδή η εφαρμογή κάποιων μέτρων ειδικής αγωγής ή μέτρων σωφρονισμού ώστε να αντικαθιστάται η ποινή της στέρησης της ελευθερίας (ο.π. σελ. 297).

Σύμφωνα με το **Ελβετικό Δίκαιο** ανηλίκων, "με καταλογισμό μπορεί να πράξει μόνο ο ανήλικος ο οποίος είναι ικανός να αντιληφθεί του άδικο χαρακτήρα της πράξης το και να ενεργήσει με βάση αυτή την αντίληψη" (Α. Πιτσελά, 2001, σελ.461). Οι κυρώσεις που εφαρμόζονται είναι :

α) Μέτρα προστασίας που περιλαμβάνουν :

- Την επιτήρηση του ανηλίκου από τους γονείς ή τους κηδεμόνες ή από ένα άλλο κατάλληλο άτομο ή μια υπηρεσία.
- Την προσωπική επιμέλεια (εφόσον δεν αρκεί η επιτήρηση) σύμφωνα με την οποία καθορίζεται ένα κατάλληλο άτομο για να υποστηρίζει τους γονείς στο καθήκον της διαπαιδαγώγησης και να αναλάβει την επιμέλειά του προσωπικά.
- Την εξωιδρυματική μεταχείριση (όταν πρόκειται για ανηλίκους που είναι ψυχικά διαταραγμένοι ή έχουν υποστεί βλάβη στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους ή είναι εξαρτημένοι).
- Την τοποθέτηση σε ιδιώτες ή σε εγκαταστάσεις διαπαιδαγώγησης.

β) Ποινές που περιλαμβάνουν :

- Την επίπληξη.
- Την προσωπική εργασία.
- Τα πρόστιμα.
- Την στέρηση της ελευθερίας.

Σημαντικό είναι να αναφερθεί πως αν ένας ανήλικος πριν από την ολοκλήρωση του 15 έτους τελέσει αξιόποινη πράξη, δεν διώκεται ποινικά

(ο.π.σελ.475).

Οι βασικότεροι στόχοι του **Πολωνικού** Δικαίου ανηλίκων είναι :

1) Η αντιμετώπιση της "ηθικής κατάπτωσης" (της δυσκοινωνικής αποπροσαρμοστικότητας) και της παραβατικότητας των ανηλίκων και η δημιουργία των προϋποθέσεων για την επιστροφή στον ομαλό βίο.

2) Η ενίσχυση της μέριμνας και των παιδαγωγικών λειτουργιών της οικογένειας και της συναίσθησης της ευθύνης της για την ανατροφή των παιδιών (Α. Πιτσελά, 2001, σελ.400).

Οι εφαρμόσιμες κυρώσεις χωρίζονται σε πέντε κατηγορίες :

α) Μέτρα αγωγής ή διαπαιδαγώγησης που περιλαμβάνουν :

- Επίπληξη.
- Υποχρέωση για συγκεκριμένες ενέργειες (πχ. αποκατάσταση ζημιάς, αίτηση συγγνώμης κα.)
- Ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς ή τους κηδεμόνες.
- Ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε μια οργάνωση ή σε κάποιο αξιόπιστο άτομο.
- Ανάθεση της επιμέλειάς του σε επιμελητή.
- Ανάθεση της επιμέλειάς του σε κέντρο κοινωνικής πρόνοιας.
- Απαγόρευση της οδήγησης οχημάτων.
- Τοποθέτηση του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια.
- Τοποθέτησή του σε ίδρυμα αγωγής ή σε κάποιο άλλο παιδαγωγικό ίδρυμα.
- Τοποθέτησή του σε ίδρυμα ή οργανισμό που παρέχει επαγγελματική εκπαίδευση.
- Δήμευση των αντικειμένων που αποκτήθηκαν σε σχέση με την τέλεση της πράξης (Α. Πιτσελά, 2001, σελ.413).

β) Εισαγωγή σε κατάσταση σωφρονισμού (για ανηλίκους ηλικίας 13 - 17 ετών)

γ) Θεραπευτικά ή θεραπευτικό - παιδαγωγικά μέτρα δηλαδή τοποθέτηση του ανηλίκου

σε ψυχιατρικό κατάστημα ή σε άλλο νοσηλευτικό ίδρυμα ανηλίκων δραστών.

δ) Ποινές

ε) Μέτρα εναντίων των γονέων ή κηδεμόνων δηλαδή να βελτιώσουν τους όρους διαπαιδαγώγησης και υγείας ή τις βιοτικές συνθήκες του ανηλίκου, να συνεργασθούν με το σχολείο ή να επανορθώσουν τη ζημιά που έχει κάνει ο ανήλικος.

Το Πολωνικό Δικαστήριο ανηλίκων παίρνει αποφάσεις έχοντας ως γνώμονα τις προσωπικές ανάγκες διαπαιδαγώγησης του κάθε ανηλίκου και γι' αυτό εκείνο που γίνεται πρώτα από όλα είναι η διερεύνηση των προσωπικότητας του δράστη (ο.π. σελ.412).

Ο νόμος στα Δικαστήρια ανηλίκων της **Αυστρίας** εφαρμόζεται στα άτομα ηλικίας 14 - 19 ετών, οπότε τα παιδιά κάτω των 14 ετών δεν υποβάλλονται στις κυρώσεις του νόμου και είναι απολύτως ανεύθυνα για τις πράξεις τους. Στον Αυστριακό ποινικό κώδικα αναφέρεται ρητά ότι η μετεφηβική ηλικία του δράστη αποτελεί λόγο μετριασμού της ποινής του. Επιπλέον, δεν προβλέπεται η επιβολή της ισόβιας ποινής κατά της ελευθερίας για άτομα που κατά το χρόνο της τέλεσης της πράξης δεν είχαν συμπληρώσει το 20ο έτος της ηλικίας τους (Α. Πιτσελά, 2001, σελ.498).

Εκτός από τις κυρώσεις που μπορεί να έχει ένας ανήλικος παραβάτης του νόμου (όπως δηλαδή η χρηματική ποινή και η ποινή κατά της ελευθερίας) στον Αυστριακό ποινικό κώδικα εφαρμόζεται η κήρυξη της ενοχής χωρίς επιβολή ποινής οπότε η εγγραφή στο ποινικό μητρώο διαγράφεται μετά από τρία έτη. Επίσης, προβλέπεται και η κήρυξη ενοχής με επιφύλαξη ποινής όπου το δικαστήριο κηρύσσει προσωρινά την ενοχή και επιφυλάσσεται ως προς την επιβολή της ποινής για χρόνο δοκιμασίας από ένα έως τρία έτη.

Το 1988 εφαρμόστηκε ο θεσμός της "εξωδικαστηριακής διευθέτησης της πράξης" προκειμένου να παρακαμφθεί η ποινική διαδικασία. Αυτός ο θεσμός αποτελεί τη σημαντικότερη καινοτομία του Νόμου για τα Δικαστήρια ανηλίκων της Αυστρίας και ξεκίνησε ως πιλοτικό πρόγραμμα με το όνομα "Ρύθμιση της σύγκρουσης". Έτσι, εφόσον ο δράστης και το θύμα βρουν μια λύση που να ικανοποιεί και τις δυο πλευρές, δεν απαγγέλλεται κατηγορία στον ανήλικο σε περιπτώσεις μικρής βλάβης (ο.π. σελ.514).

Στον **Τσέχικο** ποινικό κώδικα, ποινικά ανεύθυνοι είναι οι ανήλικοι έως 15 χρονών, ενώ ποινικά υπεύθυνοι είναι οι ανήλικοι από 15 - 18 ετών. Σε ανηλίκους από 12 - 15 ετών, επιβάλλεται συχνά η τοποθέτηση σε κλειστό ή ημιελεύθερης μορφής ίδρυμα αγωγής με σκοπό την εξασφάλιση της σωστής διαπαιδαγώγησης (Πιτσελά Α. 2001, σελ.529 - 530).

Το Τσέχικο ποινικό Δίκαιο ανηλίκων δεν προβλέπει εξωιδρυματικά αναμορφωτικά μέτρα δηλαδή την επίπληξη, την ανάθεση επιμέλειας κ.α. τα οποία επιτρέπουν στον ανήλικο να παραμείνει στο οικογενειακό του περιβάλλον αλλά εφαρμόζει κυρίως την ποινή κατά της ελευθερίας. Ειδικότερα, το ανώτερο όριο ποινής κατά της ελευθερίας είναι τα πέντε έτη ενώ το κατώτερο είναι το ένα έτος.

Σύμφωνα με τον **Ουγγρικό** ποινικό κώδικα, ανήλικος είναι όποιος κατά την τέλεση της πράξης είναι 14 αλλά όχι ακόμη 18 ετών. Οι ανήλικοι δεν διαχωρίζονται σε ποινικά ανεύθυνους και ποινικά υπεύθυνους αλλά θεωρούνται ανεξάρτητα από το βαθμό ανάπτυξης και ωριμότητάς τους ποινικά υπεύθυνοι.

Το εξωιδρυματικό μέτρο της δοκιμαστικής ελευθερίας του ανηλίκου μπορεί να επιβληθεί σε κάθε ανήλικο ανεξάρτητα από τη βαρύτητα της πράξης του. Το μέτρο αυτό επιτρέπει στον ανήλικο να περάσει μια δοκιμαστική φάση η οποία διαρκεί από ένα έως δυο έτη (Α. Πιτσελά, 2001, σελ.552, 554).

Η καθιέρωση ενός προοδευτικού συστήματος μέσα στο σωφρονιστικό κατάστημα έχει σαν αποτέλεσμα τη μείωση του αριθμού των πειθαρχικών παραβάσεων. Αυτό το μέτρο σχετίζεται με την ύπαρξη χώρων ημιελεύθερης διαβίωσης και ανοιχτές πτέρυγες (γι' αυτούς που εκτίουν ηπιότερα την ποινή τους) , καθώς και κλειστές και ημιελεύθερης διαβίωσης πτέρυγες (γι' αυτούς που έχουν βαρύτερες κατηγορίες). Οι κρατούμενοι έχουν τη δυνατότητα να "προάγονται" ή να "υποβιβάζονται" από τη μια πτέρυγα στην άλλη ανάλογα με τη διαγωγή τους (ο.π.σελ.560).

Γ. Συμπεράσματα

Από τα παραπάνω, προκύπτει η διαπίστωση πως στην Ελλάδα το όριο του ποινικά υπευθύνου είναι πολύ χαμηλό σε αντίθεση με άλλες χώρες. Ειδικότερα, στην

Ελλάδα είναι τα 12 χρόνια ενώ στην Ουγγαρία, την Αυστρία και τη Γερμανία τα 14 και στην Τσεχία τα 15 χρόνια.

Επίσης, το ανώτερο όριο κράτησης του ανηλίκου σε σωφρονιστικό κατάστημα είναι στην Ελλάδα τα είκοσι χρόνια και θεωρείται πολύ υψηλό σε σχέση με αυτό των υπολοίπων χωρών .

Σημαντικό είναι να αναφερθεί πως ενώ η Ελληνική Νομοθεσία για τους ανηλίκους προβλέπει την εισαγωγή τους σε κατάλληλο ίδρυμα αγωγής, αυτό δεν εφαρμόζεται διότι στη χώρα μας ο τύπος των ιδρυμάτων είναι ενιαίος και η διάκρισή τους αναφέρεται μόνο σε φύλο και ηλικία.

Συνεπώς, οι ανήλικοι θα πρέπει να εισαχθούν σε κάποιο από τα κρατικά ιδρύματα ενώ αποκλείεται ο εγκλεισμός τους σε ιδιωτικά ή νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου ιδρύματα αφού οι ανήλικοι δεν γίνονται δεκτοί σε αυτά λόγω των εσωτερικών κανονισμών των ιδρυμάτων (Τρωιάνου - Λουλά, 1995, σελ.43).

Το Ελληνικό Ποινικό Δίκαιο ανηλίκων περιλαμβάνει μια σχετικά μικρή ποικιλία μέτρων που αφορούν τον παραβάτη. Για παράδειγμα, το μέτρο της κράτησης του ελεύθερου χρόνου που εφαρμόζεται στη Γερμανία με πολύ θετικά αποτελέσματα, δεν υφίσταται στην Ελλάδα.

Το μέτρο της τοποθέτησης του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια που εφαρμόζεται στην Πολωνία έχει φανεί πολύ αποτελεσματικό. Παρόλ' αυτά, δεν συναντάται ούτε στην Ελλάδα ούτε και σε άλλες χώρες.

Πάντως, η ύπαρξη διαφορετικών μέτρων για τους ανηλίκους δείχνει πως αφενός από χώρα σε χώρα οι ανάγκες και οι απαιτήσεις (των ανηλίκων και της κοινωνίας γενικότερα) διαφέρουν και αφετέρου πως σε κάποιες χώρες έχει εκδηλωθεί περισσότερο, πιο ποιοτικό ενδιαφέρον από την πλευρά του νομοθέτη αλλά και όσων εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα στην δημιουργία και την εφαρμογή των νόμων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΣΤΟΝ ΑΝΗΛΙΚΟ ΠΑΡΑΒΑΤΗ

A. Τομέας καταστολής

1. Αστυνομία ανηλίκων

Όταν ένας έφηβος εκδηλώσει αντικοινωνική συμπεριφορά, οι πρώτοι με τους οποίους θα συναναστραφεί (εφόσον αποκαλυφθεί η πράξη του) είναι τα όργανα της Αστυνομίας και ο εισαγγελέας.

Το Τμήμα Ανηλίκων στη Διεύθυνση Ασφαλείας της Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης Αττικής είναι η υπηρεσία που έχει σαν βασικές δραστηριότητες την διεξαγωγή περιπολιών, την προσαγωγή υπόπτων, τον έλεγχο των εισαγγελικών παραγγελιών (σε περιπτώσεις ενδοοικογενειακών διαφορών) και τη συνδρομή της στη διενέργεια κοινωνικών ερευνών.

(Σ. Γεωργούλας, 2000, σελ.181 - 182).

Ειδικότερα, τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις του προσωπικού που υπηρετεί στο Τμήμα ανηλίκων είναι :

- Η σύλληψη ανηλίκων δραστών.
- Η κράτηση ανηλίκων σε ιδιαίτερους ασφαλείς χώρους.
- Η προανάκριση ανηλίκων.
- Η συνεργασία με τις αρμόδιες δικαστικές αρχές ανηλίκων και άλλες υπηρεσίες ανηλίκων.
- Η μεταγωγή ανηλίκων, κατά κανόνα, χωρίς χειροπέδες και με αυτοκίνητα με συμβατικό αριθμό στους αρμόδιους φορείς.
- Η αποκλειστική ανάληψη και περαίωση των υποθέσεων ανηλίκων δραστών και θυμάτων.

Ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ρόλος των οργάνων της Αστυνομίας ανηλίκων διότι εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από αυτούς το μέλλον και η κατάληξη των ανηλίκων παραβατών . Για παράδειγμα, έχει παρατηρηθεί αρκετές φορές, ιδίως σε

περιπτώσεις πταισμάτων, τα αστυνομικά όργανα να αφήνουν ελεύθερους τους ανήλικους παραβάτες και να μην αναφέρουν πουθενά ορισμένα περιστατικά.

2. Δικαστήρια ανηλίκων

Οι πρώτοι νόμοι που εφαρμόστηκαν στην Ελλάδα σχετικά με τα δικαστήρια ανηλίκων ήταν το 1919 “περί προστασίας των εις επαιτείαν, αλητείαν κ.λ.π. εκδότων ανηλίκων”, “περί δικαστηρίων ανηλίκων” (Κ. Σπινέλλη, 1992, σελ.90).

Τα δικαστήρια ανηλίκων δικάζουν τις αξιόποινες πράξεις που τελούνται από ανήλικους ηλικίας από 12 έως 17 ετών. Συγκεκριμένα, υπάρχει το μονομελές δικαστήριο ανηλίκων που έχει το δικαίωμα να επιβάλλει αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, το τριμελές δικαστήριο ανηλίκων που δικάζει αξιόποινες πράξεις που τελούνται από ανήλικους, για τις οποίες η ποινή περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα πρέπει να είναι τουλάχιστον 5 έτη και τέλος υπάρχει το εφετείο ανηλίκων που δικάζει τις εφέσεις κατά των αποφάσεων των τριμελών δικαστηρίων ανηλίκων (Α. Τρωιάνου – Λουλά, 1995, σελ.100-111).

Τα δικαστήρια ανηλίκων συνεδριάζουν πάντα “κεκλεισμένων των θυρών” (με εξαίρεση τους διάδικους, τους συνηγόρους, τους επιμελητές ανηλίκων, τους γονείς ή τους κηδεμόνες και τους αντιπροσώπους της οικείας εταιρείας προστασίας ανηλίκων (Α. Τρωιάνου – Λουλά, 1995, σελ.143).

3. Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων

Στην Ελλάδα, ο θεσμός των επιμελητών ανηλίκων λειτουργεί πάνω από 40 χρόνια. Οι επιμελητές ανηλίκων αναλαμβάνουν από τότε έργο ιδιαίτερα σοβαρό και υπεύθυνο. Οι αρμοδιότητές τους είναι:

1. Να αναλαμβάνουν κοινωνική έρευνα προκειμένου να εισαχθεί ο ανήλικος σε αναμορφωτικό κατάστημα.

2. Να συντάσσει ατομικά δελτία πριν την προσαγωγή του ανηλίκου στο δικαστήριο.

3. Να ασκεί επιμέλεια στους ανήλικους που απολύονται από τα σωφρονιστικά καταστήματα.

4. Να ασκεί επιμέλεια στους ανήλικους που τους επιβλήθηκαν τα μέτρα της επίπληξης κ.α.

5. Να διενεργεί κοινωνική έρευνα στην οποία να αναφέρει τον τρόπο διαβίωσης του ανήλικου, τη διαγωγή του, τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους κατόπιν επικοινωνίας με τον ανήλικο, τους γονείς του, τον εργοδότη του και με οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο δείχνει ενδιαφέρον για τον ανήλικο.

6. Σε περιπτώσεις επιβολής αναμορφωτικών μέτρων στον ανήλικο, ο επιμελητής ανηλίκων επικοινωνεί συστηματικά με τον ίδιο, τους γονείς, τους δασκάλους και με όποιο άλλο πρόσωπο σχετίζεται με τον ανήλικο.

7. Να καθοδηγεί και να υποβοηθά τους οικείους του ανήλικου και να συμβάλλει στην κοινωνική και επαγγελματική τους αναπροσαρμογή.

Οι εκθέσεις των επιμελητών ανηλίκων θα πρέπει να περιλαμβάνουν τα παρακάτω στοιχεία τα οποία αφορούν και τους γονείς του ανήλικου):

1. Την κατάσταση της υγείας του ανήλικου.
2. Τις γραμματικές του γνώσεις.
3. Την εμφάνισή του.
4. Τη στάση απέναντι στον / στη σύζυγο (για γονείς).
5. Τη στάση απέναντι στα παιδιά (για γονείς).
6. Τη θέση του κάθε μέλους μέσα στην οικογένεια.
7. Το χαρακτήρα των ανηλίκων.
8. Τις συνθήκες διαβίωσης της οικογένειας.

Ο επιμελητής ανηλίκων θα πρέπει να εξετάζει όλες τις φάσεις ανάπτυξης του ανήλικου ξεκινώντας από τη βρεφική κιόλας ηλικία. Ειδικότερα, χρειάζεται να γνωρίζει:

1. Την υγεία του και τη σωματική του ανάπτυξη.
2. Την ψυχολογική και συναισθηματική του εξέλιξη.
3. Τη θέση του μέσα στην οικογενειακή ομάδα.
4. Τις σχέσεις με τους γονείς και τα αδέρφια του.
5. Τη σχολική του εξέλιξη, τη στάση του απέναντι στο σχολείο και τους συμμαθητές του.

6. Την εξωτερική του εμφάνιση και τις συνήθειές του.
7. Τις κοινωνικές του σχέσεις και τη στάση του απέναντι στους φίλους του.
8. Την επαγγελματική του εξέλιξη και τη στάση του απέναντι στην εργασία του, τον εργοδότη και στους συναδέλφους του.
9. Τις κλίσεις και τις προτιμήσεις του.
10. Το είδος της ψυχαγωγίας που προτιμά.
11. Τα γεγονότα τα οποία επηρέασαν την οικογενειακή ζωή.
12. Τη θέση που λαμβάνει ο ανήλικος απέναντι στο άλλο φύλο, τις εμπειρίες του και την πιθανή ύπαρξη διαστροφής (γενετήσιο πρόβλημα) (Α. Τρωιάνου – Λουλά, 1995, σε. 381-382).

4. Εισαγγελία ανηλίκων

Πολλές φορές, ο εισαγγελέας ανηλίκων είναι αυτός που έρχεται πρώτος σε επαφή με τον ανήλικο παραβάτη κατόπιν αίτησης των γονιών ή των εταιρειών προστασίας ανηλίκων ή κατόπιν αναφοράς άλλων ενδιαφερομένων. Η βασική του υποχρέωση είναι “να ασκήσει ποινική δίωξη κατόπιν μήνυσης ή αναφοράς” στον ανήλικο. Συμβαίνει συχνά ο εισαγγελέας να κρίνει αβάσιμη την αναφορά ή τη μήνυση οπότε την τοποθετεί στο αρχείο.

Σε σοβαρές περιπτώσεις, ο φάκελος του ανήλικου μεταβιβάζεται από την εισαγγελία στο δικαστή ο οποίος είναι ο αρμόδιος να αποφασίσει την καταλληλότερη αντιμετώπιση για τον ανήλικο παραβάτη (Σ. Γεωργούλας, 2000, σελ.178-180).

5. Ιδρύματα αγωγής

Η εισαγωγή του ανήλικου σε κάποιο ίδρυμα αγωγής σημαίνει ταυτόχρονα τη στέρηση της ελευθερίας του. Γι' αυτό το μέτρο εφαρμόζεται σε ειδικές περιπτώσεις και όχι ευρέως.

Ως προς την αποτελεσματικότητα του μέτρου αυτού δεν υπάρχει απόλυτη άποψη διότι “δεν έχει θεσμοθετηθεί η μεταϊδρυματική παρακολούθηση των ανηλίκων” ώστε να γίνονται συσχετισμοί και συγκρίσεις.

Κάποιες έρευνες όμως αναφέρουν πως οι πρώην τρόφιμοι ιδρυμάτων

παρουσιάζουν υψηλότερους δείκτες αποτυχίας σε σχέση με εκείνους στους οποίους επιβλήθηκε ένα άλλο είδος (νέο) εξωΐδρυσματικής μεταχείρισης. Η αποτυχία αυτή οφείλεται στο γεγονός πως οι ανήλικοι – τρόφιμοι αποτελούν τις “δύσκολες περιπτώσεις” δηλαδή:

1. Δεν καταφέρνουν να επιδράσουν πάνω τους τα υπόλοιπα “κλασικά”, εξωΐδρυσματικά, αναμορφωτικά μέτρα.
2. Τέλεσαν μία σοβαρή αξιόποινη πράξη.
3. Διέπραξαν λιγότερο σοβαρές, αλλά εξακολουθητικά αξιόποινες πράξεις (υπότροποι).
4. Οι οικογενειακές συνθήκες διαβίωσής τους ήταν βλαπτικές.
5. Συναναστρέφονταν με αρνητικά πρότυπα συμπεριφοράς.
6. Αντιλαμβάνονταν ως “τιμωρία” τη μεταχείρισή τους και έτσι αυξανόταν η επιθετικότητά τους.
7. Στιγματίζονταν οπότε δυσχέραιναν την κοινωνική τους επανένταξη (Κ. Σπινέλλη, 1992, σελ. 118-123).

Ο προορισμός των αναμορφωτικών καταστημάτων είναι οι ανήλικοι οι οποίοι:

- Εκδήλωσαν εμπράκτως την επικινδυνότητά τους να διαπράξουν αδικήματα ή να παρεκτραπούν ηθικά.
- Είναι διεφθαρμένοι, δηλαδή έχουν ανώμαλες συνήθειες που απομακρύνουν τον ανήλικο από τον ηθικό και έννομο βίο, την εργασία, το σχολείο και την οικογένεια.

Στα αναμορφωτικά καταστήματα παραμένει ο ανήλικος μέχρι την πλήρη ενηλικίωσή του.

Η εισαγωγή των ανηλίκων στα καταστήματα αυτά επιτρέπεται μόνο όταν ο ανήλικος είναι από 7 έως 18 χρόνων και όταν δεν είναι σωματικώς ανάπηροι (σε βαθμό που να παρεμποδίζουν το έργο της αναμόρφωσης). Επίσης, απαγορεύεται να εισαχθούν οι ανήλικοι που πάσχουν από μεταδιδόμενα νοσήματα (Α. Τρωιάνου – Λουλά, 1995, σελ.414-416).

Πάντως, όπως αναφέρει ο Μ. Μαδιανός (1989, σελ.313), τα περισσότερα παιδιά που εισήχθησαν σε αναμορφωτικό κατάστημα, προέρχονταν από διαλυμένες

οικογένειες και παραπέμφθηκαν κυρίως κατόπιν επιθυμίας των γονιών τους.

6. Σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων

Η ποινή του περιορισμού του ανηλίκου σε σωφρονιστικά καταστήματα επιβάλλεται τόσο αραιά όσο και η ποινή της τοποθέτησης ανηλίκων σε κατάστημα / ίδρυμα αγωγής.

Στην Ελλάδα, οι ανήλικοι παραβάτες που εκτίουν ποινή σωφρονισμού (13-17 ετών) δεν διαχωρίζονται από τους μετεφήβους (18-21 ετών) (Κ. Σπινέλλη, 1992, σελ.125).

Σκοπός του μέτρου αυτού είναι η συγκράτηση του ανηλίκου από περαιτέρω αντικοινωνική συμπεριφορά. Για να επιτευχθεί ο σκοπός αυτός απαιτείται η κατάλληλη μεταχείριση και διαπαιδαγώγηση του εφήβου (μέσα στο κατάστημα) έτσι ώστε ο έφηβος να αποκατασταθεί κοινωνικά.

Μέσα στο σωφρονιστικό κατάστημα θα πρέπει να επικρατεί ατμόσφαιρα στοργής και κατανόησης.

Σχετικά με την ψυχαγωγία, αυτή θα πρέπει να παρέχεται στους ανήλικους έχοντας και οι ίδιοι την ευχέρεια του προγραμματισμού της.

Υποχρεωτική είναι η επαγγελματική εκπαίδευση των εφήβων ώστε αυτοί να προετοιμάζονται για τη επαγγελματική τους αποκατάσταση.

Πριν την απόλυση του ανηλίκου, ο κοινωνικός λειτουργός της φυλακής ή ο επιμελητής ανηλίκων είναι υποχρεωμένος να προετοιμάσει την κοινωνική και επαγγελματική του αποκατάσταση. Κατόπιν, αναλαμβάνουν την επίβλεψή του και τη συμπαράστασή του ώστε να προσαρμοστεί στο κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον (Α. Τρωιάνου – Λουλά, 1995, σελ. 428-430).

Β. Τομέας πρόληψης

1. Αστυνομία και πρόληψη

Στον τομέα της πρόληψης, το τμήμα ανηλίκων στη διεύθυνση ασφαλείας της

Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης Αττικής, έχει την υποχρέωση:

- Να ελέγχει τα δημόσια κέντρα, τα σφαιριστήρια και γενικά τους χώρους που συχνάζουν ανήλικα άτομα.

- Να πραγματοποιεί ενημερωτικές διαλέξεις σε σχολεία και αλλού.

- Να συμμετέχει μαζί με άλλους αρμόδιους φορείς σε προληπτικά προγράμματα.

- Να διεξάγει έρευνες σχετικές με την πρόληψη σε συνεργασία με πανεπιστημιακές ή άλλες ερευνητικές μονάδες ή και ανεξάρτητα.

- Να τηρεί ειδικά στατιστικά δελτία για ερευνητικούς σκοπούς και να επεξεργάζεται τα στοιχεία που προκύπτουν (Κ. Σπινέλλη, 1992, σελ.82-89).

Άλλες υποχρεώσεις στον τομέα της πρόληψης είναι:

- Να διεξάγει περιπολίες.

- Να κάνει προσαγωγές υπόπτων.

- Να ελέγχει τις εισαγγελικές παραγγελίες για τις περιπτώσεις ενδοοικογενειακών διαφορών (Σ. Γεωργούλας, 2000, σελ.182).

2. Δικαστήρια ανηλίκων και πρόληψη

Η απόφαση του δικαστή ανηλίκων για το αν ένας έφηβος θα πρέπει να εγκλειστεί σε σωφρονιστικό κατάστημα ή ποια άλλα μέτρα θα πρέπει να του επιβληθούν, μπορεί να θεωρηθεί ως πρόληψη. Γι' αυτό και οι δικαστές ανηλίκων εκτός από τη νομική τους κατάρτιση, έχουν γνώσεις ψυχολογίας, βιολογίας, παιδαγωγικής, ψυχιατρικής κ.λ.π. (Σ. Γεωργούλας, 2000, σελ.179).

3. Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων και Πρόληψη

Η υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων σε πολλές περιπτώσεις δυσκολεύεται να εφαρμόσει προγράμματα πρόληψης και τελικά περιορίζεται στις υποθέσεις καταστολής της εγκληματικότητας των ανηλίκων. Αυτό συμβαίνει διότι σε πολλές περιοχές υπάρχει φόρτος εργασίας λόγω των κενών θέσεων που υπάρχουν (για παράδειγμα, το 1997 οι καλυμμένες θέσεις ήταν 16 στις 45). Επιπλέον, ο επιμελητής αφιερώνει πολύ χρόνο σε γραφικές εργασίες (μητρώα, καρτέλες κ.α.) (Σ.

Γεωργούλας, 2000, σελ.187).

Στις περιπτώσεις που υπάρχει ευχέρεια για την εφαρμογή προγραμμάτων πρόληψης, αυτά προωθούνται με σκοπό να μειωθούν τα περιστατικά αντικοινωνικής εξέλιξης νέων ατόμων.

Προβλέπεται η ενημέρωση του κοινού για τη λειτουργία της υπηρεσίας επιμελητών σε συνεργασία με τις εταιρείες προστασίας ανηλίκων, τις εκπαιδευτικές και αστυνομικές αρχές και τους υπόλοιπους κοινωνικούς οργανισμούς, ώστε να γίνει αντιληπτό ότι η προσφυγή στην υπηρεσία επιμελητών δεν σημαίνει τιμωρία αλλά βοήθεια και προστασία του νέου για να προσαρμοστεί κοινωνικά και να αποτραπεί μία πιθανή δυσάρεστη εξέλιξή του.

Επίσης, η έγκαιρη αντιμετώπιση των περιστατικών παιδιών που διατρέχουν ηθικό κίνδυνο, συνιστά πρόληψη (Κ. Σπινέλλη, 1992, σελ.110-117).

4. Εισαγγελία ανηλίκων και πρόληψη

Ο εισαγγελέας ανηλίκων μπορεί να ασκήσει προληπτική πολιτική και μάλιστα σε μεγάλο βαθμό. Ο ίδιος μπορεί “να παρίσταται στα αστικά δικαστήρια και να ζητά την αφαίρεση της γονικής μέριμνας και επιμέλειας από ακατάλληλους γονείς, αποκαλύπτοντας και επεμβαίνοντας προληπτικά σε περισσότερες περιπτώσεις ανηλίκων σε κίνδυνο” (Σ. Γεωργούλας, 2000, σελ. 180).

5. Εταιρεία προστασίας ανηλίκων και πρόληψη

Ο βασικός ρόλος των εταιρειών προστασίας ανηλίκων είναι πρόληψη του εγκλήματος, βασιζόμενη στην ιδιωτική πρωτοβουλία και την εθελοντική προσφορά υπηρεσιών, ώστε να βοηθηθούν οι παρεκτρέποντες και οι απολυθέντες από τα ιδρύματα αγωγής και τα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων και να αποφευχθεί (προληφθεί) η υποτροπή τους.

Τα μέτρα γενικής πρόληψης της εγκληματικότητας των ανηλίκων είναι:

- Η οργάνωση διαλέξεων, κατόπιν συνεργασίας με τους εκπαιδευτικούς λειτουργούς, τις εκκλησιαστικές αρχές, τους εκπροσώπους των ιδρυμάτων και των φορέων κοινωνικής πολιτικής με σκοπό να διαφωτιστεί η κοινή γνώμη για τους

κινδύνους τους οποίους διατρέχουν τα νεαρά άτομα και να δοθούν οδηγίες για την αντιμετώπιση των προβλημάτων και τη σωστή διαπαιδαγώγηση των νέων.

- Η συνεργασία με αρμόδιες υπηρεσίες (κυρίως αστυνομικές αρχές) για τη λήψη μέτρων προς αντιμετώπιση και εξυγίανση των παραγόντων που γεννούν παραβατικότητα (οι οποίοι αποτελούν κίνδυνο για τους ανηλίκους).

- Η ίδρυση στεγών όπου να περιθάλπονται προσωρινά ανήλικοι οι οποίοι βρίσκονται σε ηθικό κίνδυνο, μέχρι την αντικατάστασή τους ή την τοποθέτησή τους σε ίδρυμα.

- Η παραπομπή των απροσάρμοστων (σε ηθικό κίνδυνο) και περιθωριακών νέων σε κατάλληλα ιδρύματα, σταθμούς ή άλλες αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες (Α. Τρωιάνου – Λουλά, 1995, σελ.411).

6. Πρόληψη σε άλλους τομείς

Ο π. Ιερόθεος Βλάχος αναφέρει πως “κανείς δεν μπορεί να αγνοήσει ότι ολόκληρη η εκκλησιαστική ζωή, οι ζωντανές ενορίες και τα παραδοσιακά μοναστήρια λειτουργούν ως γνήσιες και ζωντανές θεραπευτικές κοινότητες που ανταποκρίνονται και στα τρία επίπεδα πρόληψης” (πρωτογενής, δευτερογενής, τριτογενής) (1994, σελ.53).

Ειδικότερα, ο π. Αδαμάντιος Αυγουστίδης στη μελέτη του με τίτλο “εκκλησιαστική διακονία και προληπτική ψυχιατρική”, διακρίνει τέσσερις κατηγορίες δομών που λειτουργούν προληπτικά.

- Οι ομαδικές δραστηριότητες όπως κατηχητικά, σχολεία, κατασκηνώσεις, ενοριακές συντροφίες κ.α.

- Οι εκπαιδευτικές – συμβουλευτικές δραστηριότητες όπως οι σχολές γονέων, η συμβουλευτική γάμου κ.α.

- Οι προνοιακού τύπου δραστηριότητες όπως οι στέγες γερόντων, τα οικοτροφεία ή οι υποστηρικτικές δομές όπως οι σύλλογοι συμπαράστασης φυλακισμένων ή αποφυλακισμένων κ.α.

- Οι ατομικές διαπροσωπικές δραστηριότητες όπως η εξομολόγηση, η υποστηρικτική παρέμβαση σε περιπτώσεις όπως ο θάνατος, η αρρώστια κ.α. (ο.π.

σελ.53-54).

Σύμφωνα με νόμο του 1999, θεσπίστηκαν τα τοπικά συμβούλια πρόληψης της εγκληματικότητας (το ΣΠΕ), σκοπός των οποίων είναι η καταγραφή και μελέτη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο αλλά και ο σχεδιασμός και υλοποίηση πρωτοβουλιών κατάλληλων να προλάβουν ή να περιορίσουν ορισμένες μορφές εγκληματικότητας. Αυτό επιτυγχάνεται με τη σύσταση “στελεχών πρόληψης”, την εκπόνηση προγραμμάτων πρόληψης, τη δημιουργία κέντρων βοήθειας, αγωγής και πληροφόρησης κ.α. (Θ. Παπαθεοδώρου, 2001, σελ.12-17).

Όμως πρόληψη γίνεται και μέσα από την ομάδα των συνομηλίκων αφού λειτουργεί σαν πρότυπο για τον έφηβο. Οπότε η ενασχόληση ή όχι της ομάδας με παράνομες πράξεις (π.χ. χρήση ναρκωτικών) επηρεάζει άμεσα το άτομο (Άννα Ταλιασόρου, 1995, τεύχος 7, σελ.10-11).

Ουσιαστικά, πρόληψη μπορεί να γίνει σε όλους τους τομείς της ζωής του ανθρώπου. Στο επόμενο κεφάλαιο γίνεται εκτενέστερη αναφορά σε αυτό το θέμα.

Γ. Συμπεράσματα

Οι υπηρεσίες που αναφέρθηκαν σχετίζονται με τον ανήλικο παραβάτη και περιλαμβάνουν τους τομείς της καταστολής και της πρόληψης.

Προκύπτει η διαπίστωση ότι σε ό,τι αφορά στην καταστολή, πολλές είναι οι υπηρεσίες που εμπλέκονται με τον ανήλικο παραβάτη. Από τη στιγμή που ο έφηβος διαπράξει μία αξιόποινη πράξη (και συλληφθεί), έρχεται αντιμέτωπος αρχικά με την αστυνομία και μετά με τον εισαγγελέα και την υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων. Παραπέμπεται στο δικαστήριο ανηλίκων όπου εκεί του επιβάλλεται ποινή. Εφόσον το αδίκημα που διέπραξε είναι σοβαρό, οδηγείται σε σωφρονιστικό κατάστημα.

Στον τομέα της πρόληψης, φαίνεται πως η δράση των υπηρεσιών είναι περιορισμένη, τα προγράμματα λιγοστά και οι υπηρεσίες ελάχιστα έως καθόλου επανδρωμένες με το κατάλληλο επιστημονικό προσωπικό. Η πρόληψη στην Ελλάδα εφαρμόζεται ως επί το πλείστον από τους ανθρώπους εκείνους που είναι ευαισθητοποιημένοι αφού δεν αποτελεί το βασικό στόχο τω υπηρεσιών που αφορούν στον παραβάτη ανήλικο.

Ιδιαίτερα σημαντικό φαίνεται να είναι το έργο της εκκλησίας και των τοπικών συμβουλίων πρόληψης της εγκληματικότητας. Αποδεικνύεται έτσι, πως οι ιδιωτικές πρωτοβουλίες αντιλαμβάνονται περισσότερο την αξία της πρόληψης. Αυτό συμβαίνει ίσως επειδή στην Ελλάδα, δεν υπάρχει ένας φορέας που να ασχολείται με την πρόληψη της παραβατικής συμπεριφοράς αλλά πολλές υπηρεσίες με διαφορετικούς στόχους και δυνατότητες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σκοπός της εργασίας αυτής ήταν η μελέτη της παραβατικότητας των ανηλίκων, η καταγραφή της νομοθεσίας για τον ανήλικο παραβάτη σε σχέση με τις υπηρεσίες που του παρέχονται.

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τη μελέτη αυτή είναι τα παρακάτω:

- Όλοι οι τομείς της ανάπτυξης του εφήβου είναι ιδιαίτερα σημαντικοί αλλά φαίνεται πως ο ψυχοσυναισθηματικός και ο κοινωνικός (με έμφαση στην οικογένεια) έχουν ξεχωριστή σημασία και λειτουργούν περισσότερο καθοριστικά στη μετέπειτα ζωή ως ενήλικου.

- Οι πιο συνηθισμένοι τρόποι με τους οποίους ένας ανήλικος παραβαίνει το νόμο είναι η παράβαση του Κ.Ο.Κ. ενώ ακολουθούν οι κλοπές και η χρήση ναρκωτικών.

- Η σημαντικότερη αιτία της εμφάνισης παραβατικής συμπεριφοράς στους ανηλίκους είναι η ύπαρξη δυσλειτουργικού οικογενειακού περιβάλλοντος ενώ πολύ σημαντική είναι και η σχολική του επίδοση.

- Τα κύρια κοινά χαρακτηριστικά των ανηλίκων παραβατών είναι η ύπαρξη χαμηλού μορφωτικού επιπέδου (των ανηλίκων) και οι “δύσκολες” οικογενειακές συνθήκες (με την έννοια που αναφέρθηκαν στο αντίστοιχο κεφάλαιο).

- Οι Ελληνικές νομοθετικές ρυθμίσεις για τον ανήλικο παραβάτη δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες του, είναι πεπαλαιωμένες και αναχρονιστικές.

- Οι υπηρεσίες που σχετίζονται με τον ανήλικο παραβάτη δεν συνεργάζονται μεταξύ τους οπότε ο ανήλικος έρχεται αντιμέτωπος με υπηρεσίες που δρουν αποσπασματικά, γεγονός που είναι εις βάρος της ψυχικής ισορροπίας, της δυνατότητας για επανένταξη και σωφρονισμού του ανηλίκου.

- Τα σωφρονιστικά καταστήματα και τα ιδρύματα αγωγής δεν πληρούν τις προϋποθέσεις ώστε ο ανήλικος να αναπτυχθεί ομαλά σε όλους τους τομείς.

- Στον τομέα της πρόληψης, οι υπηρεσίες που παρέχονται είναι λιγοστές, αποσπασματικές και εξαρτώνται κυρίως από την εθελοντική συμμετοχή, την ιδιωτική

πρωτοβουλία και τη διάθεση ορισμένων εργαζομένων, αφού δεν υπάρχει σαφές νομοθετικό πλαίσιο που να ορίζει συγκεκριμένες δράσεις και αρμοδιότητες των υπηρεσιών στον τομέα αυτό.

Σημαντικός είναι ο παράγοντας της ψυχολογικής ωριμότητας στους ανήλικους, τους εκπαιδευτικούς, τους γονείς και στους εργαζόμενους στις υπηρεσίες που αναφέρθηκαν.

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Α) Σε Τοπικό επίπεδο

- Να λειτουργήσουν σχολές με εξειδικευμένο προσωπικό που να απευθύνονται σε νέα ζευγάρια, διότι έχει διαπιστωθεί πως η διαμόρφωση της προσωπικότητας και των διαφόρων στοιχείων του χαρακτήρα ξεκινούν να αναπτύσσονται κατά τη διάρκεια της προγεννητικής περιόδου. Βαθύτερος στόχος της πρότασης αυτής είναι η διαμόρφωση ώριμων προσωπικοτήτων με καλή ψυχική υγεία δεδομένου ότι η ψυχολογικά ώριμοι γονείς διευκολύνουν την ψυχολογική ωρίμανση των παιδιών τους (σύμφωνα με τη θεωρία της ψυχολογικής ωριμότητας της Α. Τζόνσον).

- Να λειτουργήσουν σχολές γονέων ώστε να δίνεται η δυνατότητα στους γονείς να ενημερώνονται και να ευαισθητοποιούνται σε θέματα που αφορούν στα στάδια ανάπτυξης του παιδιού και ιδιαίτερα στο στάδιο της εφηβείας.

- Να λειτουργήσουν εξειδικευμένες υπηρεσίες που να δρουν υποστηρικτικά και συμβουλευτικά στους γονείς των παραβατικών ανηλίκων με στόχο να προλαμβάνονται οι πιθανότητες υποτροπής τους, δίνοντας έτσι έμφαση στην ψυχική υγεία των ανηλίκων παραβατών

- Να εφαρμοστούν στα σχολεία όλων των βαθμίδων, με έναρξη τα νηπιαγωγεία προγράμματα πρόληψης από οργανωμένους φορείς που να απευθύνονται στους μαθητές.

- Να πραγματοποιούνται σε συνεχή βάση σεμινάρια για εκπαιδευτικούς με αντικείμενο την ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης και της αυτοπεποίθησης των μαθητών, την ψυχολογία, τις μαθησιακές δυσκολίες κ.α.

Β) Σε Εθνικό επίπεδο

- Να προσληφθούν σε όλους τους τομείς της εκπαίδευσης, στα αστυνομικά τμήματα και γενικά σε όλες τις υπηρεσίες που αναφέρθηκαν στη μελέτη, εξειδικευμένοι επαγγελματίες (διεπιστημονική συνεργασία) τόσοι όσοι χρειάζονται ώστε να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο της παραβατικότητας επαρκώς.

- Να τροποποιηθούν τα ανεπίκαιρα και αναχρονιστικά μέτρα του υπάρχοντος νομοθετικού πλαισίου που σχετίζονται με τον ανήλικο παραβάτη και να εφαρμοστούν καινούργια (για την Ελλάδα) όπως το “πρόγραμμα επανορθωτικής δικαιοσύνης” (Δρίτσας, 2003, σελ.7-18) που περιλαμβάνει την εθελοντική προσφορά του ανήλικου στην κοινότητα, την προσφορά υπηρεσιών του ανήλικου προς άτομα με ειδικές ανάγκες, η προσωπική συγγνώμη στο θύμα κ.α.

- Να εξαπλωθεί ο θεσμός των διαπολιτισμικών σχολείων και να λειτουργήσουν πιο οργανωμένα τα κέντρα υποδοχής μεταναστών.

- Να βελτιωθούν οι συνθήκες κράτησης των ανηλίκων στα ιδρύματα αγωγής και τα σωφρονιστικά καταστήματα, να εφαρμοστούν εκπαιδευτικά προγράμματα, να επανδρωθούν με το κατάλληλο επιστημονικό προσωπικό και να λειτουργήσουν αποτελεσματικά προγράμματα επανένταξης ώστε να αποφευχθούν η υποτροπή και ο στιγματισμός του ανήλικου παραβάτη.

- Να συσταθεί διυπουργική επιτροπή με συμμετοχή των υπουργείων Δικαιοσύνης, Δημόσιας τάξης, Παιδείας και Υγείας και πρόνοιας η οποία να επιληφθεί την εφαρμογή των παραπάνω μέτρων.

- Να συμμετέχουν ενεργά οι μαθητές στη λήψη αποφάσεων για θέματα του σχολείου.

- Να συνεργαστούν οι φορείς της τοπικής κοινωνίας.

Γ) Σε Διεθνιστικό επίπεδο

- Να συσταθεί επιτροπή που να ενημερώνεται για τα προγράμματα που εφαρμόζονται σε άλλες χώρες, να συμμετέχει σε παγκόσμια συνέδρια κ.α.

- Να υπάρξει μέσα από συμβάσεις χωρών, ελεγχόμενη εισροή μεταναστών.

- Να αυξηθούν τα κονδύλια που αναλογούν στην Ελλάδα από την Ευρωπαϊκή Ένωση προκειμένου να απορροφηθούν στην υλοποίηση προγραμμάτων τέτοιων που να δημιουργούν τις προϋποθέσεις ώστε να περιοριστεί η παραβατικότητα των ανηλίκων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η' ΑΝΗΛΙΚΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΑΙ

Άρθρον 121

Όρισμοί

1. Άνήλικοι υπό τήν έννοιαν του παρόντος κεφαλαίου θεωροῦνται οί άγοντες ήλικίαν από του 7ου μέχρι του 17ου έτους συμπληρωμένου. Έκ τούτων οί μέχρι του 12ου έτους συμπληρωμένου καλοῦνται παίδες, οί δέ λοιποί έφηβοι.

2. Οί άνήλικοι υποβάλλονται εις αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα ή εις ποινικόν σωφρονισμόν κατά τάς διατάξεις τών έπομένων άρθρων.

Άρθρον 122

Άναμορφωτικά μέτρα

1. Άναμορφωτικά μέτρα είναι: α) ή επίπληξις του άνηλικού· β) ή θέσις του άνηλικού υπό τήν υπεύθυνον επιμέλειαν τών γονέων, επιτρόπων ή κηδεμόνων αυτού· γ) ή θέσις του άνηλικού υπό τήν επιμέλειαν προστατευκών εταιριών ή ιδρυμάτων άνηλικών ή ειδικών επιμελητών άνηλικών· δ) ή τοποθέτησις του άνηλικού εις κατάλληλον κρατικόν, δημοκόν, κοινοτικόν ή και ιδιωτικόν κατάστημα άγωγής.

2. Εις πάσαν περίπτωση δύναται ώς πρόσθετον αναμορφωτικόν μέτρον νά επιβληθώσι και πρόσθετοι υποχρεώσεις, άφορώσαι εις τόν τρόπον του βίου του άνηλικού ή τήν διαπαιδαγώγησιν αυτού.

Άρθρον 123

Θεραπευτικά μέτρα

1. Έάν ή κατάστασις του άνηλικού άπαιτή ιδιαίτεραν μεταχείρισιν, ίδια εάν ουτος πάσχη από ψυχικήν νόσον ή άλλην νοσηράν διατάραξιν τών πνευμακών λειτουργιών, ή είναι τυφλός, κωφάλαλος, έπιληπτικός, ή έκδοτος εις τό ποτόν, ή εμφανίζη άνώμαλον καθυστέρησιν τής πνευματικής και ήθικής αναπτύξεώς του, τό δικαστήριον διατάσσει τήν παραπομπήν του εις θεραπευτικόν ή έτερον κατάλληλον κατάστημα.

2. Τά θεραπευτικά μέτρα διατάσσονται μετά προηγουμένην γνωμοδότησιν ειδικού ιατροῦ.

Άρθρον 124

Μεταβολή ή άρσις μέτρων

1. Τό δικάσαν δικαστήριον δύναται κατά πάντα χρόνον νά άντικαταστήση τά ληφθέντα αναμορφωτικά μέτρα δι' έτέρων, εάν κρίνη τούτο άναγκαϊόν, αίρει δέ ταῦτα, εάν ήδη έξεπλήρωσαν τόν σκοπόν των.

2. Τό αυτό δύναται νά πράξη και ώς πρός τά θεραπευτικά μέτρα, μετά προηγουμένην γνωμοδότησιν ειδικού ιατροῦ.

3. Η διάταξις τής § 2 του άρθρου 4 έχει και ένταῦθα έφαρμογήν.

Άρθρον 125
Διάρκεια μέτρων

Τά υπό τοῦ δικαστηρίου διαταχθέντα αναμορφωτικά ἢ θεραπευτικά μέτρα παύουσι αὐτοδικαίως ἄμα τῇ συμπληρώσει τοῦ 21ου ἔτους τῆς ἡλικίας.

Άρθρον 126
Ἀνήλικοι ποινικῶς ἀνεύθυνοι

1. Ἡ παρά παιδός τελεσθεῖσα ἀξιοποινος πράξις δέν καταλογίζεται εἰς αὐτόν, ἐφαρμοζομένων μόνον ἀναμορφωτικῶν ἢ θεραπευτικῶν μέτρων.

2. Ἐφηβος, τελέσας ἀξιοποινον πράξιν, ὑποβάλλεται εἰς ἀναμορφωτικά ἢ θεραπευτικά μέτρα, εἴαν δέν συντρέχη περίπτωσις ὑποβολῆς αὐτοῦ εἰς ποινικόν σωφρονισμόν κατά τὰς διατάξεις τοῦ ἐπομένου ἄρθρου.

Άρθρον 127
Ἀνήλικοι ποινικῶς ὑπεύθυνοι

1. Ἐάν τό δικαστήριον ἐκ τῆς ἐρεύνης τῶν περιστάσεων, ὑφ' ἧς ἐτελέσθη ἡ πράξις, καί τῆς ὅλης προσωπικότητος τοῦ πράξαντος κρίνη, ὅτι διά τήν συγκράτησιν τοῦ ἐφήβου, ἀπό τῆς τελέσεως νέων ἀξιοποιῶν πράξεων εἶναι ἀναγκαῖος ὁ ποινικός σωφρονισμός αὐτοῦ, καταδικάζει τοῦτον εἰς περιορισμόν ἐντός σωφρονιστικοῦ καταστήματος.

2. Ἐν τῇ ἀποφάσει τοῦ δικαστηρίου ὀρίζεται ὁ τε ἐλάχιστος καί ὁ μέγιστος ὄρος τῆς παραμονῆς τοῦ ἐφήβου ἐν τῷ καταστήματι, ἐντός τῶν ὑπό τοῦ ἄρθρου 54. καθοριζομένων ὀρίων.

3. Περὶ τῆς ἀπολύσεως τοῦ καταδικασθέντος ἐκ τοῦ σωφρονιστικοῦ καταστήματος μετὰ τήν λήξιν τοῦ ἐν τῇ ἀποφάσει καθοριζομένου ἐλαχίστου ὄρου καί πρό τῆς λήξεως τοῦ ἀνωτάτου, ἀποφαίνεται τό δικαστήριον, αἰτῆσει τῆς διευθύνσεως τοῦ καταστήματος ἢ αἰτήσει τοῦ εἰσαγγελέως ἀκουομένης πάντοτε καί τῆς γνώμης τῆς διευθύνσεως τοῦ καταστήματος.

Άρθρον 128
Παιίσματα ἀνηλίκων

Ἐάν ἡ ὑπό τοῦ ἀνηλίκου τελεσθεῖσα πράξις συνιστᾷ παιίσμα, ἐφαρμόζονται μόνον τὰ ἐν ἄρθρῳ 122 ἀναμορφωτικά μέτρα, πλὴν τῆς τοποθετήσεως τοῦ ἀνηλίκου εἰς κατάλληλον κατάστημα ἀγωγῆς.

Άρθρον 129
Ἐπό ὄρον ἀπόλυσις

1. Τό δικαστήριον δύναται, ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς διευθύνσεως τοῦ καταστήματος ἢ τοῦ εἰσαγγελέως, νά ἀπολύη ὑπό ὄρον ἐπὶ σκοπῷ δοκιμασίας τόν καταδικασθέντα πρό τῆς λήξεως τοῦ διά τῆς ἀποφάσεως καθορισθέντος ἐλαχίστου ὄρου, πάντως ὁμως μετὰ διαμονήν ἐν τῷ καταστήματι τοῦλάχιστον ἕξ μηνῶν, εἴαν δέ ἐπεβλήθη περιορισμός τριῶν ἐτῶν καί ἄνω, μετὰ διαμονήν τοῦλάχιστον ἐνός ἐτῶς.

2. Ἐν τῇ ἀποφύσει περὶ τῆς ὑπὸ ὄρον ἀπολύσεως ὀρίζεται ὁ χρόνος τῆς δοκιμασίας· ὅστις δὲν δύναται νὰ εἶναι οὔτε κατώτερος τῶν δύο, οὔτε ἀνώτερος τῶν πέντε ἐτῶν.

3. Κατὰ τοῦ καταδικασθέντος δύναται κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χρόνου τῆς δοκιμασίας νὰ ἐπιβληθῶσιν αἱ κατὰ τὸ ἄρθρον 122 & 2 ὑποχρεώσεις.

4. Ἐάν ὁ ἀπολυθεὶς κατὰ τὸν χρόνον τῆς δοκιμασίας φέρηται κακῶς, τὸ δικαστήριον δύναται ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς διευθύνσεως τοῦ καταστήματος, τοῦ εἰσαγγελέως ἢ τῶν ἐκόντων ἐκ τοῦ νόμου τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ἀνηλίκου, νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν ὑπὸ ὄρον ἀπόλυσιν ἢ νὰ παρατείνῃ τὸν χρόνον τῆς δοκιμασίας μέχρι πέντε ἐτῶν, ἐάν οὗτος εἶχεν ὀρισθῆ βραχυτέρας διαρκείας. Ἐν περιπτώσει ἀνακλήσεως ὁ διανυθεὶς χρόνος ἐν ἐλευθερίᾳ ἐκτὸς τοῦ καταστήματος δὲν ὑπολογίζεται ἐν τῇ διαρκείᾳ τῆς ποινῆς.

5. Ἐάν ἀπὸ τῆς ἀπολύσεως παρέλθῃ ὁ ἐν τῇ ἀποφάσει καθορισθεὶς χρόνος δοκιμασίας χωρὶς νὰ ἐπέλθῃ ἀνάκλησις, ἡ ποινή θεωρεῖται ὡς ἀποπθεῖσα.

6. Ἀρμόδιον, ὅπως ἀποφασίζῃ τὴν κατὰ τὴν & 3 τοῦ ἄρθρου 127 ἀπόλυσιν τοῦ καταδικασθέντος, εἶναι τὸ παρά πλημμελειοδίκαις τριμελὲς δικαστήριον ἀνηλίκων τοῦ τόπου ἐκτίσεως τοῦ περιορισμοῦ.

Ἄρθρον 130

Ἄνηλικοι δικαζόμενοι μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 17ου ἔτους

1. Ὄταν ἀνηλίκος, ἄγων κατὰ τὸν χρόνον τῆς τελέσεως τῆς πράξεως τὴν ἐφηβικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν, εἰσάγηται εἰς δίκην μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 17ου ἔτους, τὸ δικαστήριον ἐάν κρίνῃ ὅτι ἀναγκαῖος μὲν εἶναι ὁ ποινκὸς σωφρονισμὸς τοῦ ἀνηλίκου, ὅτι ὁμως ὁ περιορισμὸς ἐντὸς σωφρονιστικοῦ καταστήματος δὲν εἶναι ἤδη σκόπιμος, δύναται νὰ καταγνώσῃ ἀντὶ τούτου τὴν διὰ τὴν τελεσθεῖσαν πράξιν ἀπειλουμένην ποινὴν, ἡλαττωμένην κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 83.

2. Αἱ κατὰ τὰ ἄνω καταγνωσθεῖσαι ποιναὶ κατὰ τῆς ἐλευθερίας ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει συνεπάγονται τὴν ἀποστέρησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἢ τὴν εἰς κατάστημα ἐργασίας παραπομπήν.

3. Κατὰ γενικὸν κανόνα οἱ κατάδικοι οὗτοι κρατοῦνται κεχωρισμένως ἀπὸ ἄλλους καταδίκους ἐνηλίκους.

Ἄρθρον 131

Ἐναρξίς ἐκτελέσεως τῆς ἀποφάσεως μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 17ου ἔτους

1. Ἐάν ὁ καταδικασθεὶς εἰς περιορισμὸν ἐντὸς σωφρονιστικοῦ καταστήματος συνεπλήρωσε τὸ 17ον ἔτος τῆς ἡλικίας του πρὶν ἢ ἀρχίσῃ ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἀποφάσεως, τὸ δικάσαν δικαστήριον δύναται, ἐάν κρίνῃ ὅτι ὁ περιορισμὸς ἐντὸς σωφρονιστικοῦ καταστήματος δὲν εἶναι ἴδιος σκόπιμος, νὰ ἀνακαταστήσῃ τοῦτον διὰ τῆς κατὰ τὸ προηγούμενον ἄρθρον ποινῆς.

2. Ἐάν ὁ καταδικασθεὶς συνεπλήρωσε τὸ 21ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἡ κατὰ τὴν παράγραφον 1 ἀνακατάστασις τοῦ περιορισμοῦ εἶναι ὑποχρεωτική.

3. Αἱ παράγραφοι 2 καὶ 3 τοῦ προηγούμενου ἄρθρου ἰσχύουσιν καὶ ἐν ταῖς περιπτώσεσι τοῦ παρόντος ἄρθρου.

Άρθρον 132

Συρροή

1. Εάν ο κρατούμενος εν τῷ σωφρονιστικῷ καταστήματι διαπράξη ἀξιόποιον πρᾶξιν πρό τῆς συμπληρώσεως τοῦ 17ου ἔτους τῆς ἡλικίας του ἢ συντρέξη ἕτερα πρὸς περίπτωσις συρροῆς κατ' ἄρθρον 97, τὸ δικαστήριον ἐπαυξάνει τὸν ἐν τῇ προηγηθείσῃ ἀποφάσει αὐτοῦ καθορισθέντα ἐλάχιστον καὶ μέγιστον ὄρον παραμονῆς τοῦ ἀνηλίκου ἐν τῷ καταστήματι.

2. Εάν ο κρατούμενος ἐν τῷ σωφρονιστικῷ καταστήματι διαπράξη ἀξιόποιον πρᾶξιν μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 17ου ἔτους τῆς ἡλικίας του: α) Εάν μὲν ἢ διὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην προσδιορισθεῖσα ποινὴ εἶναι πρόσκαιρος καθείρξις το δικαστήριον καταγιγνώσκει συνολικὴν ποινὴν καθείρξεως ἐπιυξημένην. Ἡ ἐπαύξις τῆς καθείρξεως δὲν δύναται νὰ εἶναι κατωτέρα τοῦ ἡμίσεως τοῦ ἐν τῇ ἀποφάσει τοῦ δικαστηρίου καθωρισμένου κατωτάτου ὄρου τοῦ περιορισμοῦ ἐν σωφρονιστικῷ καταστήματι, ἐφαρμοζομένων κατὰ τὰ λοιπὰ τῶν διατάξεων τοῦ ἄρθρ. 94 & 1. β) Εάν ἢ διὰ τὴν νέαν πρᾶξιν καταγνωσθεῖσα ποινὴ εἶναι ἡπιωτέρα τῆς πρόσκαιρου καθείρξεως, τὸ δικαστήριον ἐπαυξάνει τὸν ἐν τῇ προηγηθείσῃ ἀποφάσει καθορισθέντα ἐλάχιστον καὶ μέγιστον ὄρον τοῦ περιορισμοῦ ἐν σωφρονιστικῷ καταστήματι, οὐκ ὁμῶς πέρα τοῦ ἐν ἄρθρῳ 54 ὀριζομένου ἀνωτάτου ὀρίου περιορισμοῦ.

Άρθρον 133

Ἐγκληματῖαι μετεφηβικῆς ἡλικίας

Εάν τις ἔχη κατὰ τὸν χρόνον τελέσεως τῆς πράξεως συμπληρωμένον τὸ 17ον ἀλλ' οὐκ καὶ τὸ 21ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, τὸ δικαστήριον δύναται νὰ καταγνώσῃ ποινὴν ἡλατωμένην (ἄρθρον 83). Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔχουσιν ἐφαρμογὴν καὶ ἐν προκειμένῳ αἱ διατάξεις τῶν παραγράφων 2 καὶ 3 τοῦ ἄρθρου 130.

**ΑΤΟΜΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΤΟΥ ΑΝΗΛΙΚΟΥ
(ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ)**

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ
ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΑΝΗΛΙΚΩΝ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟ

Αριθμ.

Δικάσιμη

ΑΤΟΜΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΑΝΗΛΙΚΟΥ

I. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΑΥΤΟΤΗΤΟΣ

Όνοματεπώνυμο Όνομα πατέρα

Ψευδώνυμο ή παρώνυμο

Ήμερομηνία γεννήσεως Τόπος γεννήσεως

Θρησκεία Εθνικότητα Επάγγελμα (ιδιότητα)

Διεύθυνση: Πόλη οδός αριθμ.

Αστυν. Τμήμα Συνοικία

II. ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

Πράξη για την οποία κατηγορείται (χαρακτηρισμός)

Χρόνος και τόπος τέλεσης της πράξης

Ύπαρξη συνενόχων

Δέχεται ότι τέλεσε την πράξη

Περιγραφή της πράξης από τον ίδιο

II. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Στοιχεία για τα μέλη της οικογένειας του ανήλικου

Όνομα Ηλικία Μόρφωση Επάγγελμα Αποδοχές Διεύθυνση

Πατέρας
Πατριός
Μητέρα
Μητριά
Κηδεμόνας
Αδελφοί

Γάμος γονέων: από συνοικέσιο - από αίσθημα - με εξαναγκασμό

Συμβίωση γονέων: νόμιμη - αρμονική - όχι αρμονική - διάσταση-διάζευξη

Μέλη που συμβιούν με τον ανήλικο

ΗΘΙΚΟ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ:

ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ - ΠΩΣ ΑΝΑΤΡΑΦΗΚΕ Ο ΑΝΗΛΙΚΟΣ:

ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ:

Σωματική υγεία:

Ψυχοδιανοητική υγεία:

Χαρακτήρας:

:

ΕΚΤΑΚΤΑ ΣΟΒΑΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Θάνατοι, διάσταση γονέων, πτώχευση, καταστροφές, ανεργία κ.λπ:

IV. ΚΑΤΟΙΚΙΑ

Είδος κατοικίας (περιγραφή της, αριθμός δωματίων κ.λπ.):

Ιδιόκτητη - με ενοίκιο (ποσό ενοικίου) - κατά παράκληση:

Άτομα κατά δωμάτιο:

Άτομα κατά κλίνη (ιδιαίτερα για τον ανήλικο):

Κατάσταση του εσωτερικού της κατοικίας (τάξη, καθαριότητα, επίπλωση):

Υγιεινή κατάσταση της κατοικίας:

V. ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΝΗΛΙΚΟΥ

ΑΤΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΑΝΗΛΙΚΟΥ:

Νόμιμο, εξώγαμο, υιοθετημένο κ.λπ.:

Περίοδος κυοφορίας, γέννηση και στάση των γονιών απέναντι στο νήπιο:

Εμφάνιση ήβης και επίδρασή της στον ανήλικο. Σχέση με το άλλο φύλο κ.λπ.

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΗ

Σώμα: ύψος....., βάρος.....

Κορμός (ασυμμετρίες, τριχωτός):

Άνω και κάτω άκρα (ολικό, μήκος, ασυμμετρία):

Οργανικές μειονετικότητες (μυωπία, βαρηκοΐα, ραχίτιδα, ατροφία, αριστεροχειρία, στραβισμός, τραυλισμός κ.λπ.):

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, στίγματα εκφυλιστικά, διασιτίξεις:

Μορφολογικός τύπος (αθλητικός ή λεπτόσωμος ή πυκνικός ή δυσπλαστικός):

ΙΑΤΡΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΗ

Νοσήματα (λοιμώδη και μη, σπασμοί, γαγγλιακές διηθήσεις, επιληψία, μηνιγγίτιδα, τύφος):

Πλευρίτιδα, φυματίωση, αφροδίσια νοσήματα, τραυματισμοί, άλλα σοβαρά νοσήματα:

Όραση:

Αλκοολισμός, χρήση νικοτίνης ή άλλων τοξικών ουσιών:

Γενετήσιο ένστικτο (αυνανισμός, γενετήσιες σχέσεις, διαστροφές):

(Ειδικά για κορίτσια) Παρθενικός υμένας, μηνιαία ρύση, τοκετοί, αποβολές, εκτρώσεις:

Πόρισμα ιατρικής εξέτασης:

ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΗ:

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΑΝΗΛΙΚΟΥ

Εξέλιξη ανηλίκου κατά τη νηπιακή ηλικία (φυσιολογική ή μη ανάπτυξη κ.λπ.):

Συμπεριφορά προς την οικογένεια:

Συμπεριφορά έξω από την οικογένεια (σχολείο, εργασία, συνοικία):
Κακές έξεις (χρήση οινοπνευματωδών, καπνού κ.λπ.):
Συναναστροφές (σχέσεις με συμμαθητές και φίλους γενικά):
Ιδιαίτερες κλίσεις ή ασχολίες κατά τις ελεύθερες ώρες:
Ενδιαφέροντα του ανηλίκου (είδος ψυχαγωγίας, αναγνώσματα, αθλητισμός, κινηματογράφος):
Θρησκευτικό συναίσθημα:
Χαρακτήρας (κοινωνικός, εργατικός, φιλότιμος, ευέξαπτος, εγωιστής, φιλόδοξος, επιπόλαιος, ευφάνταστος κ.λπ.):

VI. ΒΑΘΜΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ

Τάξη και σχολείο (ημερήσιο ή νυχτερινό, δημόσιο ή ιδιωτικό):
Φοίτηση στο σχολείο (τακτική ή όχι, επιτυχής ή όχι και γιατί):
Σε ποια ηλικία άρχισε η στοιχειώδης εκπαίδευση και σε ποια τελείωσε:
Επίδοση κατά τη σχολική περίοδο:

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΜΟΡΦΩΣΗ

Φοίτηση σε τεχνική σχολή:
Πρακτικές τεχνικές γνώσεις:
Επαγγελματική επίδοση:
Αλλαγή θέσεων ή επαγγελμάτων (σημειώστε και το χρόνο κατά τον οποίο εργάστηκε για πρώτη φορά ο ανήλικος):

ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΝΗΛΙΚΟΥ

Απολαβές από εργασία (πώς τις διαθέτει):
Άλλα περιουσιακά στοιχεία (ιδιοκτησία, κληρονομικά δικαιώματα, εισοδήματα, σύνταξη, οφειλές κ.λπ.):

VII. ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΑΝΤΙΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΕ ΑΝΑΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ

Ημερομηνία εισαγωγής και αιτία:
Ποιος ζήτησε την εισαγωγή του:
Ημερομηνία εξόδου του ανηλίκου και αποκατάστασής του (να σημειωθεί

αν αποδόθηκε στους γονείς του και αν αποκαταστάθηκε επαγγελματικά με δοκιμαστική άδεια ή οριστική απόλυση):
Συμπεριφορά ανηλίκου μετά την έξοδό του από το αναμορφωτικό κατάστημα:

ΑΛΛΟ ΑΝΑΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ ΠΟΥ ΙΣΩΣ ΛΗΦΘΗΚΕ:

ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ Ή ΑΛΛΗ ΚΑΤΑΔΙΚΗ

Ποιος ο χρόνος παραμονής του ανηλίκου σε σωφρονιστικό κατάστημα και ποια η μετασωφρονιστική του συμπεριφορά:

VIII. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ:

IX. ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΟΥ ΠΡΟΕΚΥΨΑΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ:

X. ΑΠΟΦΑΣΗ

Ποιο μέτρο επιβλήθηκε:

Μεταβολή ή άρση του μέτρου:

XI. ΕΞΕΛΙΞΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Πίνακας 9

Μερικά από τα προβλήματα που οι νεαροί έφηβοι τα βρσκουν εύκολα ή δύσκολα να τα συζητήσουν με τους γονείς τους, σε σειρά δυσκολίας:

Προβλήματα με τη μητέρα	Προβλήματα με τον πατέρα
<p>Θέμα</p> <p>σεξ θωπειες</p> <p>μεγάλη δυσκολία</p> <p>ξενύχτια κακή συμπεριφορά</p>	<p>Θέμα</p> <p>σεξ θωπειες</p> <p>μεγάλη δυσκολία</p> <p>φλερτάρισμα γάμος</p>
<p>φλερτάρισμα ποτό γάμος αρραβώνας κάπνισμα χρήση αυτοκινήτου υγιεινές συνήθειες προγράμματα των γονέων φίλοι του άλλου φύλου φίλοι του ίδιου φύλου δοξασίες (πίστεις) μοναξιά κοινωνική συμπεριφορά</p> <p>μέση δυσκολία</p>	<p>ξενύχτια υγιεινές συνήθειες κακή συμπεριφορά αρραβώνας ασθένειες ποτό δοξασίες (πίστεις) προγράμματα των γονέων κάπνισμα περιποίηση φίλων φίλοι του άλλου φύλου μοναξιά χρήση αυτοκινήτου</p> <p>μέση δυσκολία</p>
<p>χατζιλίκι ασθένειες τα οικονομικά της οικογένειας τα ενδύματα και η φροντίδα τους φροντίδα της περιουσίας συνήθειες φαγητού φόβοι αποτυχίες ή ήττες περιποίηση φίλων η εκπαίδευση του εφήβου είδη διασκέδασων</p> <p>μέση δυσκολία</p>	<p>τα ενδύματα και η φροντίδα τους κοινωνική συμπεριφορά καταμερισμός εργασίας χατζιλίκι φίλοι του ίδιου φύλου τρόπος ενδυμασίας φόβοι τα οικονομικά της οικογένειας είδη διασκέδασων τροφή αποτυχίες ή ήττες</p> <p>μικρή δυσκολία</p>
<p>έξοδα αυτοκινήτου καταμερισμός εργασίας τροφή πολιτικά και κοινωνικά θέματα τρόπος ενδυμασίας συγγενείς επαγγελματική αποκατάσταση δουλειές, θερινή εργασία</p> <p>μικρή δυσκολία</p>	<p>η εκπαίδευση του εφήβου συγγενείς φροντίδα της περιουσίας επαγγελματική αποκατάσταση δουλειές, θερινή εργασία συνήθειες φαγητού έξοδα αυτοκινήτου πολιτικά και κοινωνικά θέματα</p>

Μανος Κ. 2000, 6499.

(40, 396)

Πίνακας Βδ: Σωματική και Ψυχική Υγεία - Εγκληματικότητα γονέων και αδελφών του ανηλίκου

Χαρακτηριστικά	Πατέρας	Μητέρα	Αδέλφια
(α) Γενικά Κακή Υγεία	2, 6, 17	3, 6, 15, 17	
(β) Σωματική Αναπηρία	1, 8, 10	4, 8	1, 1
(γ) Σύφιλη		4	
(δ) Επιληψία	8		
(ε) Νοητική Καθυστέρηση		5	
(στ) Διαταραχές Προσωπ. (χωρίς διάγνωση)	12		
(ζ) Πορνεία		4	4
(η) Τοξικομανία	6, 16		
(θ) Εμπόριο Ναρκωτικών	12		
(ι) Διάφορα Αδικήματα	8		5
(κ) Αντικοινωνική Συμπερ.			1, 12, 16, 20
Είναι στη φυλακή	8, 12, 16		5
Έχει επιβληθεί Αναμορφω- τικό μέτρο			1, 12, 16, 20

— Οι αριθμοί αντιστοιχούν πάντα στους αύξοντες αριθμούς των ανηλίκων όπου εμφανίζεται ο ίδιος αριθμός πολλές φορές, αυτό σημαίνει ότι ένα άτομο συγκεντρώνει πολλά χαρακτηριστικά ή ότι το ίδιο χαρακτηριστικό συναντιέται σε περισσότερα από ένα μέλη της οικογένειας.

— Ο αριθμός διαγραμμένος σημαίνει ότι το άτομο αυτό είχε πεθάνει, την εποχή που συγκεντρώσαμε τα στοιχεία.

Μηεξε λ. 1985, 6ελ 54.

Πίνακας 23
Κατάλογος χαρακτηριστικών

- | Αρεστοί στην ομάδα | Μη αρεστοί |
|--|--|
| A. Εμφάνιση και τρόποι | A. Εμφάνιση και τρόποι |
| 1. Έχει καλή εμφάνιση | 1. Δεν έχει καλή εμφάνιση |
| 2. Είναι κομψός και καθαρός | 2. Είναι βρώμικος |
| 3. Φοράει κατάλληλα ενδύματα | 3. Ντύνεται ακατάλληλα |
| 4. Έχει καλούς τρόπους | 4. Έχει σωματικά ελαττώματα |
| B. Δημοφιλής τύπος αρχηγού | B. Υποχωρητική συμπεριφορά |
| 5. Έχει πολλές σχέσεις | 5. Είναι νωθρός |
| 6. Είναι δραστήριος ενεργητικός, ενθουσιάζει | 6. Είναι πολύ μελετηρός |
| 7. Είναι ήδη αρχηγός | 7. Είναι πολύ αγαθός |
| 8. Είναι καλός ομιλητής | 8. Είναι δειλός, ντροπαλός, ταραγμένος |
| 9. Αναλαμβάνει πολλές δραστηριότητες | 9. Πολύ εξαρτώμενος απ' τους άλλους |
| 10. Είναι καλός στον αθλητισμό | 10. Φτωχός στον αθλητισμό |
| 11. Αναλαμβάνει πρωτοβουλία | 11. Δεν έχει ενδιαφέρον για δραστηριότητες |
| Γ. Δημοφιλής κοινωνικός τύπος | Γ. Ανταποδοτική συμπεριφορά |
| 12. Είναι ευγενής και φιλικός | 12. Είναι μνησικακός, κρατάει μίσος |
| 13. Είναι συνεργατικός, συμπαθητικός | 13. Είναι φιλόνεικος |
| 14. Δεν είναι εγωιστής | 14. Είναι επιθετικός |
| 15. Είναι ευχάριστος | 15. Είναι αγροίκος |
| 16. Είναι καλοδιάθετος | 16. Είναι θορυβώδης |
| 17. Είναι υπεύθυνος | 17. Είναι καυχηματίας |
| 18. Είναι πιστός (νομοταγής) | 18. Σνομπάρει |
| 19. Είναι έμπιστος | 19. Είναι ανώριμος |
| 20. Έχει μεγάλες (έξυπνες) ιδέες | 20. Το παίρνει επάνω του |
| 21. Έχει αίσθηση χιούμορ | 21. Είναι ισχυρογνώμονας |
| 22. Είναι ώριμος | 22. Δεν του έχεις εμπιστοσύνη |
| 23. Κάνει καλή παρέα | 23. Έχει ανεπαρκείς κοιν. δεξιότητες |
| 24. Έχει επαρκείς κοιν. δεξιότητες | 24. Είναι θηλυπρεπής |
| Δ. Διάφορα | Δ. Διάφορα |
| 25. Είναι έξυπνος | 25. Είναι παράξενος |
| 26. Παιρνει καλούς βαθμούς | 26. Είναι τεμπέλης |
| 27. Έχει καλή υπόληψη | 27. Είναι ανόητος |
| 28. Είναι καλός στα σπορ | 28. Φτωχός στα σπορ |

Μανος Κ. 2000 βελ 215 .

(17, 354)

Πίνακας 27

Τι αρέσει και τι δεν αρέσει στους μαθητές στο σχολείο
(σε εκατοστιαίες μονάδες)

	Μου αρέσει πολύ	Δεν μου αρέσει καθόλου	Μου αρέσει πολύ	Δεν μου αρέσει καθόλου
τάξη	I-VI	I-VI	VII-XII	VII-XII
ηλικία	6-12	6-12	12-18	12-18
αριθμός μαθητών	996	996	602	602
Παιχνίδια, σπόρ, γυμναστ. κλπ.	5,1	5,4	31,9	2,8
Ακαδημαϊκά μαθήματα ⁵⁷	81,4	42,7	52,8	46,2
Τέχνες	11,5	4,8	10,5	3,2
Πρόσωπα:	4,0	4,6	5,3	15,1
-Μαθητές	1,0	4,1	4,0	7,0
-Εκπαιδευτικοί	3,1	0,2	0,7	8,0
-Άλλα πρόσωπα	0	0,2	0,7	0,8

Μίανος Κ. 2000

244

(41, 329)

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1.

Αρμόδια όργανα για τη μεταχείριση ανηλίκων παραβατών και το έτος ποινικής ενηλικότητας σε επιλεγμένα ευρωπαϊκά κράτη.*

Κράτη	Αρμόδιο όργανο ως την ενηλικότητα		Έτος πλήρους ποινικής ευθύνης
Αυστρία	Δικαστήριο	Ανηλίκων	18
Βέλγιο	»	»	18
Γαλλία	»	»	18
Δ. Γερμανία	»	»	18
Ελλάδα	»	»	17
Ηνωμένο Βασίλειο	»	»	17 (και 16 για Σκωτία)
Ισπανία	»	»	16
Ιταλία	»	»	18
Κύπρος	»	»	15
Ολλανδία	»	»	18
Τουρκία	»	»	18 (15)
Νορβηγία	Επιτροπή Κοιν. Πρόνοιας		14
Σουηδία	»	»	15 (18)

* Ο Πίνακας καταρτίστηκε με βάση στοιχεία από το Conseil de l' Europe, ό.π. (υποσημ. 10), σ. 33.

Σπινέλας Καλλιόπη, 1992, σελ 55.

Πίνακας 28

Αιτίες που αναφέρονται από τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς για την αποτυχία των μαθητών στα σχολεία (με σειρά σπουδαιότητας από 1-9).

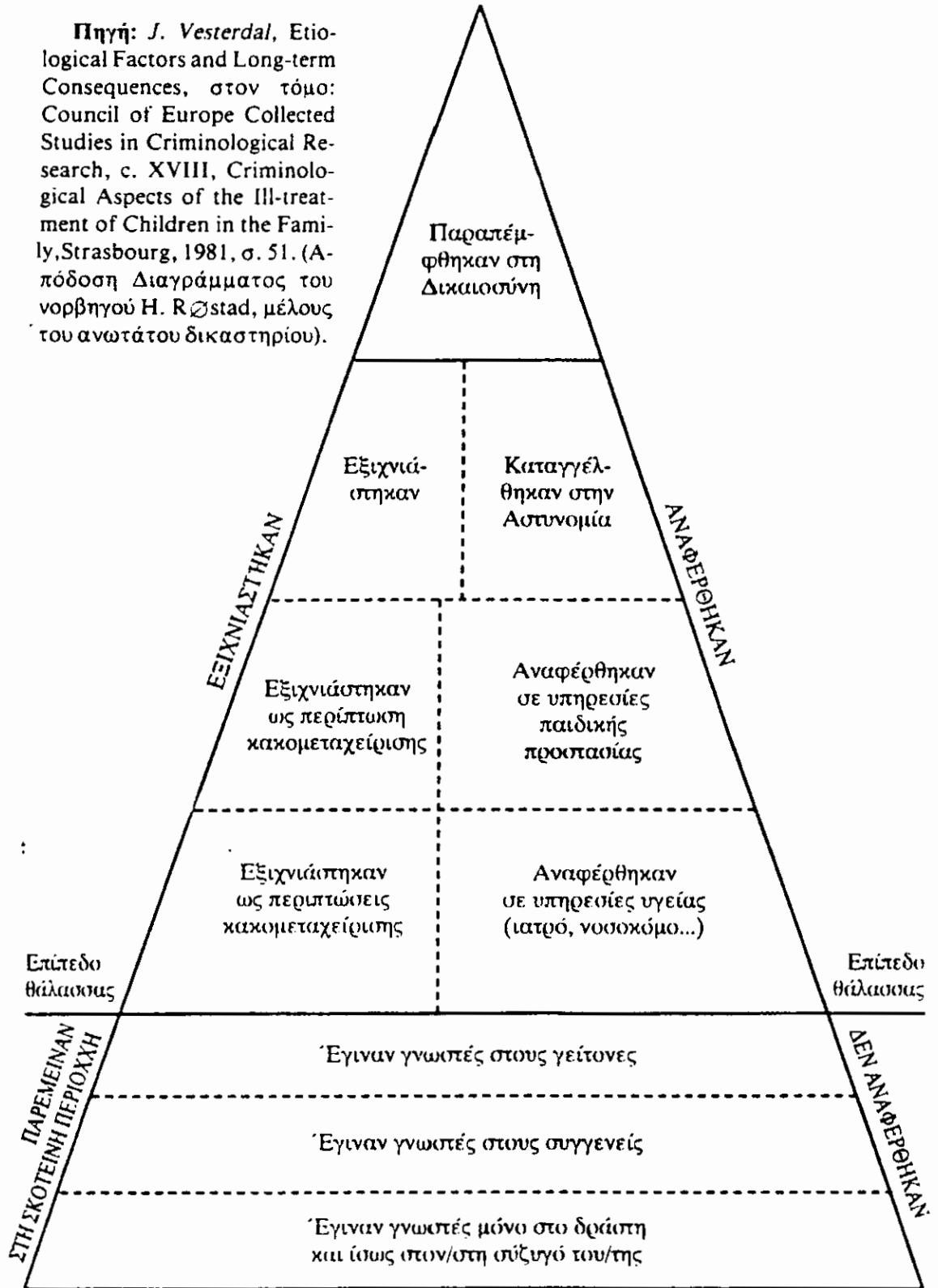
	αγόρια	κορίτσια	αγόρια και κορίτσια	εκπαιδευτ.
μειωμένη νοημοσύνη	9	8	8	1
τεμπελιά	1	1	1	2
αντιπάθεια προς τα μαθήματα	2	3	2	6
αντιπάθεια προς τους εκπαιδευτικούς	8	7	8	9
δυσκολίες μελέτης στο σπίτι	4	4	4	3
όμιλοι και ομάδες	5	9	9	8
παραστάσεις και χοροί	7	5	5	4
σχέσεις με το άλλο φύλο	6	6	6	7
ασθένειες	3	2	3	5

(41, 330)

Μίανος Κ. σελ 245

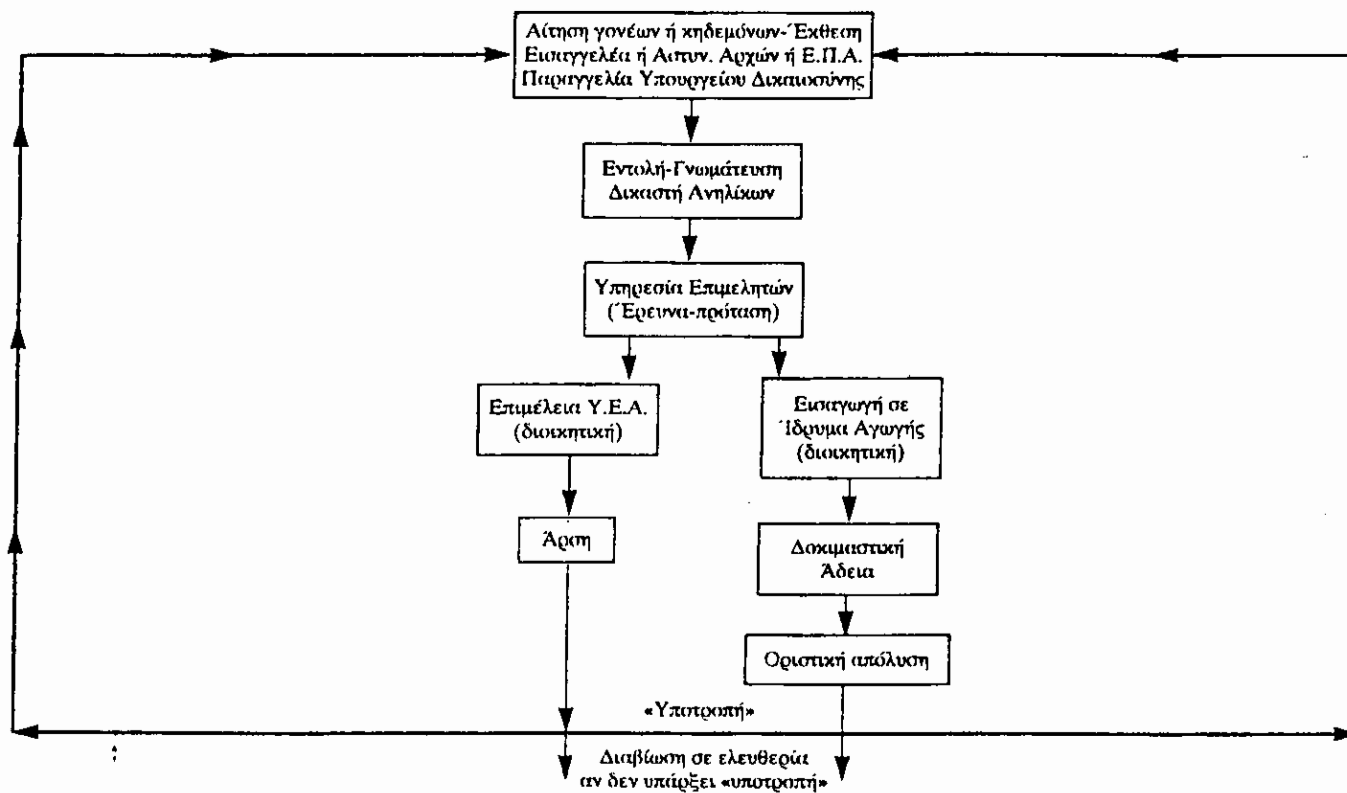
Διάγραμμα 4.1. Το παρόβουνο των περιπτώσεων κακομεταχείρισης ανηλίκων

Πηγή: J. Vesterdal, Etiological Factors and Long-term Consequences, στον τόμο: Council of Europe Collected Studies in Criminological Research, c. XVIII, Criminological Aspects of the Ill-treatment of Children in the Family, Strasbourg, 1981, σ. 51. (Απόδοση Διαγράμματος του νορβηγού H. Røstad, μέλους του ανωτάτου δικαστηρίου).



Σημείωση Καλλιώνη, 1992, σελ. 206.

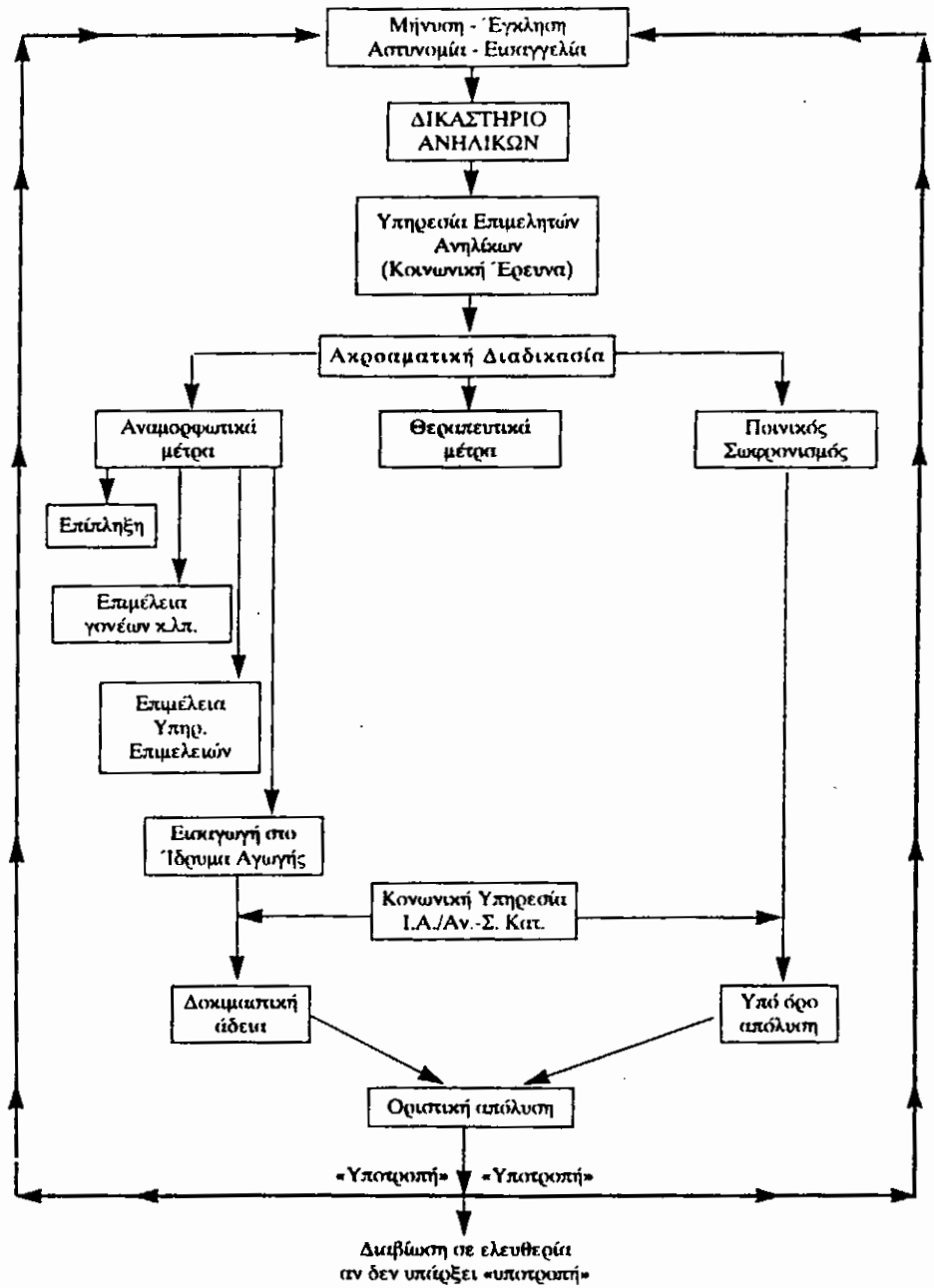
Διάγραμμα 3.1β Αντιμετώπιση «ηθικής παρεκτροπής» ανηλίκων (Πρόληψη)*
 Διοικητική οδός - α.ν. 2724/1940
 Απόφαση Υπουργείου Δικαιοσύνης



* Τα Διαγράμματα έγιναν σε συνεργασία με Α. Τρωάνου-Λουλά. Ευχαριστίες εκφράζονται και από αυτό το σημείο.

Συνέγραψε Καλλιόπη, 1992, σελ 76.

Διάγραμμα 3.1α. Αντιμετώπιση ανηλικών δραστών (Καταστολή) (Δικαστική οδός - ΠΚ)*



Σπινέζου Κολλύνη, 1992, σελ 76.

Ο κατάλογος των δικαιωμάτων των νεαρών κρατουμένων που αναγνωρίζονται στους Κανόνες για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους είναι εντυπωσιακός. Επισημαίνονται ενδεικτικά τα ακόλουθα δικαιώματα των νεαρών κρατουμένων:

- το δικαίωμα σε δίκαιη και ανθρώπινη μεταχείριση,
- το δικαίωμα να μη κρατείται με ενηλίκους,
- το δικαίωμα σε καταστήματα και υπηρεσίες που να ικανοποιούν το αίτημα της υγείας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας,
- το δικαίωμα κατοχής προσωπικών αντικειμένων και διάθεσης επαρκούς χώρου για την τοποθέτησή τους,
- το δικαίωμα χρησιμοποίησης του δικού του ρουχισμού,
- το δικαίωμα σε φαγητό που να ικανοποιεί τις προδιαγραφές της διαιτητικής, υγιεινής και υγείας,
- το δικαίωμα σε καθαρό πόσιμο νερό διαθέσιμο σε κάθε στιγμή,
- το δικαίωμα σε εκπαίδευση που να ταιριάζει στις ανάγκες και τις ικανότητές του,
- το δικαίωμα σε εκπαίδευση εκτός του καταστήματος κράτησης σε σχολεία της κοινότητας,
- το δικαίωμα σε ειδική εκπαίδευση αναλφάβητων και ατόμων με γνωστικές ή μαθησιακές δυσκολίες,
- το δικαίωμα κάθε εργαζόμενου σε δίκαιη αμοιβή,
- το δικαίωμα να διαθέτει κατάλληλο χρόνο για την καθημερινή γυμναστική,
- το δικαίωμα να έχει επιπρόσθετο χρόνο για τις καθημερινές δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου,
- το δικαίωμα να δέχεται επισκέψεις από λειτουργό της θρησκείας της επιλογής του,
- το δικαίωμα να μη συμμετέχει σε θρησκευτικές λειτουργίες,
- το δικαίωμα να αρνείται ελεύθερα τη θρησκευτική αγωγή, τις συμβουλές και την κατήχηση,
- το δικαίωμα επικοινωνίας με την οικογένεια και τους φίλους του, καθώς και με άλλα πρόσωπα ή εκπροσώπους ευπόληπτων οργανώσεων στον έξω κόσμο,
- το δικαίωμα σε επαφή και χωρίς περιορισμούς επικοινωνία με την οικογένεια και τον συνήγορο υπεράσπισης,
- το δικαίωμα να δέχεται τακτικές και συχνές επισκέψεις σε συνθήκες που κάνουν σεβαστή την ανάγκη του για ιδιωτική ζωή,
- το δικαίωμα γραπτής ή τηλεφωνικής επικοινωνίας με άτομο της επιλογής του,
- το δικαίωμα να δέχεται αλληλογραφία,
- το δικαίωμα πληροφόρησης με ειδήσεις μέσω πρόσβασης σε ραδιοφωνικά και τηλεοπτικά προγράμματα και κινηματογραφικές ταινίες, καθώς και μέσω των επισκέψεων των εκπροσώπων κάθε νόμιμου ομίλου ή οργάνωσης για τις οποίες ενδιαφέρεται ο ανήλικος
- μία σειρά διαδικαστικών δικαιωμάτων και εγγυήσεων σε σχέση με την πειθαρχική διαδικασία, καθώς και
- το δικαίωμα υποβολής αιτήματος ή άσκησης προσφυγής σε μία ανεξάρτητη υπηρεσία (επίτροπο διοίκησης, «συνήγορο του νεαρού κρατουμένου»), η οποία διερευνά τις προσφυγές και συνδράμει στην επίτευξη δίκαιων διακανονισμών⁴⁴.

Π. + 22α 64 64 - 65

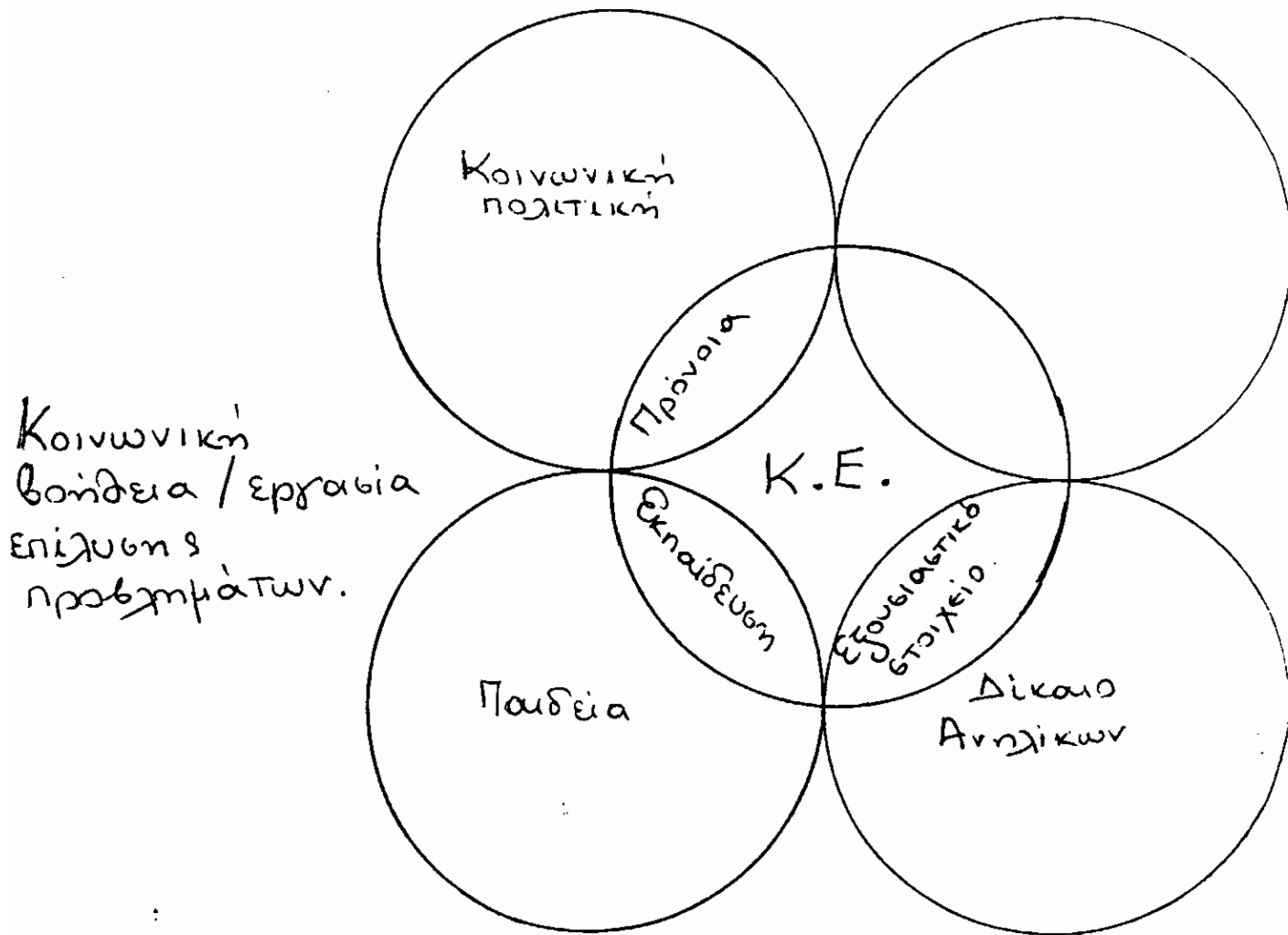
ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Αιτία εισαγωγής στο ίδρυμα	(n=41)	%
Διαζύγια/Διάσταση γονιών	20	49
Οικονομικές δυσκολίες/Ασθένεια ή θάνατος γονιού	13	32
Παιδί εκτός γάμου	8	19

64. 236

Π. + 22α 64 64 - 65



Τρωιάνου - Αρσολά, 1995, σελ 261.

ΕΚΘΕΣΗ
ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ
ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ
ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΑΘΗΝΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Αθήνα 18/11/96

Προς

Τον κ. Υπουργό Δικαιοσύνης

Θέμα: *Άμεση ενίσχυση προσωπικού.*

Εξακολουθεί να είναι άμεση και επιτακτική ανάγκη να καλυφθούν οι κενές οργανικές θέσεις της υπηρεσίας μας, δεδομένου ότι ο αριθμός των επιμελητών ανηλίκων έχει μειωθεί τα τελευταία χρόνια σε επικίνδυνο σημείο, λόγω συνταξιοδότησης πολλών από αυτούς. Θα πρέπει εδώ να αναφέρουμε ότι σε σύνολο 45 οργανικών θέσεων αυτή την στιγμή υπηρετούν μόνο 16, ενώ τον επόμενο χρόνο θα συνταξιοδοτηθούν 4 ακόμη. Επίσης ο φόρτος εργασίας των επιμελητών ανηλίκων παρουσιάζει σημαντική αύξηση. Καθημερινά έρχονται στην υπηρεσία μας ανήλικοι –κυρίως μαθητές γυμνασίων και λυκείων– χρήστες χασίς και άλλων ναρκωτικών ουσιών, οι οποίοι χρειάζονται άμεση βοήθεια και υποστήριξη, όπως και οι γονείς τους. Ακόμα έχουν αυξηθεί και τα άλλα αδικήματα (ληστείες, κλοπές, σωματικές βλάβες κ.ά.).

Σας παραθέτουμε εν συνεχεία πίνακες του δικαστικού έτους 1994-95 σε σύγκριση με το δικαστικό έτος 1995-96 και του δικαστικού έτους 1990-

91 σε σύγκριση με το δικαστικό έτος 1995-96 και παρατηρούμε τα κατωτέρω:

Δικαστικό έτος 1994-95 σε σύγκριση με το 1995-96:

	Μονομελές		Τριμελές	
1. Δημοσιευθείσες αποφάσεις	Αύξηση	17%	Αύξηση	39%
2. Καταδικαστικές	"	52%	"	52%
3. Αξιόποινες πράξεις				
α. Κλοπές	"	227%	"	600%
β. Φθορά ξένης ιδιοκτησίας	"	164%	"	0%
γ. Σωματικές βλάβες	"	550%	"	100%
δ. Ναρκωτικά	"	633%	"	0%
ε. Ληστείες	Μείωση	700%	"	0,2%
στ. Παρ. Ν. 1646/86	"	200%	"	0%

Γενικές Παρατηρήσεις

Στις αξιόποινες πράξεις που εκφράζουν βία (γενικά) παρατηρούμε αύξηση κατά 154%.

Στον εμπρησμό από αμέλεια επίσης παρατηρούμε αύξηση κατά 1450%. Ως προς τα επιβληθέντα αναμορφωτικά μέτρα, και ιδιαίτερα τον ποινικό σωφρονισμό και την εισαγωγή στα Ιδρύματα Αγωγής Ανηλίκων, παρατηρούμε τα εξής:

α) Από τους καταδικασθέντες ανηλίκους σε ποινικό σωφρονισμό ποσοστό 65% είναι αλλοδαποί υπήκοοι, και κυρίως Αλβανοί.

β) Από τους καταδικασθέντες ανηλίκους σε εισαγωγή στα Ιδρύματα Αγωγής Ανηλίκων ποσοστό 90% είναι αλλοδαποί υπήκοοι, και κυρίως Αλβανοί.

Δικαστικό έτος 1990-91 σε σύγκριση με το 1995-96:

- Παρατηρούμε αύξηση στις δημοσιευθείσες αποφάσεις κατά 25% στο Μονομελές και κατά 362,5% στο Τριμελές.
- Παρατηρούμε μείωση στις καταδικαστικές αποφάσεις κατά 3% στο Μονομελές και αύξηση κατά 169% στο Τριμελές.
- Παρατηρούμε τα κατωτέρω ως προς τις αξιόποινες πράξεις:

	Μονομελές	Τριμελές
α. Κλοπές	Αύξηση 63%	Αύξηση 600%
β. Ναρκωτικά	" 2200%	" 400%
γ. Παρ. Ν. 1646/86	Μείωση 25%	
δ. Φθορά ξένης ιδιοκτησίας	Αύξηση 311%	
ε. Σωματικές βλάβες	" 160%	" 100%
στ. Ληστείες	" 300%	" 133%

Στο σημείο αυτό και μετά από τα παρατεθέντα στοιχεία, πρέπει να επισημάνουμε ακόμη τα εξής:

Το 1960 που η Αθήνα είχε 1.500.000 κατοίκους, υπηρετούσαν στην υπηρεσία μας 45 επιμελητές ανηλίκων, οι οποίοι χειριζόντο 1.500 περιπτώσεις ανηλίκων ετησίως (δηλαδή αναλογούσαν 40 περιπτώσεις σε κάθε επιμελητή ανηλίκων ολόκληρο το χρόνο). Τώρα που η Αθήνα έχει 4.500.000 κατοίκους, η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων έχει 4.507 πρωτοεισαχθείσες περιπτώσεις ανηλίκων, που χειρίζονται 16 επιμελητές ανηλίκων, ισοδυναμούν δε στον καθένα 281 πρωτοεισαχθείσες περιπτώσεις συν 150 (υπότροποι, αναβλητές και τρέχουσες περιπτώσεις) ήτοι σε σύνολο 450 περίπου ετησίως.

Εδώ θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο ελάχιστος αριθμός των 16 ατόμων χειρίζεται με επιτυχία το μεγαλύτερο αριθμό υποθέσεων και συμβάλλει τοιουτροτρόπως στον περιορισμό του αριθμού της εισαγωγής των ανηλίκων σε Ιδρύματα Αγωγής, αφού το 1995-96, επί 120 αποφάσεων εισαγωγών σε Ιδρύματα Αγωγής, μόνο σε 11 Έλληνες επεβλήθη το αναμορφωτικό μέτρο της εισαγωγής, ενώ οι υπόλοιποι ήταν Άλβανοί αγνώστου διευθύνσεως ή απελαθέντες στην πατρίδα τους. Αυτό οφείλεται στις υπεράνθρωπες προσπάθειες των 16 ατόμων, που σε βάρος της προσωπικής τους ζωής εργάζονται πολλές φορές και πέραν του ωραρίου τους.

Η αντιμετώπιση όμως αυτού του είδους εργασίας από τους επιμελητές ανηλίκων και η μείωση του αριθμού λόγω συνταξιοδότησής τους, όπως προαναφέραμε, αποβαίνει δυστυχώς σε βάρος του ουσιαστικού τους έργου και της ομαλής λειτουργίας της υπηρεσίας μας.

Κατόπιν των ανωτέρω, κ. Υπουργέ και κ. Γενικό Γραμματέα, εσείς που έχετε δείξει τόση ευαισθησία στα θέματα της νοσούσας νεότητας, θα πρέπει το ταχύτερο δυνατόν και κατ' εξαίρεση να προκηρύξετε πανελλή-

νιο διαγωνισμό για την πρόληψη 100 τουλάχιστον επιμελητών ανηλίκων, προκειμένου να καλύψουν τα ήδη υπάρχοντα κενά σε όλη την Ελλάδα, αφού προηγουμένως εκπαιδευτούν από τα λίγα εναπομείναντα παλαιά στελέχη, γιατί σε λίγα χρόνια η υπηρεσία αυτή, που τόσα έχει προσφέρει στους παραβατικούς ανηλίκους, θα παύσει να υπάρχει.

Η Προϊσταμένη της Διεύθυνσης

Ιωάννα Ακριβού

Σ. Γεωργιάδης, 2000, σελ. 361 - 364.

**ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ
ΝΟΜΟΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΓΙΑ ΤΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΑΓΩΓΗΣ**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΝΟΜΟΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Αθήνα, 17 Ιανουαρίου 1997

Προς

- 1) Τον κ. Υπουργό Δικαιοσύνης
- 2) Τον κ. Γενικό Γραμματέα του υπουργείου Δικαιοσύνης

Θέμα: *Η σημερινή κατάσταση των Ιδρυμάτων Αγωγής και ο σύγχρονος ρόλος τους.*

Σύμφωνα με το ισχύον δίκαιο, η πολιτεία αντιμετωπίζει τη νεανική παραβατικότητα με μέτρα παιδαγωγικής πρόνοιας.

Έτσι, δίνει τη δυνατότητα στο νεαρό παραβάτη ή σε αυτόν που βρίσκεται σε κίνδυνο να επωφεληθεί από ορισμένα μέτρα που συμβάλλουν στη διαπαιδαγώγησή του.

Ένα από αυτά τα μέτρα είναι η εισαγωγή σε Ίδρυμα Αγωγής. Είναι μέτρο-ορόσημο για τον ανήλικο παραβάτη, αφού περιορίζει το ύψιστο αγαθό της ελευθερίας του και αφού, δυστυχώς συχνά, το επόμενο στάδιο, σε περίπτωση νέας παράβασης, είναι πλέον ο εγκλεισμός του στο σωφρονιστικό κατάστημα, δηλαδή η ποινική του μεταχείριση.

Επομένως, το Ίδρυμα Ανηλίκων διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο στην εξέλιξη ή μη της παραβατικής συμπεριφοράς του ανηλίκου. Γι' αυτό το

Ίδρυμα Αγωγής πρέπει να έχει ως σκοπό τόσο την ορθή διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου στο ηθικό και ψυχολογικό πεδίο όσο και την επαγγελματική του κατάρτιση.

Στη χώρα μας λειτουργούν σήμερα τρία Ίδρύματα Αγωγής: ένα θηλέων του Παπάγου, ένα αρρένων στον Κορυδαλλό και ένα αρρένων στο Βόλο. Σε κάθε ίδρυμα φιλοξενούνται περίπου δέκα παιδιά. Η ιδιότητά μας μάς έδωσε τη δυνατότητα να έχουμε άμεση γνώση της λειτουργίας των δυο πρώτων ιδρυμάτων (Παπάγου-Κορυδαλλού), έτσι ώστε να είμαστε σε θέση να διαπιστώσουμε με λύπη μας ότι δεν προσφέρουν έργο αποτελεσματικό (εκτιμώντας τους στόχους μας και το βαθμό προσέγγισής τους) και αποδοτικό (εκτιμώντας το κόστος λειτουργίας τους σε σχέση προς τα οφέλη που προσφέρουν).

Συγκεκριμένα επισημαίνουμε:

α) Τον ελάχιστο αριθμό παιδιών που φιλοξενείται στα ιδρύματα, σε σχέση με την κτιριολογική υποδομή και τον αριθμό του προσωπικού.

β) Την υπολειτουργία των υπηρεσιών τους, λόγω έλλειψης κατάλληλου επιστημονικού προσωπικού.

γ) Τον τρόπο λειτουργίας και γενικά το περιβάλλον των ιδρυμάτων, που σε καμιά περίπτωση δεν αναπληρώνει το ανύπαρξτο οικογενειακό περιβάλλον των παιδιών αυτών, καθώς και την έλλειψη εποπτείας και επαρκούς ψυχοκοινωνικής στήριξης.

Επειδή οι σημερινές ανάγκες της κοινωνίας απαιτούν τα ιδρύματα για ανηλίκους να λειτουργούν ως κέντρα πρόληψης της παραβατικότητας, διαπαιδαγώγησης και αντιμετώπισης ανηλίκων σε κίνδυνο και ουδόλως αυτές οι ανάγκες καλύπτονται από τις υπάρχουσες δομές των Ίδρυμάτων Αγωγής.

Επειδή κρίνεται αναγκαία η λειτουργία διαγνωστικών και θεραπευτικών μονάδων για την πρόληψη ψυχολογικών δυσλειτουργιών, εθισμού και για την έγκαιρη αποκατάσταση της ψυχικής υγείας των ανηλίκων.

Επειδή οι ραγδαίες κοινωνικές μεταβολές οδηγούν στην αποδυνάμωση ιδίως των κοινωνικοποιητικών θεσμών (οικογένεια, γειτονιά, σχολείο, εκκλησία) και, κατά συνέπεια, στην αύξηση της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων.

Επειδή απαιτείται η λειτουργία διαφοροποιημένων Μονάδων Μέρμνας για τους ανηλίκους (Κέντρα παρατήρησης και θεραπείας, Στέγες φιλοξενίας, Μονάδες κοινωνικής αποκατάστασης).

Επειδή πρέπει να δοθεί έμφαση στην πρόληψη της παραβατικής συμπεριφοράς και της θυματοποίησης των ανηλίκων, στην αντιμετώπιση των ανηλίκων σε κίνδυνο, στη διαπαιδαγώγησή τους γενικά, καθώς και στην προστασία των δικαιωμάτων τους.

Επειδή κρίνεται αναγκαία η εκπαίδευση, η επαγγελματική κατάρτιση και αποκατάσταση των ανηλίκων.

Επειδή η στέρηση της ελευθερίας των ανηλίκων με οποιοδήποτε δικαιολογητικό πρέπει, σύμφωνα με συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης και των Ηνωμένων Εθνών, να αποτελεί το *ultimum refugium*.

Για όλους αυτούς τους λόγους, η Επιτροπή ομόφωνα προτείνει να ανασταλεί προσωρινά η λειτουργία των δύο Ιδρυμάτων Αγωγής (θηλέων Παπάγου και αρρένων Κορυδαλλού), με σκοπό την αναδιοργάνωσή τους και τον επαναπροσανατολισμό τους προς τις σύγχρονες επιστημονικές αντιλήψεις και ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας.

Η Πρόεδρος
Καλλιόπη Σπινέλλη
Καθηγήτρια Πανεπιστημίου

Τα Μέλη

Γεωργούλας Σ. 2000, σελ. 357-359.

**ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ
ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ
ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ
ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: Ε
ΤΜΗΜΑ: ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Ενημερωτικό Σημείωμα
προς τον κ. Υπουργό Δικαιοσύνης

Θέμα: Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων.

Οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων λειτουργούν στην έδρα κάθε Πρωτοδικείου ως Ν.Π.Δ.Δ. εποπτευόμενα από τον υπουργό Δικαιοσύνης (63 ΕΠΑ σε όλη τη χώρα), με σκοπό την πρόληψη της εγκληματικότητας των ανηλίκων, οι οποίοι βρίσκονται σε ηθικό κίνδυνο λόγω ακατάλληλου ή ανύπαρκτου οικογενειακού περιβάλλοντος ή άλλων κοινωνικών συνθηκών και αιτίων.

Οι ΕΠΑ διοικούνται από συμβούλιο, τα μέλη του οποίου προσφέρουν τις υπηρεσίες τους χωρίς μισθό. Το διοικητικό συμβούλιο διορίζει ο Υπουργός Δικαιοσύνης.

Έχουν δική τους περιουσία, η οποία προέρχεται από εισφορές μελών, δωρεές, κληροδοτήματα κ.λπ., καθώς και επιχορήγηση του υπουργείου Δικαιοσύνης. Όταν εξασφαλίσουν τους αναγκαίους πόρους, ιδρύουν Στέγες Φιλοξενίας Ανηλίκων, όπου μέσα σε οικογενειακές συνθήκες παρέχουν στέγη και πολύπλευρη υποστήριξη στα παιδιά που προστατεύουν.

Υπάρχουσα κατάσταση

Η εικόνα που εμφανίζεται αυτή τη στιγμή στις Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων πρέπει να ομολογήσουμε ότι είναι αποκαρδιωτική. Τα αίτια είναι πολλά.

Κατ' αρχάς, και παρά την ανησυχητική έξαρση φαινομένων αντικοινωνικής και παραβατικής συμπεριφοράς ανήλικων παιδιών, δεν έχει δοθεί η πρέπει σημασία στον τομέα «πρόληψη εγκληματικότητας ανηλίκων» τόσο από το υπουργείο Δικαιοσύνης όσο και από τους εμπλεκόμενους με το θέμα συναρμόδιους φορείς, όπως υπουργείο Παιδείας, κοινωνικές υπηρεσίες, συλλόγους γονέων και κηδεμόνων, τοπική αυτοδιοίκηση, αστυνομία ανηλίκων κ.λπ. (θέμα το οποίο πρέπει ίσως να αποτελέσει αντικείμενο ευρύτερου προβληματισμού και μελέτης).

Οι περισσότερες ΕΠΑ σήμερα υπολειπονται, γεγονός που οφείλεται στην έλλειψη σύγχρονης νομοθεσίας (λειτουργούν με νόμο του 1940), στην οξυτάτη έως παντελή έλλειψη προσωπικού, στην ανυπαρξία οργανισμών λειτουργίας τους κ.λπ.

Αυτή τη στιγμή, οργανισμό διαθέτουν οι οκτώ (8) από τις εξήντα τρεις (63) Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων και οι υπηρετούντες υπάλληλοι στο σύνολο των ΕΠΑ ανέρχονται σε δεκαπέντε (15). Έτσι, οι ελάχιστες που λειτουργούν σωστά βασιζονται κυρίως στην ιδιωτική πρωτοβουλία.

Στέγες Φιλοξενίας Ανηλίκων, με επίπονες και φιλάνθρωπες προσπάθειες των διοικητικών τους συμβουλίων και παρά την έλλειψη προσωπικού, λειτουργούν οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων της Αθήνας και του Πειραιά. Οικήματα για τη στέγαση ανηλίκων διαθέτουν οι ΕΠΑ Ηρακλείου Κρήτης, Βόλου, Κοζάνης, τα οποία όμως δεν λειτουργούν ως Στέγες λόγω παντελούς ελλείψεως προσωπικού. Αξιοσημείωτο είναι το παρεχόμενο έργο στον τομέα της πρόληψης εγκληματικότητας ανηλίκων από τις ΕΠΑ Θεσσαλονίκης, Αλεξανδρούπολης, Καρδίτσας, Ναυπλίου.

Σκέψεις προς υλοποίηση

Με γνώμονα την αρχή ότι είναι προτιμότερο να προλαμβάνει κανείς το κακό παρά να το θεραπεύει, πρέπει να δώσουμε ιδιαίτερη σημασία στον τομέα «πρόληψη εγκληματικότητας ανηλίκων», έργο το οποίο επιτελούν κυρίως οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων. Για το λόγο αυτό πιστεύουμε ότι πρέπει να επιδιώξουμε, όσο το επιτρέπουν οι δημοσιονο-

μικές συνθήκες, την οργάνωση, τον εκσυγχρονισμό και την αναμόρφωσή τους, ώστε να συμβάλουν αποφασιστικά στην καταπολέμηση της παιδικής παραβατικότητας, με τη βεβαιότητα ότι το κέρδος που θα προκύψει θα είναι όχι μόνο κοινωνικό, αλλά και οικονομικό, αφού η μείωση της εγκληματικότητας συνεπάγεται και οικονομικά οφέλη.

Ήδη πρώτα και κυριότερα βήματα προς την κατεύθυνση αυτή έχουν ξεκινήσει.

1. Όπως γνωρίζετε, αυτή τη στιγμή λειτουργεί ειδική νομοπαρασκευαστική επιτροπή με σκοπό την αναμόρφωση του δικαίου των ανηλίκων, η οποία στηρίζεται σε σύγχρονες αντιλήψεις για τη μεταχείριση και αγωγή των ανηλίκων, καθώς και για τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας διαφόρων μονάδων στις οποίες θα φιλοξενοούνται ανήλικοι.
2. Η υπηρεσία μας κατήρτισε σχέδιο Ενιαίου Οργανισμού για όλες τις ΕΠΑ δυστυχώς όμως το υπουργείο Δικαιοσύνης δεν διαθέτει την απαιτούμενη πίστωση για τη προκαλούμενη δαπάνη, με φόβο να μην προχωρήσει το προεδρικό διάταγμα.
3. Αναφορικά με την έλλειψη προσωπικού, η υπηρεσία μας προέβη κατά το προηγούμενο έτος σε προγραμματισμό προσλήψεων ελαχίστων υπαλλήλων (18 συνολικά) για τις ΕΠΑ, δυστυχώς όμως το υπουργικό συμβούλιο δεν τις ενέκρινε. Θα επιδιωχθεί νέος προγραμματισμός για το έτος 1997, ο οποίος βέβαια σε καμιά περίπτωση δεν θα λύσει το πρόβλημα.

Αθήνα, 14 Ιανουαρίου 1997

Η Προϊσταμένη του Τμήματος

Μ. Λάγιου

Σ. Γεωργιάδης, 2000, σελ. 365 - 367

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αμπατζόγλου Γ. "Διαταραχές διαγωγής", Κεφάλαιο 8ο από το βιβλίο του Τσιάντη Γ. Εισαγωγή στην Παιδονευχιατρική Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2001.
2. Αρτινοπούλου Βάσω Βία στο σχολείο, Εκδόσεις εταίχιμο, Αθήνα 2001.
3. Γεωργιάδη Έφη - Καπετανάκη Αγ. - Παπαφλέσσα Θεοδ. Στοιχεία κοινωνικής πρόνοιας για την Γ' τάξη του Ενιαίου Πολυκλαδικού Λυκείου Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1996.
4. Γεωργούλας Στράτος Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000.
5. Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου Α. Εγχειρίδιο εγκληματολογίας, Εκδόσεις Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα 1984.
6. Ζωγράφου Ανδρέας Η εκπαιδευτική κατάσταση των παιδιών των Ελλήνων μεταναστών και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής αγωγής στην Ελλάδα Εκδόσεις Τ.Ε.Ι. Πάτρας, Πάτρα 1997.
7. Καζάζη Μαρία Ανθρώπινες σχέσεις και επικοινωνία Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα 1995.
8. Κάκουρος Μάκης "Η διαμόρφωση της αντίληψης του ανθρώπου για τον άνθρωπο", Προβλήματα της κοινωνίας και του ατόμου, Εκδόσεις Ο.Ε.Δ.Β. , Αθήνα 1987, σελ.236 - 254.
9. Κορωναίου Αλεξάνδρα Νέοι και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1995.
10. Μαδιάνος Μιχάλης Κοινωνία και ψυχική Υγεία, τόμος 1, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1989.
11. Μάνος Κ. Ψυχολογία του εφήβου Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2000.
12. Μάνου Νίκος Βασικά στοιχεία κλινικής ψυχιατρικής, Εκδόσεις University studio press, Θεσσαλονίκη 1988.
13. Μπεζέ Λουκία Ανήλικοι παραβάτες Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1985.

14. Παπαθεοφίλου Ρίτσα - Βοσνιάδου Στέλλα Η εγκατάλειψη του σχολείου, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1998.
15. Παπαιωάννου Καλλιόπη Παιδιά - Γονείς - Κοινωνικοί Λειτουργοί Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα 2000.
16. Παρασκευόπουλος Ιωάννης Εξελικτική Ψυχολογία . Η ψυχική υγεία από τη σύλληψη ως την ενηλικίωση Τόμος 4ος , Εκδόσεις.
17. Παρασκευόπουλος Ιωάννης Κλινική Ψυχολογία, Αθήνα 1988.
18. Πιτσελά Αγγελική Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής. Δίκαιο ανηλίκων Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995.
19. Σακελλαρόπουλος "Ψυχανωμαλίες και τοξικομανίες" κεφάλαιο από το βιβλίο του Στεφανή Κ. Θέματα Ψυχιατρικής, Εκδόσεις Συμμετρία, Αθήνα 1991.
20. Σπινέλλη Καλλιόπη Ελληνικό Δίκαιο Ανηλίκων Δραστών και Θυμάτων. Ένας κλάδος υπό διαμόρφωση Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1992.
21. Τζόνσον Αμαλία Προκατάληψης. Ποιος, εγώ; Εκδόσεις Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 1998.
22. Τρωιάνου - Λουλά Αγλαΐα Η ποινική νομοθεσία των ανηλίκων Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1995.
23. Τρωιάνου - Λουλά Αγλαΐα Η Υπηρεσία Επιμελητών των Δικαστηρίων Ανηλίκων, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1999.
24. Υπουργείο Δικαιοσύνης Συλλογή Νομοθεσίας Ανηλίκων, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 1968.
25. Φαρσεδάκης Ιακ. Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, τεύχος 1ο, Αθήνα 1990.
26. Χαραλαμπίδης Ευάγγελος Στοιχεία για τις εξαρτησιογόνες ουσίες Εκδόσεις Ε.Π.Ι.Ψ.Υ. Αθήνα 2000.

Περιοδικά

27. Γαλάνης Γιώργος "Εγκληματικότητα και Μ.Μ.Ε.", Κοινωνική Εργασία, 1989, τεύχος 16ο, σελ.229 - 233.

28. Δεσποτέλλης Χρήστος "Οικογένεια και παραβατικότητα ανηλίκων", Αστυνομική ανασκόπηση, Μάιος - Ιούνιος 2003, τεύχος 219ο, σελ.28 - 33.
29. Δημοπούλου - Λαγωνίκα Μαρία "Μετανάστευση και διαπολιτισμικό τραύμα στην εφηβεία: Κοινωνική προσαρμογή εφήβων προσφύγων στην Ελλάδα" Κοινωνική Εργασία, 1999, τεύχος 54ο.
30. Δρίτσας Ιωάννης "Επαναπροσδιορίζοντας το σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων μέσα από την θεωρία και πράξη της επανορθωτικής δικαιοσύνης" Περιοδικό : Πρόσωπο, Οκτώβρης - Νοέμβρης - Δεκέμβρης 2002, τεύχος 35ο, σελ. 24 - 27.
31. Δρίτσας Ιωάννης "Φέρνοντας σε επαφή θύματα και θύτες : Νέες προοπτικές για το σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων μέσα από τα μονοπάτια του παρελθόντος ;" Κοινωνική Εργασία, 2003, τεύχος 69ο, σελ. 7 - 28.
32. Κρέμπς Παρασκευή "Κοινωνικοποίηση του παιδιού: Ο ρόλος της οικογένειας και των συνομηλίκων" Αστυνομική Επιθεώρηση, Ιούλιος - Αύγουστος 2001, σελ.492 - 495.
33. Νομικού Χαρά "Σκασιαρχείο ή κοπάνα" Ε - Ιατρικά, 2002, τεύχος 4ο, σελ.
34. Νομικού Χαρά "Η δύσκολη περίοδος της εφηβείας" Ε - Ιατρικά, 2002, τεύχος 7ο, σελ. 31.
35. Παπαθεοδώρου Θεόδωρος "Τα τοπικά συμβούλια πρόληψης της εγκληματικότητας", Αστυνομική Επιθεώρηση, Ιανουάριος / Φεβρουάριος 2001, τεύχος 205, σελ.12-17.
36. Παναγιωτοπούλου - Παπαβασιλείου Βασ. "Μπορείς να σώσεις και σήμερα το παιδί σου" Αστυνομική Επιθεώρηση, Ιανουάριος - Φεβρουάριος 2002, τεύχος 211ο, σελ.58 - 61.
37. Παναγόπουλος Ιωάννης "Η εγκληματικότητα στις σύγχρονες πόλεις" Αστυνομική Επιθεώρηση, Ιανουάριος - Φεβρουάριος 2001, τεύχος 205ο, σελ. 6 - 10.
38. Παπούλη Ελένη "Συναισθηματική κακοποίηση και η επίδρασή της στην ανάπτυξη του παιδιού" Κοινωνική Εργασία , Ιανουάριος - Φεβρουάριος - Μάρτιος 2002 , τεύχος 65ο, σελ. 25 - 26.

39. Ταλιαδόρου Άννα "Ο ρόλος των συνομηλίκων εφήβων στην πρόληψη" εισήγηση για το πανελλήνιο συνέδριο πρόληψης στην Πάτρα, Πρόσωπο, Οκτώβριος / Νοέμβριος / Δεκέμβριος 1995, τεύχος 7^ο, σελ.10-11.
40. Τσαγκάρη Μαρία "Bullying: Η βία και η επιθετικότητα μεταξύ συνομηλίκων στην παιδική ηλικία" Κοινωνική Εργασία, 2003, τεύχος 69, σελ. 29 - 42.
41. Τσεκούρα Βιργινία "Παιδί και τηλεόραση" Πρόσωπο, Ιούλιος - Αύγουστος - Σεπτέμβριος 1996, τεύχος 10ο, σελ. 6 - 10.

Εφημερίδες

42. Ιγνατιάδης Βασίλης "Η δουλειά ρίχνει τα κάγκελα", Έθνος, 22 Μαρτίου 2002.
43. Παπαδάκου Γιάννα, Χαραλαμπίδου Πέπη, Ελευθεροτυπία, 29 Νοεμβρίου 1998.

Λεξικά

44. Βασιλείου Θ. Α. - Σταματάκης Ν. λήμμα στο Λεξικό Επιστημών του ανθρώπου, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1998.
45. Μπαμπινιώτης Γ. λήμμα στο Λεξικό της νέας Ελληνικής γλώσσας Εκδόσεις Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 1998.
46. Χουντουμάδη Αναστασία - Πατεράκη Λίνα Σύντομο Ερμηνευτικό Λεξικό Ψυχολογικών όρων Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα - Γιάννενα 1997.

Συνέδρια

47. Αγάθωνος - Γεωργοπούλου Ελένη "Οικογενειακή βία και θυματοποίηση των παιδιών", ανακοίνωση στο Συμπόσιο: Οικογένεια - Ευρώπη - 21ος αιώνας - Όραμα και θεσμοί, Εκδόσεις Νέα Σύνορα - Λιβάνη, Αθήνα 1998.
48. Θανοπούλου Μαρία - Μοσχόβου Βενετία Εκπαιδευτική και επαγγελματική πορεία αποφυλακισμένων και ανηλίκων παραβατών. Διερεύνηση μιας βασικής διάστασης των προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης Εκδόσεις Γενική

Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, Αθήνα 1998.

49. π. Ιερόθεος Βλάχος "Η πρόληψη των ναρκωτικών από εκκλησιαστικής πλευράς", Ανακοίνωση στο Συνέδριο: Ναρκωτικά και πρόληψη, Εκδόσεις Ίδρυμα νεότητας Αρχιεπισκοπής Αθηνών.

50. Κατάκη Χάρις "Ο έφηβος και οι αντιφατικές οικοθεωρίες στη σύγχρονη οικογένεια : εφαρμογές στην κλινική πράξη "Παρουσίαση σε ομάδα εργασίας: Σύγχρονα προβλήματα Εφηβείας, Δεκέμβριος 1990, σελ.63 - 79.

51. Παπαμιχαήλ Παναγιώτα - Σαμουρίδου Αικατερίνη "Εναλλακτικές μέθοδοι παρέμβασης στο χώρο των εφήβων παραβατών" , ανακοίνωση στο Ευρωπαϊκό Φόρουμ για την οικογένεια: Οικογένεια - Ευρώπη - 21ος αιώνας - Όραμα και θεσμοί, Εκδόσεις Νέα Σύνορα - Λιβάνη, Αθήνα, Μάιος 1998.

Ξένη βιβλιογραφία

52. Bacque Marie - Frederique Πένθος και υγεία. άλλοτε και σήμερα, Εκδόσεις Θυμάρι, Αθήνα 2001.

53. Γκαρμπάρ Κλαίρ - Τεοντόρ Φρανσίς Η οικογένεια μωσαϊκό Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1996.

54. Goleman Daniel Η συναισθηματική νοημοσύνη Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995.

55. Hadfield James - Arthour Παιδικότητα και εφηβεία Εκδόσεις Θυμάρι, Αθήνα 1979.

56. Hadfield James - Arthour Ψυχολογία και Ψυχική Υγεία Εκδόσεις Θυμάρι, Αθήνα 1991.

57. Herbert Martin Ψυχολογική φροντίδα του παιδιού και της οικογένειάς του Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997.

58. Jacobson James - Jacobson Alan Psychiatric secrets, Hanley & Belfus INC, Medical publishers, 2001.

59. Λόφερ Μόζες Εφηβική διαταραχή και ψυχικός κλονισμός Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1992.

60. Moore Thomas "Η φροντίδα της ψυχής" Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1996.

61. Ντικμέγιερ Ντόν - Μακκαί Γκάρυ Γονείς και έφηβοι Εκδόσεις Θυμάρι, Αθήνα 1998.
62. Ρειμόν - Ριβιέ Η κοινωνική ανάπτυξη του εφήβου Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1989.
63. Satir Virginia Πλάθοντας Ανθρώπους, Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1989.

Περιοδικά

64. Baldwin - Edwards Martin "Εγκληματικότητα και μετανάστευση: Μύθοι και πραγματικότητες", Αστυνομική Επιθεώρηση, Ιούλιος - Αύγουστος 200, τεύχος 208, σελ. 440 - 444.

Εγκυκλοπαίδειες

65. Άντλερ Άλφρεντ "Τα προβληματικά παιδιά", Εγκυκλοπαίδεια: Τα σύγχρονα οικογενειακά προβλήματα, Εκδόσεις Μανιατέα, Αθήνα.
66. "Το παιδί μας", Διεθνούς συνεργασίας των οίκων, Fabbri, Orbis, Σιάμαντας, Ούβας.